

สมบัติ เมือง เพชรบูรณ์

โดย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

สมบัติ เมือง เพชรบูรณ์

โดย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

สมบัติเมืองเพชรบูรณ์

โดย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

สมบัติเมืองเพชรบูรณ์

ISBN	๙๗๘-๙๗๔-๔๔๑-๗๖๙-๖
ผู้เขียน :	สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
จำนวนที่พิมพ์ :	๑,๐๐๐ เล่ม
บรรณาธิการ :	
ผศ. กมล บุญเขต	ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
กองบรรณาธิการ :	
ผศ. พันทิพา มาลา	ผศ. ศรีเวียง ไทขิละสุนทร
รศ. สังคม พรหมศิริ	ดร. สุขสันติ แวงวรรณ
ดร. ธรากร จันทนสาโร	ผศ. อาภาภรณ์ วรรณา
ดร. บุญช่วย สุทธิรักษ์	รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหารและสารสนเทศ
ดร. อัญชนา ศรีเรืองฤทธิ์	รองผู้อำนวยการฝ่ายกิจกรรมส่งเสริมและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม
นายวิโรจน์ ทุ่งทอง	นายภัทรพล พิมพ์า
นางสาวปวีณา บัวบาง	นางอมรรัตน์ กาละบุตร
นางสาวสุพิชญา พูนมี	นางสาวมัลลิกา อุฤทธิ์
กราฟิก/ภาพ :	
นางสาวমনชยา คลายโคก	นายพิทักษ์ จันทร์จิระ
ที่ปรึกษา :	
นายอมรรัตน์ จิมพลินานนท์	รองอธิการบดีฝ่ายพัฒนานักศึกษา
นายวิรัชยุทธ วงศ์อู่ย	กรรมการที่ปรึกษาประจำสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
คณะกรรมการอำนวยการ :	
นางสาวจันทร์พิมพ์ มีเปี่ยม	รองผู้อำนวยการฝ่ายอนุรักษ์วิจัยศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น
นางนิกา พิลากิต	นางอรอุมา เมืองทอง
จัดพิมพ์และเผยแพร่โดย :	สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ๘๓ ถ.สระบุรี-หล่มสัก ต.สะเดียง อ.เมืองเพชรบูรณ์ จ.เพชรบูรณ์ ๖๗๐๐๐ โทรศัพท์. ๐๕๖-๗๑๗๑๔๐ โทรสาร. ๐๕๖-๗๑๗๑๔๐ http://artculture.pcru.ac.th/main/index.php

ข้อมูลบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

๓๙๒

สมบัติเมืองเพชรบูรณ์. เพชรบูรณ์ : บริษัท ทีแอนด์เอ กราฟิก แอนด์ พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๕๙. ๑๘๑ หน้า

๑. วัฒนธรรมเมืองเพชรบูรณ์ ๒. ประเพณี วิถีชีวิต เพชรบูรณ์ I. ชื่อเรื่อง

ISBN : ๙๗๘-๙๗๔-๔๔๑-๗๖๙-๖

พิมพ์ที่ : บริษัท ทีแอนด์เอ กราฟิก แอนด์ พรินต์ติ้ง จำกัด ๖๓/๓ หมู่ ๑ แขวงท่าแร้ง เขตบางเขน กรุงเทพฯ โทร. ๐๒-๕๕๑๓๔๓๐

คำนำจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

“สมบัติเมืองเพชรบูรณ์” เป็นหนังสือที่สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ได้ให้การส่งเสริม สนับสนุน และรวบรวมองค์ความรู้ เพื่อมุ่งหวังที่จะเผยแพร่ข้อมูลทางด้านวิชาการที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิต ตำนาน ความเชื่อ และอาหารการกินของชาวจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อให้เยาวชนและประชาชนรุ่นหลังได้รับรู้ถึงเรื่องราวของจังหวัดเพชรบูรณ์ที่เกิดขึ้นทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยคาดหวังว่าผู้ที่ศึกษาข้อมูลจะนำองค์ความรู้นี้ไปเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจและเล็งเห็นถึงคุณค่าของร่องรอยทางวัฒนธรรมที่คนในอดีตได้สร้างไว้

หนังสือเล่มนี้ ได้บอกเล่าถึงเรื่องราวสำคัญต่าง ๆ มากมาย ทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือแม้แต่เรื่องราว ความเชื่อ ตำนานพื้นบ้าน ตลอดจนอาหารการกิน ซึ่งเป็นผลงานของคณะผู้บริหาร นักวิชาการศึกษา และเจ้าหน้าที่ของสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ที่ได้จัดเก็บรวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่สำรวจข้อมูลภาคสนาม จนกระทั่งเรียบเรียงเป็นหนังสือที่ทรงคุณค่าต่อชาวจังหวัดเพชรบูรณ์อีกเล่มหนึ่ง

ขอขอบคุณผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนที่ได้ให้ความอนุเคราะห์
ศึกษาข้อมูล และนำผลงานมาตีพิมพ์เผยแพร่ โดยหวังเป็นอย่างยิ่ง
ว่ามุมมองที่ได้นำเสนอในแต่ละเรื่องราวนี้นี้ จะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจใน
ความเป็นเพชรบูรณ์มากยิ่งขึ้น รวมถึงใช้เป็นข้อมูลเพื่อต่อยอด
ความคิดและการศึกษาค้นคว้าต่อไป และนอกจากนี้ยังปรารถนา
อย่างแรงกล้าว่าชาวเพชรบูรณ์จะเกิดความเข้าใจในตัวตน และที่มา
ของความหลากหลายทางวัฒนธรรม จนนำไปสู่ความรู้สึกรักหวงแหน
และตระหนักถึงคุณค่าของมรดกของชาติสืบไป

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
ตุลาคม ๒๕๕๙

สารบัญ

คำนำจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม	(๔)
๑ ขุดเหง้าสาวต้นตอที่มาของ “อำเภอวังโป่ง”	๘
๒ สืบฮีต สานฮอยวัฒนธรรมไทหล่ม : ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแก อำเภอล่มสีก จังหวัดเพชรบูรณ์	๒๒
๓ บุญกระฐูป สร้างกุศลวันออกพรรษา : ตำบลกองทูล อำเภอนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์	๔๖
๔ บุญข้าชะ (บุญเบิกบ้าน) งานบุญเดือนเจ็ด : บ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอล่มสีก จังหวัดเพชรบูรณ์	๖๐
๕ พันตรุษ ตีกินขนมสงฆ์ ประเพณีของคนชนชาติพันธุ์ฮกกร (ชาวนน)	๗๐
๖ บุญบั้งไฟผาแดง : ความเชื่อและศรัทธาของชุมชน	๘๔

๓	งานบุญเดือนสิบเอ็ด ตักบาตรเทโวโรหณะ วัดโฆษา บ้านท่าช้าง ตำบลห้วยไร่ อำเภอห่มสั๊ก จังหวัดเพชรบูรณ์	๙๕
๘	“บุญเดือนหก” มนต์เสน่ห์แห่งอารยธรรมล้านช้าง : บุญบั้งไฟบ้านนาทราย ตำบลวังบาล อำเภอห่มสั๊ก จังหวัดเพชรบูรณ์	๑๐๖
๙	แขวนทุง (ตุง) สรงน้ำเจ้าพ่อ พิธีกรรมและความเชื่อ บ้านวัดทุ่งธงไชย ตำบลห่มสั๊ก อำเภอห่มสั๊ก จังหวัดเพชรบูรณ์	๑๒๖
๑๐	พิธีสรงเรือนไทยทรงดำ บ้านลำตะคร้อ ตำบลกันจุก อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์	๑๓๖
๑๑	สืบตำนานเรื่องเล่า “กำฟ้า ไทยพวน”	๑๕๒
๑๒	สืบตำนานแม่น้ำป่าสัก : ศรัทธาจากคนต้นน้ำ ผู้สนับสนุนจัดพิมพ์เผยแพร่	๑๖๔ ๑๘๐

ผู้เขียน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์กมล บุญเขต
ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ชุดเห้งสาวตันต่อที่มาของ “อำเภอวังโป่ง”

นายคำ เชื้อหงษ์ เกิดที่จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๒ ด้วยความยากจนและไม่มีที่ทำกิน เมื่อเติบโตพอรู้ความ จึงอพยพครอบครัวมาอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา ทำมาหากินด้านการเกษตร ปลูกพืชไร่เป็นพื้น ด้วยความเป็นคนมีน้ำใจ อ้อยาศัยดีมีลักษณะ เป็นผู้นำ จึงได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน ช่วยพัฒนาถิ่นที่อยู่ จนกระทั่งออกเรือนแต่งงานมีลูกหลาน ครอบครัวใหญ่ขึ้น ต่อมา การทำมาหากินฝืดเคือง จึงอพยพครอบครัวทั้งหมดมาอาศัยอยู่ที่ ตำบลพยุหะ อำเภอวังโป่ง จังหวัดเพชรบูรณ์ เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๐๖ ขณะนั้นอายุ ๓๔ ปี

ที่พุดเตย นายคำได้เริ่มประกอบอาชีพค้าขายอาหารประเภท
ลาบ ก้อย ให้กับชาวบ้านที่อพยพมาจากภาคอีสาน ความจริงแล้ว
การค้าขายกิจการดีมากเพราะมีคนชอบฝีมือการปรุงอาหาร แต่
นานเข้าก็ต้องปิดกิจการเพราะชาวบ้านซื้อเงินเชื่อกันมาก จึงประสบ
กับการขาดทุนไม่มีเงินหมุนเวียน แต่ความอดทนต่อสู้กับความทุกข์
ยาก ก็กลับไปทำไร่ข้าวโพดพอประทังความทุกข์ไปได้บ้าง ขณะ
เดียวกันใช้มาลาเรียก็ระบาดอย่างหนัก ผู้คนล้มตายกันมาก ที่มีชีวิต
อยู่ก็ติดไข้มาลาเรียมานานจนแสบ ซึ่งลูกชายของนายคำ เชื้อหงษ์
ก็ติดไข้มาลาเรียด้วยอาการเป็นตายเท่ากัน

ธรรมชาติของมนุษย์ย่อมดิ้นรนเพื่อหาทางอยู่รอด จะมีใคร
เล่าที่อมืองอเท้ารอความตาย นายคำ เชื้อหงษ์ ก็เช่นเดียวกันได้
ตามหมอมารักษาลูกชาย ค่าฉีดยาขณะนั้นเข็มละ ๕๐ - ๑๐๐ บาท
ตนเองคิดว่าแพงมาก กว่าลูกชายจะหายคงหมดตัวแน่นอน จึงไป
สืบถามตัวยาจากร้านขายยาที่อยู่ในชุมชนนั้น คนขายบอกว่า ยาฉีด
หลอดละ ๒ บาท ตนจึงถามต่อไปอีกว่า ร้านขายยามีอุปกรณ์และ
ตำราการแพทย์ที่จะตรวจไข้ไหม คนขายบอก มี ชุดละ ๗๕ บาท
“เอาไหมล่ะตา” นายคำเลยซื้อมาศึกษาด้วยตนเอง ๓ - ๔ เล่ม
การฉีดยาเข้ากล้ามเนื้อ ฉีดยาเข้าเส้น การตรวจคนไข้ เขาทำกันอย่างไร
ตนศึกษาจนเข้าใจถึถ้วน จากนั้นจึงตัดสินใจรักษาลูกชาย ซึ่งโชคก็
เข้าข้าง ลูกชายหายจากไข้มาลาเรียเป็นปลิดทิ้ง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้
นายคำ เชื้อหงษ์ ได้เป็นหมอ (เถื่อน) สมใจปรารถนา

ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา นายคำ เชื้อหงษ์ จึงจัดหาอุปกรณ์ต่าง ๆ พร้อมไว้เพื่อรักษาคนไข้ อาทิ เข็มฉีดยา สลึง ตัวยา ต่าง ๆ สมัยนั้น ราคา ๑,๘๐๐ บาท มีคนไข้มารักษากันมากมาย นายคำ เชื้อหงษ์ เล่าว่า “หากผมเก็บตังค์ค่ารักษาพยาบาลเหมือนกับหมอทั่ว ๆ ไป ป่านี้นคงได้เงินไปสร้างตึกแถวแล้ว แต่ผมไม่เอา ผมคิดแค่ค่ายารักษา เข็มละ ๒ บาท ก็พอแล้ว ไม่ได้คิดค่าแรง ถ้าพูดถึงการช่วยชีวิตคน ช่วยไว้เยอะมาก ผมว่าผมมีบุญนะ เดินไปทางไหนก็มีคนยกมือไหว้ ขนาดเวลากลางคืน ตึกแล้วคนป่วยจะตาย ร้องโวยวาย ผมก็วิ่งไปช่วยเขา บางคนชักกระตุก ตาก็ไปช่วยนับคนไม่ถ้วน ผมสร้างเนื้อสร้างตัวได้ก็เพราะบุญกุศลของเรา นักเลงทั้งหลาย เคารพผมหมดทุกคน” นายคำ เชื้อหงษ์ กล่าวด้วยความสุข

ข้อสำคัญอีกประการหนึ่งคือความซื่อสัตย์ ซื่อตรง เราจะต้องมี “ผมสอนลูกสอนหลานทุกคน ต้องมีความซื่อสัตย์ ความจริงใจ และความตั้งใจ ถ้าเราพูดอย่างไรก็ควรจะทำอย่างนั้น อีกประการหนึ่งอย่าไปผัดวันประกันพรุ่ง หากเราไปยืมเงินนายทุน นั้ดจะไปคืนเงินเขาแล้วถึงเวลา เราไม่มีเงินไปคืน เราต้องไปบอกชี้แจงเขาก่อน เอาความจริงไปพูดกับเขา เราไปบอกกับเขา เขาก็เข้าใจเรา แต่หากไม่ไปบอก เราไปแก้ตัวทีหลัง มันก็ฟังไม่ขึ้น ผมครองตัวมาแบบนี้ ต่อมาลูกหลานก็อพยพมาอยู่ด้วยมากขึ้น ๆ” นายคำ กล่าวด้วยความอímเอิบที่เล่าเรื่องราวอันเป็นแก่นสารให้ผู้เขียนทราบ

วันหนึ่งมีญาติ ๆ กันมาชักชวนให้ไปอยู่วังโป่ง นายคำ เชื้อหงษ์ จึงหาเวลาว่างขึ้นมาสำรวจดูบ้านเมือง เห็นว่าอุดมสมบูรณ์ดี ผักปลา มีเยอะแยะ น้ำท่าดี จึงตัดสินใจกลับพุดเตยประกาศขายที่ในตลาด โดยมีจุดมุ่งหมายที่วังโป่ง ซึ่งเป็นการอพยพครอบครัวอีกครั้งเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๐๘

“วังโป่ง” สมัยที่นายคำ เชื้อหงษ์ มาอยู่ใหม่ ๆ มีแต่ป่าเขา ถนนหนทางไม่มี ทางลัด ทางเกวียนของพ่อค้าจากโรงเลื่อยที่ชนแดน มีพอเป็นร่องรอยของเส้นทาง ที่มีแต่โคลนกับฝุ่นสลับกันตามฤดูกาล กองไม้ของโรงเลื่อยชนแดนกองเป็นพะเนินเทินทึก ไม่มีผู้ใหญ่บ้าน ไม่มีนักปกครอง ไม่มีผู้นำ นาน ๆ จะมีเพียงตำรวจเข้ามาพลิกศพบกรณียังคนยิงกันตาย ซึ่งตำรวจเองก็ไม่กล้าเข้ามามากนัก เพราะกลัวโจรผู้ร้าย นักเลงหัวไม้มีมาก อยู่กันแบบบ้านป่าเมืองเถื่อน ทางเข้าไม่ถึง

▲ พื้นที่การเกษตร อำเภอวังโป่ง

แรกเริ่มมีคนภาคอีสานมาปลูกบ้านอยู่ประมาณ ๓ - ๔ ครัวเรือน ข้างบ้านของนายคำจะมีต้นยางที่ยืนต้นโต มีคนมาตักน้ำมันยางไปขายเป็นประจำประมาณ ๔ - ๕ คน รอบ ๆ บริเวณเป็นป่าดิบ มีดคร่ำ ออกจากป่าจึงจะเจอแสงแดดและด้วยเหตุนี้ ไช้มาลาเรียที่นี้จึงชุกชุมไม่แตกต่างอะไรกับวิเชียรบุรีที่ตนเคยอยู่

การสัญจรสมัยนั้นมีแต่เดินเท้า แหล่งชุมชน สินค้าต่าง ๆ ของกินของใช้อยู่ที่ตำบลชนแดน ขณะนั้นขึ้นกับอำเภอเมืองเพชรบูรณ์จะไปตลาดก็ต้องเดินหรือไม่กี่ร้อยโดยสารกับรถลากไม้ที่จะไปชนแดน ปกติไป - กลับ ไม่นอนค้าง กลับบ้านก็ประมาณ ตี ๑ ตี ๒ กรณีที่จะต้องค้างคืน คือการไปหานายทุน ไปหาน้ำปลา น้ำมัน ยารักษาโรค และของอื่น ๆ ที่จำเป็น อยู่ค้างคืนเพื่อหาของให้ครบตามความต้องการ

สภาพความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้และสิ่งแวดล้อมในสมัย
นั้นดีมาก ผักปลาชุกชุมหากินง่ายแทบจะเอามือจับเอาในคลอง เอา
แหมาทอดได้ปลามากมาย บนบกมีสัตว์ป่านานาชนิด อาทิ หมูป่า
แก่ง กวาง ไก่ป่า เข้าป่าหรือออกเดินทางจะพบสัตว์ป่าวิ่งผ่านไป
ผ่านมาอยู่เสมอ

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๑ ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ (ผกค.) กำลัง
ดำเนินนโยบายแย่งชิงประชาชน ตั้งกองบัญชาการอยู่บนภูเขา เอา
ปืนใหญ่มากลั่นแกล้ง หมูบ้านด้วยความสำคัญว่าชาวบ้านที่อยู่ละแวก
นี้เป็นสายให้ทหาร ผกค. เข้ามาในหมู่บ้านไม่ทำร้ายใครเป้าหมาย
คือทางราชการ แลเห็นเสบียงกรังที่พกติดตัวมาเป็นข้าวต้มมัดตัด
แบ่งกันกิน

▼ ผืนนา ในอำเภอรังโป่ง

วิชาหมอ (เถื่อน) ที่ติดตัวนายคำ เชื่อหยังมานั้นยังประโยชน์ให้กับชาวบ้านเป็นอย่างดี ชาวบ้านศรัทธาความรู้ความสามารถของนายคำเป็นอย่างมาก เพราะชาวบ้านที่มาตั้งรกรากค่อย ๆ เจริญขึ้นจนมีสมาชิก ถึง ๓๕ ครอบครัว ล้วนเป็นโซ่มาลาเรียและได้รับการรักษาจากนายคำ ทั้งสิ้น แน่นนอนเหลือเกินที่คนในหมู่บ้านจึงเชื่อถือให้ความเคารพศรัทธาต่อนายคำเป็นอย่างดี ความที่เคยเป็นผู้ใหญ่บ้านมาก่อนจึงพาชาวบ้านทำถนนหนทาง จัดวางผังเมืองวางตรอกซอกซอยเป็นอย่างดี ซึ่งชาวบ้านก็ให้ความร่วมมือ ทั้งชุด ถากถางสร้างถนน ทางเดิน ใครมีรถก็เอามาช่วยกันใครไม่มีก็ใช้กำลัง เรียกว่าขึ้นกเป็นนกขี่ไม้เป็นไม้ก็ว่าได้

ขณะเดียวกัน ผกค. ที่เข้า ๆ ออก ๆ ในหมู่บ้านนั้น ทางการก็ส่งกำลังทหารเข้ามาปราบปรามและ นายคำ เชื่อหยัง ก็ถูกพวกทหารเพ่งเล็งว่าเป็นแกนนำ ผกค. ด้วยเห็นผังเมืองดังกล่าวแล้ว นายคำ ปฏิเสธข้อกล่าวหาและบอกกับพวกทหารว่าตนเป็นประชาธิปไตยไม่ใช่คอมมิวนิสต์ **“ผมเคยเคยเป็นผู้ใหญ่บ้านมาก่อน จึงนำพาพวกพี่น้องที่อพยพมาจากภาคอีสาน พิจิตร ลพบุรี หล่มสัก จัดทำวางผังหมู่บ้าน ผมไม่ใช่คอมมิวนิสต์”** นายคำ กล่าว ทางฝ่ายทหารหาเชื่อฟังเหตุผลไม่ กลับยิงปืนใหญ่ถล่มแถว ๆ หมู่บ้าน ลูกปืนตกตรงนั้นตรงนั้นจนชาวบ้านระอาและค่อย ๆ ย้ายหนีไป จนเหลือประมาณ ๒๐ หลังคาเรือน

ด้วยเหตุนี้ นายคำ เชื่อหยัง เห็นความเดือดร้อนของชาวบ้านทนไม่ได้ จึงออกอุบายโดยพาชาวบ้านไปพบทหาร หอบข้าวของไปฝาก มีปลา ไก่ ของป่า ตามแต่จะหาได้ นายคำกำชับว่า เมื่อถึงค่ายทหาร หากใครถูกถามว่าใครพามาให้บอกว่าเราพร้อมใจกัน

มาไม่มีใครเป็นผู้นำ เพราะหากบอกว่าใครเป็นผู้นำจะถูกเก็บ และความจริงก็เป็นดังที่นายคำ คาคาการณ์เอาไว้

เมื่อไปถึงทหารก็ถูกถามว่า มาทำไม ใครพามา ชาวบ้านก็ตอบตามที่นัดหมายกันไว้ แล้วช่วยกันอธิบายว่า “พวกผมมาจากบ้านวังอีมอม (ปัจจุบันคือบ้านวังไทรทอง) ที่มานี้เพราะเดือดร้อนลูกเล็กเด็กน้อยตกใจลูกปืน จะตายกันหมดแล้วขอให้ทหารเข้าใจชีวิตของชาวบ้าน พวกผมเอาของกินมาฝาก และโปรดหันกระบอกปืนใหญ่ไปทางอื่น ผกก.มันอยู่บนเขาโน่น พวกผมเป็นชาวบ้านไม่ใช่ ผกก.” การเรียกร้องของชาวบ้านได้ผลทหารสั่งหยุดยิง ๑๐ วัน หลังจาก ๑๐ วัน ก็ยังต่อแต่ยิงไปทางอื่นโดยเปลี่ยนพิกัดใหม่

ต่อมาทหารชุดนั้นเปลี่ยนกำลังพล มีทหารชุดใหม่มาจากทหาร (หมวกแดง) ในช่วงนั้นนายคำ เชื้อหงษ์ อยากทำถนนหนทางทางทหารถามว่ารู้จักคนมีรถไถไหม นายคำบอกว่ามีจะเอาอะไรให้บอกผมยินดีช่วยเหลือทุกอย่าง หัวหน้าชุดหมวกแดงภานุพงษ์ พรหมโท จึงสนิทสนมกับชาวบ้านมากขึ้น ร่วมมือกันทำถนนและได้ขอร้องให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้านหาลูกจ้างมาใส่ถนน ทหารก็มาช่วยทำทางต่อโดยมีรถแทรกเตอร์ เครื่องยนต์หนักมาช่วย ต่อมา ผกก. มายิงรถ มาวางระเบิด จึงช่วยกันสวดส้องโดยจัดเวรยามช่วยกันดูแล

ปี พ.ศ. ๒๕๑๓ ทางกรมเข้ามาประชุมหารือเกี่ยวกับความทุกข์สุขของราษฎร ตนเองเสนอต่อที่ประชุมว่าอยากมี โรงเรียน แต่ด้วยภาวะความไม่พร้อมต่าง ๆ จึงไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ ประกอบกับความรุนแรงของผู้ก่อการร้ายที่มีความเข้มข้นมาก

ขึ้น เกิดความเสียหายมากที่สุดปี ๒๕๑๙ ประเด็นการตั้งโรงเรียน
ยังอยู่ในใจเสมอ ส่วนราชการยื่นเงื่อนไขว่าหากมีโรงเรียนแล้วจะ
เอาครูที่ไหนมาสอน นายคำตอบว่า “ผมมีปัญญาคูมาสอนได้
ลูกชายของผมและลูกชายของชาวบ้านก็เรียนจบปริญญาตรี ผมขอ
เพียงให้มีอาคารเรียน กันแดดฝนก็พอ ลูกหลานจะได้มีสถานที่เรียน
หนังสือ”

ความหวังของนายคำ เชื้อหงษ์ สลายไปจนคิดว่าไม่มี
โอกาสจะมีโรงเรียนให้บุตร - หลาน ได้เรียนหนังสือแล้ว จนกระทั่งปี
พ.ศ. ๒๕๓๑ ได้เริ่มก่อตั้งหมู่บ้าน ตนเองออกวิ่งเต้น ขอดตั้งชื่อหมู่บ้าน
ก็ไม่ได้เพราะโรงเรียนไม่มี เงื่อนไขสำคัญคือต้องมีโรงเรียนก่อน
นายคำจึงพาชาวบ้านรวมตัวกันสร้างอาคารเรียนแล้วไปขอกูมาสอน
ก็ไม่มีใครคิดจะสอนตนจึงเอาพระในวัดมาสอน การต่อสู้กับความ
ทุรกันดารมิได้หยุดแต่เพียงนั้น ต่อมาสวนราชการเห็นความสำคัญ
จึงจัดครูลงมาสอนที่โรงเรียนแห่งแรกคือโรงเรียนคลองน้ำคั้น
เป็นอันว่าหมู่บ้านมีโรงเรียนสมความตั้งใจแล้ว

วันหนึ่งมีการประชุมประชาชนในหมู่บ้าน ประธานในที่
ประชุมคือผู้ว่าราชการจังหวัดเพชรบูรณ์ขณะนั้นคือนายจำเนียร
ปฏิวะชรณกิจ ได้ถามสารทุกข์สุขดิบแบบเดิม ช่วงท้ายของการ
ประชุมท่านผู้ว่าราชการจังหวัดเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้ถามแบบ
อิสระ นายคำ เชื้อหงษ์ จำได้ว่าตนเคยไปร่วมประชุมกับหมู่บ้านอื่น
ที่ขอดตั้งหมู่บ้านได้สำเร็จได้งบประมาณสนับสนุนไปหลายหมู่บ้าน
แล้ว ส่วนที่วิ่งไปยังไม่หมู่บ้านเป็นทางการเลย จะทำอะไรก็ยาก
ตนจึงลุกขึ้นแจ้งความประสงค์ขอดตั้งหมู่บ้านกับท่านผู้ว่าราชการ

▲ ถนนหมู่บ้านในอำเภอวังโป่ง (ปัจจุบัน)

จังหวัด นายคำ เชื้อหงษ์ กล่าวว่า “ขอประทานโทษครับ ท่านผู้ว่าฯ ที่ทางการจะช่วยเหลือ ผมว่า ผมพอเลี้ยงตัวได้ เลี้ยงชีพได้ ทำการเกษตร แต่ว่ามันมีอยู่ข้อหนึ่งที่จะให้ท่านช่วยเหลือ เพราะว่าหมู่บ้านของผมนี้ยังไม่มีสิทธิ์ที่จะเป็นหมู่บ้านมันไม่มีทางที่จะติดต่อราชการได้สะดวก” ขณะนั้นมีปลัดคนหนึ่งลุกขึ้นพูดว่า “ลุงจะมาขอตั้งหมู่บ้านขึ้นง่าย ๆ อย่างนี้ไม่ได้หรอก ขนาดอำเภอหล่มสัก บ้านสั๊กงอย มาขอตั้งหมู่บ้าน ตั้งหลายปียังไม่ได้เลย นายคำ ได้กลับอย่างทันควัน” “ขอประทานโทษครับท่านปลัดนี้มันไม่เกี่ยวกับอำเภอหล่มสัก นี่มันอำเภอชนแดน อำเภอชนแดนผมรู้แน่เขาตั้งหมู่บ้านภายในหนึ่งปี ตั้ง ๒ - ๓ หมู่บ้าน ไม่ได้อยู่ในเขตกันดารด้วย พวกผมอยู่ในป่าดงเขตกันดารทางการน่าจะส่งเสริม” ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดจึงให้ปลัดท่านนั้นนั่งลง ภายหลังการประชุมผู้ว่าฯ ได้สนทนากับนายคำ เชื้อหงษ์ อีกนานประเดี๋ยวเกี่ยวกับการตั้งหมู่บ้าน

และในเดือนพฤศจิกายนปีเดียวกัน ก็ตั้งหมู่บ้านสำเร็จโดยทางการให้การสนับสนุนตามคำที่ผู้ว่าราชการจังหวัดรับปากไว้ ซึ่งตอนแรกตั้งชื่อว่า บ้านวังอิมอม ต่อมานายคำ ได้ประชุมชาวบ้าน

▲ ถนนหน้าที่ว่าการในอำเภอวังโป่ง (ปัจจุบัน)

หรือถึงซื้อบ้านที่เป็นมงคล วังอิมอม บางคนก็ออกเสียงไปในทาง
หยาบโหล่น ฟังแล้วไม่เป็นมงคล จากการประชามชชาวบ้านจึงตั้งชื่อ
ใหม่ให้เหมาะสมคือ วังไทรทอง โดยมีความหมายว่า **วัง คือ วังน้ำ
ที่ใสสะอาด หรือ วัง คือ สถานที่ที่พระเจ้าแผ่นดินอยู่ ไทร คือ ต้นไทร
ที่นกหนุมานพนักพักพิง ทอง คือ การพลิกผืนดินให้เป็นเงินเป็นทอง**
นั่นเอง หลังจากได้ซื้อบ้านวังไทรทองแล้ว ก็ทำบุญเปิดป้าย ซึ่งได้
ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเป็นอย่างดี

หลังจากปี ๒๕๒๕ เป็นต้นมา กระบวนการของลัทธิ
คอมมิวนิสต์ก็ถูกทางการปราบปรามจนสำเร็จ ที่ตำบลวังโป่งก็สงบ
ลง ทำให้ประชาชนเข้ามาทำมาหากินกันมากขึ้นจนทุกวันนี้

เมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๒๖ ทางกรมได้จัดตั้งกิ่งอำเภอ
วังโป่งขึ้น โดยโอนพื้นที่ตำบลวังโป่ง ตำบลท้ายดง และตำบล
ซำเปิบ จากอำเภอชนแดนตั้งที่ว่าการอำเภอกิ่งอำเภอที่บ้านวังโป่ง
ขึ้นการปกครองกับอำเภอชนแดนได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอเมื่อ
เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๓

▲ ตลาดในอำเภอวังโป่ง (ปัจจุบัน)

จากความมุ่งมั่นของชายคนหนึ่งที่ต้องสู้กับความยากลำบาก ฝ่าฟันอุปสรรคทั้งปวงจนเป็นบ้านเป็นเมืองเจริญมาทุกวันนี้ คงไม่พ้นความแกร่งกล้า ตั้งใจ และมุ่งมั่นที่จะทำ การทำงานอย่างมีแผน แนวคิดที่ดีประกอบกับความซื่อสัตย์ สุจริต ไม่หวังลาภยศ รู้จริง ทำจริงและการมีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้อุปสรรคต่าง ๆ ผ่านพ้นไป ถึงแม้จะวิกฤตเพียงใดก็ตาม การประพฤติปฏิบัติชอบของ นายคำ เชื้อหงษ์ สมควรที่ลูกหลานจะนำมาเป็นเยี่ยงอย่างในการ ดำเนินชีวิตต่อไป

บรรณานุกรม

ภูมิศาสตร์ - ประวัติศาสตร์ จังหวัดเพชรบูรณ์. เพชรบูรณ์ : โรงพิมพ์
ดีดีการพิมพ์, ๒๕๕๙. ๑๙๕ หน้า.

คำ เชื้อหงษ์. อายุ ๘๖ ปี บ้านเลขที่ ๑๘๒ หมู่ ๗ ตำบลซับเปิบ อำเภอ
วังโป่ง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๘ ตุลาคม ๒๕๕๘.

ผู้เขียน
นิภา พิลาเกิด
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

สืบฮีต สานฮอยวัฒนธรรมไทหล่ม : ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

จากคำบอกเล่าของปู่ ย่า ตา ยาย แถบอำเภอหล่มสักและอำเภอหล่มเก่า ทราบว่า บรรพบุรุษของตนเองเป็นคนลาวที่อพยพมาจากเมืองหลวงพระบางและเมืองเวียงจันทน์ สืบเนื่องมานานนับร้อยปี โดยลัดเลาะลงไปทางใต้ตามลำแม่น้ำโขง ข้ามเขตเทือกเขาลงมาอยู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำป่าสักตอนบนเหนือเมืองเพชรบูรณ์ ทำให้ชาวไทหล่มมีวัฒนธรรมเหมือนกับชาวลาวสองฝั่งโขงทุกประการ ทั้งนี้รวมไปถึงศิลปวัฒนธรรมและ วิถีการดำเนินชีวิต ตลอดจนค่านิยม ความเชื่อ จารีต ประเพณี พิธีกรรมและภูมิปัญญาของคนในชุมชน ประเพณีของท้องถิ่นก็จะเป็นตามแบบฮีต ๑๒ คอง ๑๔ ซึ่งถือเป็นขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน

ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง เป็นประเพณีหนึ่งในฮีต ๑๒ ซึ่งจะจัดในช่วงหลังออกพรรษา เป็นความเชื่อที่เกี่ยวเนื่องกับพิธีกรรมทางพุทธศาสนา ซึ่งไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าเริ่มตั้งแต่เมื่อใด แต่อย่างไรก็ตามตำนานเรื่องหนองหาน (สกลนคร) กล่าวไว้ว่าในสมัยขอมเรืองอำนาจและครองเมืองหนองหาน ในแผ่นดินพระเจ้าสุวรมณิศวราชนาได้โปรดให้ข้าราชการบริพารทำต้นผึ้งหรือปราสาทผึ้งในวันออกพรรษาเพื่อแห่คบขันที่วัดเชิงชุม (วัดมหาธาตุเชิงชุมวรมหาวิหาร) จากนั้นเมืองหนองหานจึงได้จัดงานแห่ปราสาทผึ้งเป็นประจำติดต่อกันทุกปี (สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ อ้างถึงในปริชา ดาวเรือง, ๒๕๕๔)

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อตามตำนานเรื่องหนึ่งว่า ในสมัยพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปจำพรรษาเป็นปีที่ ๗ บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ประทับที่บัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ ทรงแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์แก่พุทธมารดาเป็นการตอบแทนพระคุณจนกระทั่งบรรลุโสดาบัน ครั้นถึงในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ซึ่งเป็นวัน “มหาปวารณาออกพรรษา” พระพุทธองค์กำหนดเสด็จสู่เมืองมนุษย์ พระอินทร์จึงเนรมิตบันไดขึ้น ๓ ชนิด คือ บันไดทองคำ อยู่เบื้องขวาสำหรับทวยเทพเทวดา บันไดเงิน อยู่เบื้องซ้ายสำหรับพระพรหม และบันไดแก้วมณี อยู่ตรงกลางเพื่อให้พระพุทธองค์เสด็จ เชิงบันไดทั้ง ๓ นี้ตั้งอยู่ประตูเมืองสังกัสสนครในโลกมนุษย์ส่วนหัวบันไดอยู่ที่เขาสิเนรุราชบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ก่อนเสด็จลงพระพุทธเจ้าประทับ

ยื่นบนยอดเขาสิเนรุราชเพื่อทรงทำ “โลกนิวรรณ์ปาฏิหาริย์” โดยทรง
แลดูเบื้องบนปรากฏมีเนินเป็นอันเดียวกันถึงพรหมโลก ทรงแลดู
ข้างล่างก็ปรากฏมีเนินเป็นอันเดียวกันถึงอเวจีนคร ทรงแลดูรอบ
ทิศจักรวาลหลายแสนโกฏีก็ปรากฏเป็นเนินเดียวกัน (หมายถึงสวรรค์
มนุษย์และนรกต่างมองเห็นซึ่งกันและกัน) จึงเรียกวันนี้ว่า “วัน
พระเจ้าเปิดโลก”

ครั้นแล้วพระพุทธองค์เสด็จลงทางบันไดแก้วมณี ท้าวมหา
พรหมกันเศวตจักร บรพตาเทวดาลงบันไดทองคำทางเบื้องขวา
มหาพรหมลงทางบันไดเงินเบื้องซ้าย มีมาลีเทพบุตรถือดอกไม้ของ
หอมติดตาม ครั้นเสด็จถึงประตูเมืองสังกัสสนคร ทรงประทับ
พระบาทเบื้องขวาลงก่อน นาคมนุษย์และเปรตนรกต่างก็ขึ้นชมปลื้ม
ปิติในพระพุทธบารมีเกิดความเลื่อมใสในบุญกุศลจนเกิดจินตนาการ
เห็นปราสาทสวยงามใครจะไปอยู่ จึงรู้ชัดว่าการที่จะได้ไปในอยู่
ปราสาทอันสวยงามนั้น ต้องสร้างบุญกุศลประพฤติปฏิบัติในศีลธรรม
อันดี ทำบุญตักบาตรสร้างปราสาทของบุญนั้นในเมืองมนุษย์เสียก่อน
จึงจะได้ไปอยู่ จากนั้นเป็นต้นมาผู้มีจิตศรัทธาในพระพุทธศาสนา
จึงพากันคิดสร้างสรรค์ทำบุญปราสาทให้มีรูปร่างเหมือนวิมานบน
สวรรค์ มีลวดลายจิตรสวยงามตามกาลสมัยสืบต่อมา ซึ่งถือว่า
เป็นการสร้างปราสาทพึงสำหรับรับเสด็จพระพุทธเจ้าเมื่อเสด็จมา
ยังโลกมนุษย์ไปสู่ที่ประทับ (สำลี รักสุทธี, ๒๕๕๓)

ชุมชนบ้านท่ากกแก ซึ่งเป็นชุมชนหนึ่งที่ตั้งอยู่ในอำเภอ
หล่มสัก ที่ให้ความสำคัญกับประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเป็นอย่างมาก
นิยมจัดขึ้นช่วงหลังออกพรรษา โดยจัดพร้อมกับการทอดกฐินในช่วง
ตั้งแต่กลางเดือน ๑๑ จนถึงเดือน ๑๒ ในระหว่างวันออกพรรษาสาม
วันนั้นผู้คนจะพากันเฉลิมฉลอง จุดพลุ จุดไฟประทีปที่ทำด้วย
น้ำมันมะพร้าว มีไส้ที่ฉั้นเป็นรูปตุงกา การจุดประทีปนั้นเดิมเรียกว่า
ได้สังคหิป เพี้ยนมาจากคำว่า ได้ผางประทีป จุดบูชาที่หน้าบ้านเรือน
ของตนตลอดระยะเวลาสามคืน และก็พากันนำดวงประทีปนั้นมา
จุดบูชาที่บริเวณรอบสิมอุโบสถและพระธาตุเจดีย์ของวัดเช่นเดียว
กับประเพณีแห่ต้นดอกผึ้ง หรือต้นดอกผึ้ง หรือปราสาทผึ้งที่จะจัด
ขึ้นหลังประเพณีออกพรรษา ในช่วงบุญกฐินการถวายต้นดอกผึ้ง
หรือปราสาทผึ้ง เกิดจากการไปเอาขี้ผึ้งมาเพื่อที่จะเอามาถวาย
พระสงฆ์เพื่อที่พระสงฆ์จะได้นำขี้ผึ้งมาทำเป็นเทียน แทนที่จะนำมา
ถวายเป็นก้อนโดยนำมาทำเป็นรูปดอกไม้ประดับประดาให้สวยงาม
สาเหตุที่ทำเป็นรูปห่อ รูปปราสาทก็เพราะทำให้เหมือนเป็นบ้าน เป็น
ที่อยู่อาศัย โดยมีคติดอยู่ ๒ อย่าง คือถวายเป็นพุทธบูชาเพื่ออานิสงส์
จะได้กับตัวเรา ตายไปแล้วได้มีที่อยู่อาศัย อีกนัยหนึ่งก็คือ ทำให้คน
ที่ตายไปแล้ว เพื่ออุทิศให้เป็นอานิสงส์แก่ผู้ตาย คล้ายกับการทำบุญ
แจกข้าว ซึ่งในอดีตก็จะมีการถวายต้นดอกผึ้ง หรือ ปราสาทผึ้ง

▲ ชาวบ้านแห่เต้นผั้ด้วยความสนุกสนาน

การถวายต้นผั้ หรือต้นดอกผั้ ในอดีตนั้น ชาวบ้านจะมาร่วมตัวกันที่บ้านเจ้าภาพ โดยไม่ระบุว่าเป็นเจ้าภาพจะต้องเป็นผู้นำชุมชนหรือไม่ เพียงแค่บ้านใครมีงานชาวบ้านก็จะมาร่วมตัวกัน เพื่อช่วยกันตกแต่งต้นผั้ ความวิจิตรของต้นผั้ นั้น จะงามมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับฝีมือของคนในท้องถิ่น หากมีฝีมือมากก็จะตกแต่งสวยงาม โดยมีการแทงหยวก มีการทำดอกผั้ให้สวยงามประดับกับตัวหอ หรือปราสาทที่ทำจากต้นกล้วยหรือโครงไม้ไผ่ที่ทำเป็นรูปสามเหลี่ยมทรงปราสาทหุ้มด้วยกากกล้วย เสริจแล้วก็พากันแห่ไปถวายวัดต่างๆ ที่ตนเคารพนับถือ สมัยโบราณเรียกว่า **“การทอดต้นดอกผั้”** เดินทางกันไปทางเรือตีกลองเป่าแคนแห่แหนกันไปอย่างสนุกสนานตามลำน้ำป่าสัก แล้วนำไปทอดที่วัดที่ตนเอนับถือ

เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๐๐ เริ่มมีการสร้างถนน ผู้คนในหมู่บ้านไม่ใช่เรือเป็นพาหนะในการเดินทาง เรือจึงถูกลดความสำคัญลง การทอดต้นดอกฝ้าย จากที่เคยแห่แห่นไปทางเรือก็กลายเป็นนำต้นฝ้ายแห่ไปตามถนนแล้วนำไปทอดที่วัด

การจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของบ้านท่ากกแก ได้รับความร่วมมือจากเทศบาลตำบลตาลเตี้ยว สภาวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ และมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ โดยเทศบาลตำบลตาลเตี้ยว ได้ให้ความสำคัญกับประเพณีแห่ปราสาทผึ้งบ้านท่ากกแกเป็นอย่างมาก โดยได้บรรจุไว้ในแผนงานของเทศบาลและจัดสรรงบประมาณในการดำเนินงาน ปีพ.ศ. ๒๕๕๘ จำนวน ๕๐,๐๐๐ บาท รวมไปถึงชาวบ้านบ้านท่ากกแกที่ร่วมกันบริจาคเงินตามกำลังศรัทธาในการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง สภาวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์ ให้ความร่วมมือในเรื่องของการประชาสัมพันธ์งานประเพณี และมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ให้ความร่วมมือในเรื่องของการจัดเก็บองค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของวัด และของหมู่บ้าน

ขั้นตอนการเตรียมงาน

การเตรียมงาน

ก่อนวันจัดงานชาวบ้านจะมารวมตัวกันที่วัด แล้วแบ่งหน้าที่กันตามความเหมาะสม กลุ่มผู้ใหญ่บ้านกำนัน อบต. และแรงงานผู้ชาย จะช่วยกันจัดสถานที่ เช่น ขนโต๊ะเก้าอี้ ติดตั้งเต็นท์ ชุมนอาหาร ประดับไฟตกแต่งสถานที่ ส่วนกลุ่มชาวบ้านที่เป็นผู้หญิงก็จะร่วมกันจัดเตรียมของที่จะใช้ในงาน เช่น ทำดอกฝ้ายตกแต่งปราสาทผึ้ง ขันหมากเบ็ง ตกแต่งสถานที่ ทำข้าวปลาอาหารไว้เลี้ยงกัน เป็นต้น

อุปกรณ์และการตกแต่งต้นผึ้ง

ต้นผึ้งแบบโบราณของวัดท่ากกแก ทำโดยการนำเอาขี้ผึ้งแท้ มาต้มให้ละลาย นำแม่พิมพ์ที่ทำจากมะละกอดิบแกะสลัก ลูกสบูดำ และลูกโพธิ์ศรีมาจุ่ม หรือเรียกว่า “จ้ำ” ภาษาท้องถิ่นเรียกว่า “จ้ำดอกผึ้ง” ลงไปในน้ำขี้ผึ้งที่เคี่ยว แล้วจุ่มลงในน้ำเย็นเพื่อให้ขี้ผึ้งที่แข็งตัวหลุดออกจากแม่พิมพ์จะได้ดอกผึ้งที่สวยงามตามความต้องการ ทำเป็นดอกผึ้งเอามาประกอบเป็นต้นผึ้ง ต้นเล็กเรียกว่า ต้นผึ้งน้อย ต้นใหญ่เรียกว่าต้นผึ้งใหญ่หรือปราสาทผึ้ง การตกแต่งต้นผึ้งที่นอกจากจะมีดอกผึ้งแล้วยังมีข้าวของเครื่องใช้อื่น ๆ ที่ชาวบ้านนำมา ตกแต่งไม่ว่าจะเป็นการนำเอามันมาปอกแล้วหั่นเป็นชิ้นเล็กเพื่อทำเป็นเกสรดอกผึ้ง และข้าวตอกมาร้อยเป็นสายเพื่อใช้ในการตกแต่งต้นผึ้ง

▼ ชาวบ้านช่วยกันทำดอกผึ้ง

▲ ต้นผึ้งของแต่ละหมู่บ้าน

ต้นปราสาทผึ้งมีหลากหลายรูปแบบ ขนาดก็ต่างกันตามความเลื่อมใสศรัทธาของชาวบ้าน บ้านท่ากกแก่นิยมพระธาตุสี่เหลี่ยมรูปทรงมณฑป ชาวบ้านมีความเชื่อเกี่ยวกับการบริจาคของเพื่อการทำบุญในพิธีกรรมนี้ การถวายเทียนก็คือ แสงสว่างที่จะนำทางชีวิตให้รุ่งเรือง หากถวายยารักษาโรค ตนก็จะห่างไกลโรคภัยไข้เจ็บ และหากถวายเป็นปัจจัยก็เชื่อว่าจะมั่งมีศรีสุขด้วยเงินทอง เป็นต้น

รูปแบบการจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง

เวลาประมาณ ๑๗.๐๐ น. ชาวบ้านที่จะร่วมขบวนแห่ปราสาทผึ้งจะมารวมตัวกันที่หน้าบ้านผู้ใหญ่ หมู่ ๘ แต่ก็จะมีบางบ้านที่จะตั้งขบวนรอรับขบวนแห่ปราสาทผึ้งที่ด้านหน้าคุ้มบ้านของตน ในขบวนแห่นี้ จะมีวงดนตรีพื้นบ้านประกอบด้วยกลองบั้ง กลองหาง ฉาบ ฉิ่ง แคน และอาจมิพิณ ร่วมด้วยบรรเลงแห่ไปในขบวนโดยมีแขกผู้มีเกียรติ หน่วยงานราชการ พ่อค้าประชาชน ผู้เฒ่าผู้แก่ หนุ่มสาว และเด็ก ๆ ร่วมพ้อนรำในขบวนอย่างสนุกสนานในขบวนแห่ชาวบ้านจะถือประทีปส่องให้เกิดแสงสว่างในระหว่างการเดินทางและเพื่อเป็นองค์ประกอบที่สวยงาม นอกจากปราสาทผึ้งของแต่ละคุ้มบ้านแล้ว ยังมีขบวนแห่ของกลุ่มเจ้าพ่อเจ้าแม่จากบ้านวังบาล ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ มาร่วมงานด้วย

▼ ขบวนแห่ต้นผึ้ง

เมื่อหัวขบวนแห่ปราสาทผึ้งเริ่มเข้าถึงเขตวัดท่ากกแก จะมีพิธีกรกล่าวต้อนรับขบวน ซึ่งชาวบ้านที่มาร่วมงานจะนั่งเรียงรายกันอย่างหนาแน่น ขบวนแห่จะเดินแห่ไปรอบโบสถ์และสิมหลังเก่า ๓ รอบ เมื่อแห่จนครบ ๓ รอบ ก็จะนำปราสาทผึ้งไปวางเรียงกันที่ด้านหน้าโบสถ์และสิมเก่า ส่วนชาวบ้านที่ถือประทีปมาเพื่อนำไปวางที่ร้านประทีปรอบ ๆ โบสถ์และสิมเก่า จากนั้นขบวนก็แยกย้ายกันไปนั่งเก้าอี้ที่ได้จัดเตรียมไว้

▼ ชาวบ้านร่วมขบวนแห่ต้นผึ้ง

▲ พระเทศนาอานิสงส์ของการถวายต้นผึ้ง

เมื่อทุกอย่างพร้อมเรียบร้อยแล้ว ก็จะนิมนต์พระเทศนาอานิสงส์ของการถวายต้นผึ้ง ซึ่งเรียกขั้นตอนนี้ว่า **“สัมโมทนิยกถาแห่งการถวายต้นผึ้ง”** ในช่วงบ่ายชาวบ้านจะแต่งกายในชุดพื้นบ้าน โดยชายนุ่งโจงกระเบน ใส่เสื้อขาวห่มผ้าสไบ เดินทางไปรับต้นผึ้งของตนที่ตกแต่งไว้แล้ว ในบริเวณลานวัดซึ่งถูกตกแต่งไว้แล้วจะคลาคล่ำด้วยร้านรวงที่ขายข้าวของต่าง ๆ และมีอาหารพื้นบ้านไว้บริการตอนเย็น เวลาประมาณ ๑๘.๐๐ น. หลังจากທີ່พระภิกษุสงฆ์สัมโมทนิยกถาเสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้ว มัคทายกก็นำกล่าวคำถวายต้นผึ้งซึ่งถือว่าเป็นการบูชาและเป็นการขอขมาพระรัตนตรัยเพื่อให้เกิดสิริมงคลแก่ตนเองและหมู่คณะ

คำถวายต้นดอกผึ้ง

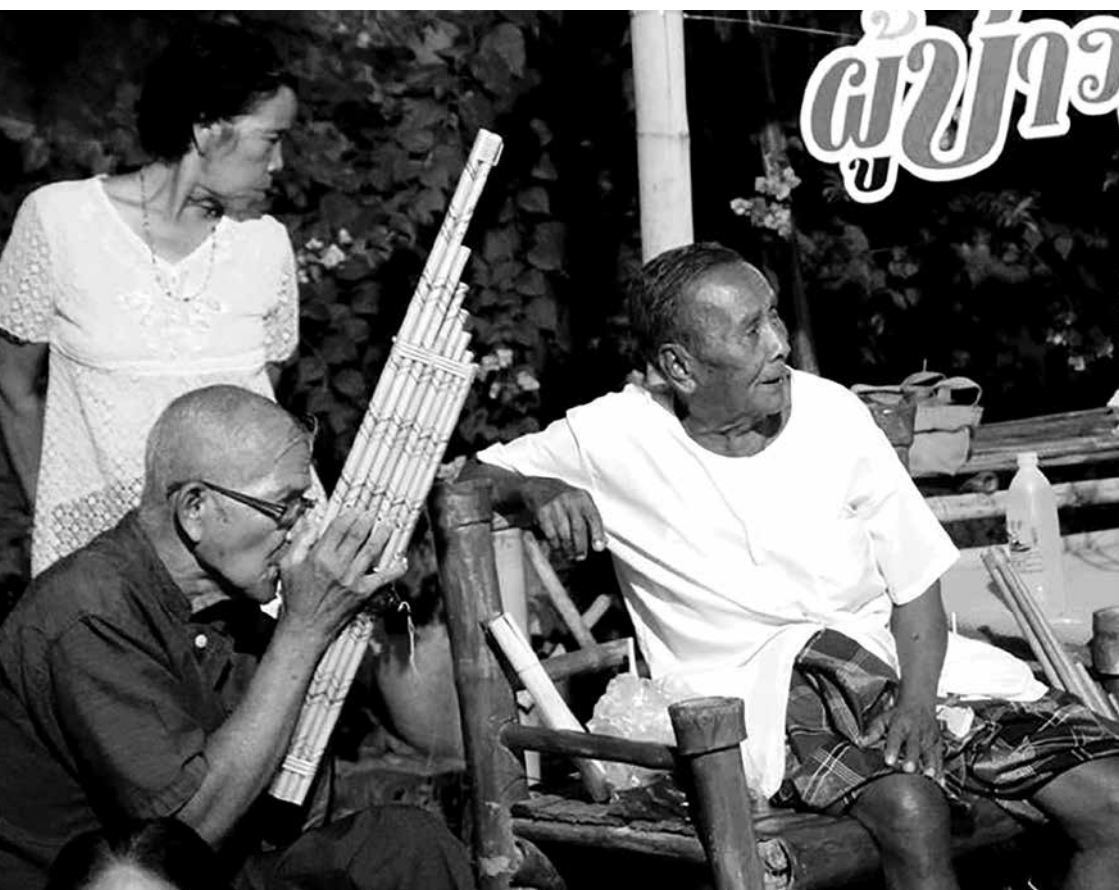
“อิมานิ มะยัง ภันเต มธูปพะปาสาทะ อภิပ္พามะ”

ข้าพเจ้าขอถวายบูชายังต้นดอกผึ้งแก่พระพุทธเจ้า พระสงฆ์ รูปพระเจดีย์พระศรีมหาโพธิ์และเทพยดาอันรักษาวัดวาอารามแห่งวัดท่ากกแก่นี้ขอความผาสุกความเจริญจงบังเกิดมีแก่ผู้เข้าพระพุทธานุภาพทั้งหลายด้วยเทอญ (พระสมุห์ไพศาล ภาทุมณี, ๒๕๕๗) หลังจากทักกล่าวคำถวายต้นผึ้งเสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก็จะเป็นการกล่าวเปิดงานโดย ดร. วิศัลย์ ไชยิตานนท์ ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์

กิจกรรมในงาน

จำลองวิถีชีวิตของไทหล่ม ผู้บ่าวเป่าแคน ผู้สาวเข็นฝ้าย
เนื่องจากวิถีการดำเนินชีวิตของผู้หญิงไทหล่ม หลังจากว่างเว้นการ
ทำงานในไร่ในสวน ผู้หญิงจะต้องเข็นฝ้ายเพื่อนำไปทอผ้า หรือที่
เรียกว่าตำหูก โดยมีความเชื่อว่าหากลูกสาวบ้านไหนทอผ้าไม่เป็นก็
จะไม่ได้ออกเรือน และการทอผ้าสมัยก่อน มักนิยมทอกันใต้ถุนบ้าน
ผู้บ่าวสมัยก่อนต้องการจะจีบลูกสาวบ้านไหนก็นิยมที่จะเป่าแคนไป
เพื่อบอกความในใจโดยเสียงเพลง

▼ ผู้บ่าวเป่าแคน

การแสดงเสียงกลองหาง เป็นอีกหนึ่งเอกลักษณ์ไทหล่ม ในเทศกาลเสียงกลอง ล่องโคมไฟ ไหว้พ่อขุนผาเมือง การเสียงกลอง หางเกิดขึ้นเมื่อใดไม่มีใครทราบ เพราะแต่เดิมกลองเสียงโบราณจะ ตีกลองคู่หรือกลองกิ่งเป็นกลองสองหน้า สำหรับกลองหางนั้น มี ไว้สำหรับแห่กองบุญกองทานต่าง ๆ ยามว่างหลังกิจกรรมดังกล่าว เจ้าของกลองคงคิดอยากประลองเสียงกัน จึงตีประชันขันแข่งกันขึ้น ตีเป็นยก ๆ สลับกันไปมา กรรมการก็จะตัดสินจากเสียงกลองว่าลูก ไหนดังดีและไพเราะกว่าก็เป็นผู้ชนะ

▼ สาวเข็นฝ้าย

▲ ฟ้อนกลองโบราณ

การแสดงฟ้อนกลองโบราณ

การฟ้อนรำมีมานานตั้งแต่สมัยโบราณ ซึ่งจะจัดให้การฟ้อนรำเนื่องในโอกาสพิธีการงานบุญสำคัญ เพื่อเป็นการต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง การฟ้อนจะตั้งขบวนเป็นแถวและฟ้อนรำตามเสียงจังหวะกลองปั้ง พร้อมกับเครื่องดนตรีที่ร่วมบรรเลง กลองหาง ฉาบ ฉิ่ง แคน และอาจมีพิณ แต่เดิมนั้นการฟ้อนไม่มีแบบแผนอะไรมากมาย โดยการนำลูกหลานทั้งชายและหญิงมาแต่งกายแบบพื้นบ้านไทหล่ม ผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่นมีหัวมีตีนซิ่นแบบโบราณ ผู้ชายนุ่งกางเกงบ้างนุ่งโสร่งบ้างผ้าขาวม้าคาดเอวและโพกศีรษะ ต่อมาเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๒๐ มีผู้ที่ชำนาญในการฟ้อนรำชาวผู้ไทจากจังหวัดกาฬสินธุ์ มาช่วยฝึกสอนให้ลูกหลานบ้านท่ากกแก จึงสามารถฟ้อนรำจังหวะแบบผู้ไทตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา เรียกได้ว่าหนุ่มสาวบ้านท่ากกแกเมื่อสมัยยี่สิบกว่าปีก่อนนั้น มีความสามารถในการฟ้อนรำเกือบทั้งหมดบ้านทีเดียว ซึ่งปัจจุบันนี้ทางวัดพยายามรักษาประเพณีการฟ้อนรำเพื่อต้อนรับคณะกฐินผ้าป่า เมื่อมีบุคคลสำคัญมาเยี่ยมเยือนจึงมีการฟ้อนรำต้อนรับเป็นประจำ

▲ แฟชั่นโชว์เครื่องแต่งกายของวัฒนธรรมไทหล่ม

การเดินแฟชั่น

เป็นการเดินโชว์เครื่องแต่งกายของวัฒนธรรมไทหล่มแต่ละยุคสมัย ถือเป็นเอกลักษณ์ที่สามารถบ่งบอกถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลาว ในงานมีการเดินแบบเครื่องแต่งกายทั้งชายและหญิง รวมถึงการแต่งกายในโอกาสต่าง ๆ ซึ่งมีการอธิบายเครื่องแต่งกายทั้งชายและหญิงดังนี้

การแต่งกายของสตรีไทหล่มแต่เดิมนั้นนิยมนุ่งผ้าซิ่น ที่ทำด้วยไหมหรือฝ้าย ถ้าเป็นสตรีสูงศักดิ์ก็มีการเพิ่มความสวยงามมากขึ้น เช่น ผ้าซิ่นไหมตีนเงิน ผ้าซิ่นไหมตีนคำ และอาจจะมีผ้าซิ่นที่รับมาจากถิ่นอื่น เช่น ผ้าซิ่นยวน (ภาคเหนือ) ผ้าแพรจีน ผ้ายกดอกของภาคกลางบางครั้งหญิงสูงศักดิ์หรือภริยาคนบางท่านก็นิยมนุ่งโจงกระเบนแบบสตรีภาคกลาง การแต่งกายโบราณแต่ไม่มีการใส่เสื้อ เพียงแต่มีผ้าห่ออกและสะไบพาดเฉียงบ่าเท่านั้น ต่อมาจึงมีการตัดเสื้อแขนกระบอกผ่าอก เสื้อแขนสั้นที่ทำจากฝ้ายหรือไหม และเสื้อคอกระเช้า ไทหล่มเรียกว่า “เสื้อหมากกะแหล่ง” เย็บตะเข็บด้วยด้ายสีแดง หรือเย็บห้าตะเข็บก็มีแล้วแต่ความนิยม ส่วนมากเป็นเสื้อสีขาวฝ้ายด้ายดิบ หรือย้อมสีด้วยมะเกลือ คราม ตัดกระดุมเงินเม็ดถี่ ๆ

▲ ผู้ชายไทหล่มแต่งกายพื้นบ้านร่วมงานแห่ต้นผึ้ง

การแต่งกายของผู้ชายไทหล่ม ผู้ชายไทหล่มไม่ว่าจะฐานะอะไรแต่เดิมนั้นเมื่ออยู่กับบ้านก็นุ่งผ้าขาวม้าธรรมดา นุ่งโสร่ง หรือนุ่งกางเกงขาก๊วย สีขาว สีเทา และสีดำ ไทหล่มเรียกว่า “สั่งหัวโหล่ง” แบบสบาย ๆ เมื่อมีกิจกรรมจึงใส่เสื้อผ้าที่ทำด้วยผ้าฝ้ายแขนยาวหรือส้นผ้าอก กระดุมเงิน หรือใช้ผ้าตัดเป็นเส้นสำหรับผูกติดกัน เสื้อย้อมเป็นสีดำมะเกลือ สีคราม (พระสมุห์ไพโรศาล ภาทรมุนี, สัมภาษณ์ ๒๐ เมษายน ๒๕๕๘)

ตลาดพื้นบ้านไทหล่ม

ภายในงานมีการออกร้านอาหารพื้นบ้านไทหล่มที่มีความหลากหลาย ถือเป็นเอกลักษณ์ของไทหล่ม ที่บรรพบุรุษได้สืบทอดกันมาแต่โบราณให้ท่านทั้งหลายได้ลิ้มลองกันภายในงานดังกล่าว

ซู้ปู้ เป็นการถนอมอาหารอย่างหนึ่งซู้ปู้มีลักษณะคล้าย “น้ำปู้” ของภาคเหนือ บางครั้งก็เรียกกันว่า กะปิปู้ เพราะมีลักษณะคล้ายกะปิ ซู้ปู้ไทหล่มนั้นทำมาจากการเอาตัวปู้ทั้งตัวปริมาณมากพอสมควรมาตำให้ละเอียด กรองเอาเฉพาะน้ำที่ได้จากการตำนั้น แล้วนำมาเคี่ยวจนกว่าน้ำนั้นงวดเต็มที่จึงนำมารับประทาน นิยมนำมาประกอบอาหารได้หลายอย่าง เช่น ใส่ส้มตำ (ตำส้มซู้ปู้) ใส่ น้ำพริก (แจ่วซู้ปู้) จิ้มกินกับหน่อไม้ จิ้มกินกับมะขามอ่อน หรือผลไม้อื่น ๆ

ด้วยภูมิประเทศของเมืองหล่มนั้นมีภูเขาอยู่รอบ หน่อไม้จึงเป็นอาหารอีกประเภทหนึ่งที่ไทหล่มชื่นชอบและขาดไม่ได้ในรายการอาหาร หน่อไม้นำมาทำเป็นอาหารได้หลายประเภท เช่น หน่อไม้ที่ไทหล่มเรียกว่า “ไม้ซาง” นำมาต้มกินกับน้ำพริก แกงใส่ใบย่านาง หน่อไม้ประเภทหน่อไม้รวก นิยมนำมาทำเป็นหน่อไม้ดอง ไทหล่มเรียกว่า หน่อไม้ส้ม อาหารประเภทหน่อไม้นั้น ได้แก่ ซุปหน่อไม้ ลาบหน่อไม้ หมกหน่อไม้ คั่วหน่อไม้ แกงหน่อไม้ อุดลูดหน่อไม้ ฯลฯ

ส้มตำ ภาษาไทหล่มเรียกว่า “ตำส้ม” เป็นอาหารยอดนิยมของไทหล่ม เพราะเป็นอาหารที่กินมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ ตำส้มที่นิยมมากที่สุดคือ ตำบักหุ่ง หรือตำมะละกอ ความจริงแล้ว คำว่า “มะละกอ” มาจากคำว่า “เกาะมะละกา” แสดงว่าเราเพิ่งรับเอาเข้ามาเมื่อประมาณสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้เอง (พระสมุห์ไพโรศาลภทรมุนี, ๒๕๔๕) แสดงให้เห็นว่าแต่เดิม ตำส้มนั้นมิใช่ตำมะละกอ

อย่างที่เรารู้จักกันในปัจจุบัน แต่เดิมนั้นตำส้มเป็นการตำผลไม้อย่างอื่น เช่น ตำมะยม ตำขนุน ตำลูกยอ ตำมะม่วง ตำกล้วย ฯลฯ ซึ่งไทหล่มก็ยังนิยมกินกันเป็นอาหารหลักและเป็นอาหารว่างกันมานาน ที่สำคัญตำส้มฉบับไทหล่มต้องใส่ปลาร้าจึงจะเป็นตำส้มแบบไทหล่มแท้ ๆ

ขนมจีน เรียกตามภาษาไทหล่มว่า “เข้าหนมเส้น” เป็นอาหารที่ได้รับอิทธิพลมาจากอาหารมอญโบราณ คนมอญเรียกอาหารชนิดนี้ว่า “ชนะนอมจีน” คนไทยและคนลาวก็รับวัฒนธรรมการกินขนมจีนสืบต่อมาดัดแปลงตามรสนิยมของตนเอง ขนมเส้นไทหล่มนั้นมีลักษณะพิเศษคือเส้นเล็ก และมีความเหนียวนุ่มกว่าขนมจีนทั่ว ๆ ไป เป็นที่เลื่องชื่อลือชาคือขนมเส้นหล่มเก่าโบราณนิยมรับประทานขนมเส้นในงานมงคล เช่น งานบวช การแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ เพราะถือว่าเส้นขนมจีนนั้นหมายถึงความมีอายุที่ยืนยาวนั่นเอง

ลาบ อาหารประเภทลาบนั้น ก็เป็นอาหารอีกประเภทหนึ่งที่นิยมรับประทานกันอยู่หลายภูมิภาค แต่ลาบไทหล่มนั้นมีความพิเศษอยู่อย่างหนึ่งคือ ลาบไทหล่มเหมือนลาบเมืองเหนือกราย ๆ ไม่เหมือนลาบอีสานสักเท่าไร เพราะนิยมใส่เครื่องปรุงมากเป็นพิเศษ เรียกว่าแทบจะใส่ทุกอย่างเลยทีเดียว ไม่ว่าจะเป็น ตะไคร้ ใบมะกรูด ข่า หนักแค้น (มะแค่น) ใส่มากจนกลืนจุนสำหรับคนไม่เคยรับประทาน แต่เดิมนั้นไทหล่มนิยมลาบดิบล้วน ๆ ใส่เลือดด้วย ไม่ว่าจะเป็นลาบวัว ลาบควาย ลาบหมู ลาบไก่ สมัยโบราณนั้นกินดิบ ๆ อย่างเดียว สมัยที่พัฒนาเราจึงนิยมลาบสุกกัน คำว่าลาบนั้นไม่ใช่จะลาบได้เฉพาะเนื้อสัตว์เท่านั้น ไทหล่มยังนิยม ลาบพืชผัก อาทิเช่น ลาบหน่อไม้ ลาบหมากเขือ ลาบเทา (ตะไคร้ น้ำ) ฯลฯ คำว่าลาบยังพ้องกับคำว่า “โขลกลาบ” จึงทำให้อาหารชนิดนี้นิยมรับประทานในงานมงคลต่าง ๆ อีกด้วย

ซูป คำว่า ซูป ในที่นี้เป็นอาหารพื้นบ้านไทหล่มอย่างหนึ่ง มีลักษณะคล้ายลาบ โดยการนำใบผักที่เราชอบ พืชผักที่นิยมนำมา ซูปล้นได้แก่ ถั่วฝักยาว มะเขือ ใบมะม่วง หมากแปบ หัวทูน ขนุน เหล่านี้นำมาล้างก่อน และนำมาผสมด้วยเครื่องปรุงมีน้ำปลาร้า งามะพร้าวฝอย ไข่ไก่ หอยขม คลุกเคล้าให้เข้ากันดีแล้วนำมารับประทาน เป็นอาหารสมุนไพรชั้นเลิศ

แกง เป็นอาหารหลักชนิดหนึ่งของไทหล่ม อาหารประเภทแกงของไทหล่มดั้งเดิมนั้นไม่นิยมใส่กะทิ ดังนั้นจึงเป็นแกงชนิดที่เรียกว่า แกงป่าเสียเป็นส่วนใหญ่ นิยมปรุงรสด้วยน้ำปลาร้า น้ำย่านาง ขี้ปู หรือน้ำผักกะทอน เช่นแกงผักหวานใส่ไข่มดแดง ไทหล่มเรียกว่าไข่มดส้ม แกงอ่อมเนื้อวัว เนื้อไก่ เนื้อหมู หรือแม้กระทั่งกบ และเขียด

ไส้กรอกไทหล่ม เป็นอาหารชนิดปิ้งย่างที่เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของไทหล่มทำจากเนื้อหมู และไส้หมู มีความคล้ายคลึงกับไส้จุกของภาคเหนือ แตกต่างที่ไส้กรอกของไทหล่มไม่นิยมใส่ขมิ้น ผสมเครื่องปรุง คือ เนื้อหมูสับละเอียด กระเทียม พริกสด ตะไคร้เกลือ เป็นต้น

ถั่วแต้หรือถั่วเนา เป็นถั่วเหลืองที่ทำการหมักให้มกกลิ่นคล้ายการทำถั่วเนาในภาคเหนือ แต่ไทหล่มนิยมนำมาหมกแอบ (คืออาหารที่ห่อด้วยใบตอง ห่อแบบแบน ๆ แล้วนำมาปิ้งหรือย่างไฟ) เพื่อรับประทานเป็นอาหาร ไม่นิยมนำมาใส่แกงเหมือนทางภาคเหนือ

น้ำผักกะทอน เป็นน้ำที่ได้จากการต้มใบหรือเปลือกของต้นไม้ชนิดหนึ่ง ที่เรียกว่า “ผักกะทอน” นำใบหรือเปลือกมาต้มจนได้น้ำที่เข้มข้น สำหรับเก็บไว้รับประทานประกอบอาหาร เช่น ทำน้ำแจ่วผักกะทอนใส่ส้มตำ ทำเป็นน้ำจิ้มทานกับมะม่วงดิบ

▲ ไทหล่มนั่งล้อมวงทานข้าวในงานแห่ปราสาทผึ้ง บ้านท่ากกแก

วัฒนธรรมการกินแบบไทหล่มนั้น ไทหล่มรับประทานข้าวเหนียวมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ต่อมาจึงรับประทานข้าวเจ้าบ้าง การรับประทานนั้นนิยมนำใส่ภาชนะที่เรียกว่า “พาข้าวหย่อง” (ถาดที่ใช้รองอาหารคาวหวานนิยมสานจากหวายหรือไม้ไผ่มีฐานเล็ก สูงประมาณ ๒๕ - ๓๐ เซนติเมตร ปากกว้างเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๔๐ - ๕๐ เซนติเมตร) มีลักษณะคล้ายขันโตกแต่ทำด้วยหวาย การรับประทานคือการนั่งล้อมวงลงกับพื้นและนิยมให้สุภาพบุรุษรับประทานก่อน และสมัยโบราณจะต้องได้ยินเสียงพระตักลองหรือรอเวลาให้พระฉันจึ่งหันหรือเพลแล้วชาวบ้านจึงจะรับประทานอาหาร ปัจจุบันค่านิยมเหล่านี้ได้เลิกละไปแล้ว สำหรับพาข้าวหย่องนั้นในปัจจุบันนิยมใช้เป็นภาชนะอาหารถวายแก่พระสงฆ์ ชาวบ้านทั่วไปจึงไม่นิยมใช้พาข้าวหย่องในการรับประทานอาหารในชีวิตประจำวัน เพราะกลัวว่าจะทำตนเสมอกับพระสงฆ์นั่นเอง

คติความเชื่อที่มีต่อประเพณีการแห่ปราสาทผึ้ง

ปัจจุบันชาวบ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ยังคงมีความเชื่อและยึดถือปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ โดยยังคงความเชื่อที่สืบทอดจากบรรพบุรุษมาหลายชั่วอายุคน ซึ่งในงานประเพณีนั้นมีการแฝงนัยสำคัญทางด้านความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ กล่าวคือ

๑. ความเชื่อที่แสดงให้เห็นถึงการเคารพอาวุโส นำมาซึ่งการให้เกียรติซึ่งกันและกัน ความสมัคสมานสามัคคีของกลุ่มชน ในการร่วมมือร่วมแรง ทำงานร่วมกัน ด้วยใจรักในการสืบสานงาน ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนบ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

๒. ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับหลักของพระพุทธศาสนา ที่นิยมนำเทียนไขมาร่วมทำบุญเพื่อแสงสว่างจากเทียนที่หล่อหลอมร่วมกันได้เสมือนธรรมะที่จะนำทางชีวิตของพุทธศาสนิกชนต่อไป

๓. ความเชื่อเรื่องผลบุญ ผลทาน ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว กระทำอย่างไรจะได้เช่นนั้น

๔. การจุนเจือแบ่งปันกัน การยอมรับซึ่งกันและกัน

การแห่ต้นผึ้งได้แสดงให้เห็นคุณค่าทางด้านต่าง ๆ ภายในชุมชน ดังนี้

๑. แสดงให้เห็นถึงความสามัคคีของกลุ่มชน เพราะก่อนที่จะแห่จะต้องมีการนำเทียนมารวม และร่วมกันหลอมเทียนประกอบกันประติษฐ์เทียนที่หลอมให้เป็นรูปดอกไม้อย่างสวยงามแสดงให้เห็นถึงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันอย่างชัดเจน

๒. บ่งบอกถึงความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาเพราะเชื่อว่าเทียนที่แท่นนั้นเป็นเสมือนธรรมะ และแสงเทียนก็คือ แสงสว่างที่จะนำทางชีวิตของพุทธศาสนิกชน

๓. เป็นการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นและสืบทอดกันมาเป็นรากฐานในการดำรงชีวิตของชาวบ้านท่ากกแกในการสืบทอดประเพณีการแห่ต้นผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอห่มสั๊ก จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมความเชื่อที่สืบทอดมาแต่เดิมของชาวเวียงจันทน์และหลวงพระบางที่จัดขึ้นเพื่อบูชาพระพุทธเจ้าตามความเชื่อของพุทธศาสนิกชนว่าเป็นสิริมงคลต่อการทำมาหากินของพวกเขา และปฏิบัติตามความเชื่อสืบทอดต่อกันมาเป็นประจำทุกปี

บรรณานุกรม

ปรีชา ดาวเรือง. กระบวนการอนุรักษ์ประเพณีการแห่ประสาธผึ้ง ตำบลหนองปรือ อำเภอหนองปรือ จังหวัดกาญจนบุรี. รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่นมหาวิทยาลัยขอนแก่นแก่น, ๒๕๕๔.

สาลิ รักสุทธิ. อีสานสองคลองสืบสืประเพณีของดีอีสาน. กรุงเทพฯ : พัฒนาศึกษา, ๒๕๕๓.

พระสมุห์ไพโรศาล ภทรมณี. เว้าพื้นเมืองห่ม. เอกสารเผยแพร่ความรู้ด้านวัฒนธรรมแก่ชุมชน วัดท่ากกแก อ.ห่มสั๊ก จ.เพชรบูรณ์. เพชรบูรณ์ : ม.ป.ท., ๒๕๕๕.

สัมภาษณ์

นายชัยรัตน์ สาน้อย. อายุ ๕๑ ปี บ้านเลขที่ ๑๐ หมู่ที่ ๘ ตำบลตาลเดี่ยว
อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน
๒๕๕๘.

นางถาวร เชื่องแสง. อายุ ๔๕ ปี บ้านเลขที่ ๑๓๖ หมู่ที่ ๔ ตำบลตาลเดี่ยว
อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน
๒๕๕๘.

นายทองสุข สุนลี. อายุ ๕๐ ปี บ้านเลขที่ ๕๑ หมู่ที่ ๘ ตำบลตาลเดี่ยว
อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน
๒๕๕๘.

พระสมุห์ไพโรศาล ภทรมณี. อายุ ๓๔ ปี วันท่ากกแก หมู่ที่ ๘ ตำบล
ตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่
๕ มิถุนายน ๒๕๕๘.

นางมณัญญา วีระปิง. อายุ ๓๓ ปี บ้านเลขที่ ๕๑ หมู่ที่ ๘ ตำบล
ตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่
๕ มิถุนายน ๒๕๕๘.

นายรติกร พุ่มไสว. อายุ ๒๐ ปี บ้านเลขที่ ๕๐ หมู่ที่ ๔ ตำบลตาลเดี่ยว
อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน
๒๕๕๘.

นางละมุล ท้าวเงิน. อายุ ๕๖ ปี บ้านเลขที่ ๘๓ หมู่ที่ ๔ ตำบลตาลเดี่ยว
อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน
๒๕๕๘.

นายสุดใจ เชื่องแสง. อายุ ๔๙ ปี บ้านเลขที่ ๑๓๖ หมู่ที่ ๔ ตำบล
ตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่
๕ มิถุนายน ๒๕๕๘.

นางหล้า เสนานุช. อายุ ๖๔ ปี บ้านเลขที่ ๑๕๘ หมู่ที่ ๔ ตำบล
ตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่
๕ มิถุนายน ๒๕๕๘.

ผู้เขียน
ปวีณา บัวบาง
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

บุญกระฐูป...สร้างกุศลวันออกพรรษา ตำบลกองทูล อำเภอหนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์

บ้านเนินพัฒนา เป็นหมู่บ้านที่ประชากรส่วนใหญ่อพยพมาจากหลายพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นจังหวัดทางภาคอีสาน เช่น จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดอุดรธานี จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดขอนแก่น หรือจากต่างอำเภอภายในจังหวัดเพชรบูรณ์

การอพยพโยกย้ายของผู้คนแต่ละพื้นที่นั้นก็จะมีการนำเอาวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อที่บรรพบุรุษของตัวเองได้เคยพากันยึดถือปฏิบัติกันมาติดตัวมาปฏิบัติกันต่อในหมู่บ้านเนินพัฒนา ประเพณีนี้ที่กลุ่มคนดังกล่าวได้นำมาร่วมกันยึดถือปฏิบัติกันภายในหมู่บ้าน นั่นก็คือ “ประเพณีแห่ต้นกระฐูปงานบุญออกพรรษา”

“ประเพณีแห่ต้นกระฐูปออกพรรษา” เป็นประเพณีที่สืบสานกันมาเป็นเวลานาน ที่ตำบลกองทุล อำเภอนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์ ทำในช่วงบุญออกพรรษาของทุกปี ชาวบ้านจะร่วมแรงร่วมใจกันสร้างกระฐูปและออกไปรวมตัวกัน ณ จุดนัดหมายอาจเป็น (ศาลากลางบ้านหรือบ้านผู้ใหญ่บ้าน) ผู้เฒ่าผู้แก่ หนุ่มสาวและเด็ก ๆ จะพากันไปพันกระฐูป ซึ่งกว่าจะเป็นกระฐูปจุดได้จะใช้ธูป ๓ ดอก แล้วพันหุ้มด้วยกระดาษสีหรือกระดาษหลากสีสั่นก่อนที่จะนำไปมัดกับดาวก้านตาล (สานจากใบตาลหรือใบลาน) จากนั้นจึงนำไปมัดห้อยกับก้านธูปที่เป็นเสมือนคันเบ็ด ทำไว้มาก ๆ เสร็จแล้วจึงนำเข้าไปเสียบในรูอบปล้องไม้ไผ่ทำเป็นชั้นขึ้นไปเหมือนฉัตร ประดับตกแต่งงดงามก่อนที่จะนำออกมาจุดในวันออกพรรษา ซึ่งกว่าจะผ่านขั้นตอนจนมาเป็นต้นกระฐูปรูปร่างสวยงามต้องใช้เวลาประมาณ ๑ - ๒ สัปดาห์ และในปัจจุบันประเพณีบุญกระฐูปได้เป็นอัตลักษณ์ของตำบลกองทุล อำเภอนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์

ความร่มเย็นอันยิ่งใหญ่ของ กระฐูป สัญลักษณ์แทนต้นหว่า ซึ่งเป็นต้นไม้ประจำชมพูทวีปถูกบันทึกไว้ในหนังสือฎีกาพระมาลัยสูตร ความว่า ลักษณะของต้นกระฐูปมีความยาวประมาณ ๕๐ โยชน์ มีกิ่งใหญ่ ๔ กิ่ง แผลออกไปใน ๔ ทิศทาง กว้างเป็นมณฑลได้ ๑๐๐ โยชน์ หมายถึง พระพุทธศาสนานี้เป็นร่มเย็นแก่สรรพสัตว์ทั้งหลายเปรียบเอาต้นกระฐูปนี้จุดแล้วยอมส่งกลิ่นหอมฟุ้งจรจายไปยังทิศต่าง ๆ กลิ่นหอมนี้ยอมเป็นที่ชื่นใจแก่มนุษย์ทั้งปวงที่ได้สัมผัสกลิ่นยอมเกิดปิติและความสุขความเบิกบาน ให้คุณค่าทางจิตใจประดุจสุขขึ้นง่าย ๆ จากวิสดุภายในท้องถื่น ประกอบด้วย ธูป ๓ ดอก พันด้วยด้ายแล้วห่อด้วยกระดาษให้ได้รูปทรงยาว ๆ นำกระดาษสีมาประดับตกแต่ง

ลวดลายให้สวยงาม แล้วนำที่มัดติดกันกับดาวซึ่งทำจากใบตาลผูกติดกับคันไม้ไผ่ลักษณะคล้ายคันเบ็ดแล้วนำไปเสียบไว้กับแกนไม้ไผ่ที่เตรียมไว้ ความสูงประมาณ ๓ - ๕ เมตร รูปทรงคล้ายฉัตรก่อนจะนำไปแห่และจุดไฟบูชา พร้อมกันนี้ได้นำลูกตุ้มกาลักษณะคล้ายส้ม แต่มีเปลือกแข็งมาผ่าเป็น ๒ ซีก เอาเนื้อออก แล้วใส่น้ำมันมะพร้าว เป็นเชื้อเพลิงแล้วควั่นด้วยเป็นรูปตีนกาใส่ลงไป เหมือนไส้ตะเกียง จุดให้แสงสว่างได้ต้นกระดุมมีดังนี้

คุณยายเงิน พิสุ อายุ ๘๐ ปี เล่าให้ฟังว่า พ่อของยายได้พาครอบครัวอพยพมาจาก อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งตอนที่อพยพมาที่นั่นเป็นครอบครัวแรก ๆ ที่อพยพเข้ามาภายในพื้นที่ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๑๙ บริเวณบ้านเนินพัฒนาในปัจจุบันแล้วจึงมีครอบครัวอื่น ๆ ตามเข้ามาเพิ่มปริมาณเรื่อย ๆ ตอนทำต้นกระดุมในสมัยก่อนบรรดาลูกหลานจะมารวมตัวกันทำต้นกระดุมที่บ้านยาย ซึ่งวัสดุที่ใช้ทำต้นกระดุมนั้นมีขุยมะพร้าว (เปลือกมะพร้าวที่ป่นเอาใยออกหรือป่นให้ละเอียดเป็นขุย ๆ ละเอียดประมาณเม็ดทราย และแห้งสนิท ใบเนียม ใบเน่ง ใบโอม และดอกปีบ

วิธีการทำต้นกระดุมสมัยก่อนนั้นจะนำใบเนียมและใบเน่งมาล้างให้สุกแล้วนำไปตากแดดให้แห้ง แล้วนำวัสดุดิบทั้งหมดมาบดผสมกับขุยมะพร้าว นำเอากะดามาม้วนพันกับผงที่บดเอาไว้จนเป็นรูปเหมือนกับก้านธูป แล้วจึงตกแต่งให้สวยงาม

แต่ในการทำต้นกระดุมในปัจจุบันนี้ชาวบ้านได้นำก้านธูปมาพันด้วยกะดากหลากหลายสีส่น โดยนำมาผูกห้อยกับดาวแปดแฉกที่ชาวบ้านสานกันจากใบตาลหรือใบลาน ซึ่งจะห้อยด้วยกัน ๙ จุด ในดาว ๑ ดวง

▲ ขบวนแห่ต้นกระฐูป

ต้นกระฐูปในสมัยก่อนนั้นเวลาจุดจะมีกลิ่นหอมมาก ผิดกับสมัยนี้ที่นำเอาเทียนธูปมาพันกระดาดสี การทำต้นกระฐูปนั้นเป็นประเพณีที่ชาวพุทธจะถวายเป็นการสักการะองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ หลังจากที่ได้เสด็จขึ้นไปโปรดพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เป็นเวลา ๓ เดือน ประเพณีแห่ต้นกระฐูปในปัจจุบัน

กลุ่มชาวบ้านเนินพัฒนาที่ร่วมกันทำต้นกระฐูปได้จัดทำต้นกระฐูปด้วยกัน ๓ ต้น โดยแต่ละต้นจะแบ่งกลุ่มกันไปทำภายในหมู่บ้าน

ต้นกระฐูปต้นที่ ๑ สถานที่ทำต้นกระฐูปอยู่ที่บ้านของนายบุญมี จันสีดา กลุ่มนี้ต้นกระฐูปด้วยกัน ๔ ชั้น ยอดทำเป็นดอกบัวตูม

ต้นกระฐูปต้นที่ ๒ สถานที่ทำต้นกระฐูปนั้นจะรวมตัวกันทำที่ศาลาเอนกประสงค์ของชาวบ้าน โดยเป็นกลุ่มของผู้ใหญ่อำเภวจันทบุรี กลุ่มนี้ทำต้นกระฐูปด้วยกัน ๗ ชั้น ยอดนำเอาตาลปัตรพระ ๓ อันมาตกแต่งยอด

๑

๒

๓

- ▲ ๑ กระฐูป ๙ ชั้น ยอดดอกบัวตูม
๒ กระฐูป ๓ ชั้น ยอดตาลปัตร
๓ กระฐูป ๙ ชั้น ยอดดอกบัวบาน

ต้นกระฐูปต้นที่ ๓ สถานที่ทำต้นกระฐูปต้นที่ ๓ นั้นรวมตัวกันทำอยู่ที่บ้านของนายบุญมา สังข์ทอง กลุ่มนี้ต้นกระฐูปด้วยกัน ๙ ชั้น ยอดทำเป็นดอกบัวบาน

การทำต้นกระฐูปมีจุดประสงค์เพื่อเป็นเสมือนเครื่องบูชาพระพุทธรเจ้า สร้างความสามัคคีภายในหมู่บ้าน เป็นการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง และเพื่อเป็นการรวมตัวพูดคุยสารทุกข์สุกดิบ

สมัยก่อนได้มีการจัดประกวดต้นกระฐูปขึ้นภายในหมู่บ้าน ซึ่งมีหลักเกณฑ์ที่เคยกำหนดกันในการประกวด เช่น ความสวยงามของต้นกระฐูป วัสดุที่ใช้ทำต้นกระฐูปจะต้องเป็นวัสดุธรรมชาติ และวัสดุที่เหลือใช้และมีความสามัคคีกันในกลุ่มที่ทำต้นกระฐูปมากน้อยแค่ไหน

วัสดุการทำต้นกระดุม

โครงของต้นกระดุมทำจากไม้ไผ่หรือเหล็ก ก้านธูป กระดาษแก้ว กระดาษสี กระดาษสาयरุ้ง กาวและสีย้อมกก (สมัยก่อนจะเอาสีมาจากธรรมชาติ)

การทำลูกประทีปตุ้มกา

ลูกตุ้มกา (ลูกตุ้มกาที่ขึ้นในป่านำเอาลูกสด ๆ ที่ยังไม่แก่ มาผ่าออกแล้วคว้านเอาเนื้อในของลูกตุ้มกาออก)

น้ำมันมะพร้าว (จะนำเอามะพร้าวมาขูดคั้นเอาแต่น้ำกะทิแล้วนำไปเคี่ยวจนกลายเป็นน้ำมันใส ๆ)

ดินกา (นำด้ายฝ้ายมาพันจนมีลักษณะเหมือนกับดินของกา)

น้ำมันมะพร้าวที่เคยเคี่ยวทำกันเองก็ได้เปลี่ยนไปซื้อที่ตลาดซึ่งเป็นน้ำมันมะพร้าวผสมน้ำมันปาล์ม แต่กลิ่นความหอมของน้ำมันจะต่างกันมาก น้ำมันมะพร้าวที่เคี่ยวเองจะมิกกลิ่นหอมมากกว่า

๑

๒

๓

- ▲ ๑ ลูกตุ้มกา
- ๒ ดินกา
- ๓ ประทีปดินกา

การจุดประทีปตูมกาของชาวบ้านแต่ละคน จะจุดด้วยกัน ๙ ดวง โดยชาวบ้านเชื่อว่าเป็นเลขมงคล จะได้มีความเจริญก้าวหน้าในทุก ๆ เรื่อง

เตรียมทำต้นกระฐูป

ระยะเวลาการทำต้นกระฐูปจะเริ่มทำกันเป็นเดือน ๆ ชาวบ้านจะรวมกลุ่มกันมาช่วยทำและตกแต่งต้นกระฐูปให้สวยงาม ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มคนในวัยกลางคนรวมตัวไปยังสถานที่นัดหมาย ส่วนวัยรุ่นหนุ่มสาวนั้นจะมีมาช่วยกันทำน้อย เนื่องจากวัยรุ่นส่วนใหญ่เดินทางไปเรียนหนังสือไปทำงานกันไกลบ้านไม่สามารถกลับมาร่วมงานได้ ก็จะมีเหลือเพียงแต่กลุ่มวัยรุ่นที่ไม่ได้เรียนหนังสือและไปทำงานที่อื่นที่จะมาช่วยกันทำ แต่จะมีผู้เฒ่าผู้แก่ภายในหมู่บ้านบางส่วนที่เข้าป่าไปตัดเอาลูกตูมกาที่จะนำมาทำประทีปที่จะใช้จุดในงาน เวลาที่มาร่วมกันทำต้นกระฐูปนั้นชาวบ้านก็จะทำอาหารมากินร่วมกันที่บ้านของผู้ที่เป็นหลักในการทำต้นกระฐูป

ต้นกระฐูปจะทำจากไม้ไผ่หรือเหล็กเป็นโครงรูปฉัตรซึ่งจำนวนของชั้นนั้นจะให้ลงด้วยเลขคี่เพราะชาวบ้านเชื่อว่าเป็นเลขมงคล ซึ่งเมื่อก่อนจะทำจำนวนชั้นของต้นกระฐูปด้วยกัน ๑๒ ชั้น แต่ปัจจุบันนี้จะอยู่ที่กลุ่มชาวบ้านที่ทำต้นกระฐูปตกลงกันแต่ส่วนใหญ่ก็จะทำ ๙ ชั้น ๗ ชั้น หรือ ๕ ชั้น เป็นต้น

▲ สร้างโครงต้นกระฐูป

ขบวนแห่ต้นกระฐูป ▲

ขบวนแห่ต้นกระฐูป

ช่วงเช้า แห่ต้นกระฐูปชาวบ้านจะไปรวมตัวกันที่บริเวณองค์การบริหารส่วนตำบลกองทูล และเริ่มแห่ต้นกระฐูปเข้ามาตามถนนของหมู่บ้าน ซึ่งภายในขบวนก็จะมีชาวบ้าน วงดนตรี รถต้นกระฐูป ๓ คัน ที่แต่ละคันนั้นจะเป็นรถอีโก้งนำมาตกแต่งกันอย่างสวยงาม บนรถจะมีต้นกระฐูปและกองผ้าป่าที่จะนำไปทอดยังวัดเนินพัฒนา ช่วงที่ขบวนแห่ไปนั้นจะมีชาวบ้านถือถังผ้าป่าพร้อมไม้ตีวใส่เงินออกเรียไรทำบุญ

ขบวนจะไปหยุดไว้ที่บริเวณสนามกีฬาฟุตบอล และร่วมรับประทานอาหารกลางวันร่วมกัน ช่วงบ่ายมีการแข่งขันฟุตบอลรอบชิงชนะเลิศ หลังจากการแข่งขันฟุตบอลเสร็จแล้วจึงได้แห่ต้นกระฐูปเข้าไปภายในวัดเนินพัฒนา นำต้นกระฐูปไปตั้งเรียงกันที่หน้าพระพุทธรูปกลางลานวัดทั้ง ๓ ต้น

ช่วงค่ำ เริ่มจุดต้นกระฐูป
เป็นวันแรก เมื่อชาวบ้านจะมารวม
ตัวกันที่ศาลาการเปรียญของวัด
เพื่อกล่าวคำถวายดอกไม้ธูปเทียน
หลังจากที่กล่าวคำถวายดอกไม้
ธูปเทียนเสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้ว
พระภิกษุสงฆ์ แม่ออกแม่ขาว พ่อ
ออกพ่อขาว (อุบาสก อุบาสิกา) และ
ชาวบ้านก็จะเวียนเทียนกันรอบ
ศาลาการเปรียญแบบทักษิณาว
รรต (เวียนขวา) เมื่อเวียนจนครบ
๓ รอบแล้ว ชาวบ้านก็จะเดินไป
จุดประทีปที่วางเรียงไว้บนแผงไม้
ไผ่สาน (จะทำแบบนี้เหมือนกันทั้ง
๓ วัน)

ต่อจากนั้นพระสงฆ์ก็จะ
จุดเทียนมายืนกล่าวคำถวายต้น
กระฐูปก่อนที่จะจุดต้นกระฐูปนั้น
ในระหว่างที่พระสงฆ์กำลังจุดต้น
กระฐูปนั้น แม่ออกแม่ขาว พ่อออก
พ่อขาว ก็จะสวดสรวัญญะบูชาต้น
กระฐูปกันอยู่บนศาลาการเปรียญ

- ▲ ๑ เวียนเทียนแบบทักษิณาวรรต
- ๒ จุดประทีปวางบนแผงไม้ไผ่สาน
- ๓ สวดบูชาต้นกระฐูป

▲ จุดตันกระฐูป

จุดตันกระฐูป

ชาวบ้านบอกว่าได้ปฏิบัติยึดถือกันมาตั้งแต่แรกเริ่มการจุดตันกระฐูปของหมู่บ้านนี้ด้วยกัน ๓ วัน โดยเริ่มจาก ขึ้น ๑๔ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ของทุกปี

ประเพณีการแห่ตันกระฐูปของบ้านกองหลู บ้านเนินพัฒนา และบ้านเนินมะกอก อำเภอหนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่มีการสืบทอดมายาวนาน นับวันความเสื่อมถอยได้ย่างกรายเข้ามาทุกขณะการสืบทอด ถ่ายโอนภูมิปัญญาของพระบรมราชสูลูกหลานและเยาวชน นับวันมีแต่จะจืดจางลงไป ภาครัฐ อันได้แก่ ผู้นำหมู่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล วัฒนธรรมอำเภอ วัฒนธรรมจังหวัด ควรจะให้การสนับสนุน และหาแนวทางในการอนุรักษ์ ประเพณีที่ดึกดำบรรพ์ เพื่อให้เป็นสมบัติของเมืองเพชรบูรณ์สืบต่อไป

บรรณานุกรม

ปวีณา บัวบาง วิโรจน์ หุ่นทอง. รายงานการเก็บข้อมูลภาคสนามเรื่อง
ประเพณีแห่กระฐูปอกพรษา ตำบลกองทุล อำเภอนongไผ่
จังหวัดเพชรบูรณ์. เพชรบูรณ์ : สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๗.
ประเพณีโฮมบุญออกพรษา. **แห่กระฐูป.** [ออนไลน์] สืบค้นจาก : <http://thai.tourismthailand.org>. [๒๕๕๗, ตุลาคม ๙]

สัมภาษณ์

เข็มพร กินคำ. อายุ ๔๖ ปี บ้านเลขที่ ๒๘ หมู่ ๗ บ้านเนินพัฒนา ตำบล
กองทุล อำเภอนongไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่
๖ ตุลาคม ๒๕๕๗.

คม กงกลาง. อายุ ๔๕ ปี บ้านเลขที่ ๑๐๖ หมู่ ๗ บ้านเนินพัฒนา ตำบล
กองทุล อำเภอนongไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่
๖ ตุลาคม ๒๕๕๗.

คำพูน ทองใบ. อายุ ๖๐ ปี บ้านเลขที่ ๒๕ หมู่ ๗ บ้านเนินพัฒนา ตำบล
กองทุล อำเภอนongไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่
๗ ตุลาคม ๒๕๕๗.

คำเพลิน ทิน้อย. อายุ ๕๓ ปี บ้านเลขที่ ๑๑๓ หมู่ ๗ บ้านเนินพัฒนา
ตำบลกองทุล อำเภอนongไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์
เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๗.

เงิน พิสุ. อายุ ๘๐ ปี บ้านเลขที่ ๔๓ หมู่ ๗ บ้านเนินพัฒนา ตำบลกองทุล
อำเภอนongไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๘ ตุลาคม
๒๕๕๗.

- จำเนียร ปิ่นแก้ว. อายุ ๗๖ ปี บ้านเลขที่ ๔๙ หมู่ ๗ บ้านเนินพัฒนา ตำบลกongsทูล อำเภอนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๗.
- ชิต คำภาสุข. อายุ ๖๐ ปี บ้านเลขที่ ๑๖ หมู่ ๗ บ้านเนินพัฒนา ตำบลกongsทูล อำเภอนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๗.
- ดาหวัน แผงเวช. อายุ ๕๐ ปี บ้านเลขที่ ๒๑๗ หมู่ ๗ บ้านเนินพัฒนา ตำบลกongsทูล อำเภอนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๗.
- แดง แก้วอุตสา. อายุ ๕๕ ปี บ้านเลขที่ ๖๓ หมู่ ๗ บ้านเนินพัฒนา ตำบลกongsทูล อำเภอนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๗.
- ไต้ ฐานกมมา. อายุ ๕๖ ปี บ้านเลขที่ ๒๕๐ หมู่ ๗ บ้านเนินพัฒนา ตำบลกongsทูล อำเภอนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๗.
- ทองสา ศรีทาพรหม. อายุ ๔๒ ปี บ้านเลขที่ ๔๙ หมู่ ๗ บ้านเนินพัฒนา ตำบลกongsทูล อำเภอนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๗.
- แทง ขุขมา. อายุ ๕๕ ปี บ้านเลขที่ ๑๐๑/๑ หมู่ ๗ บ้านเนินพัฒนา ตำบลกongsทูล อำเภอนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๗.
- บุญมี จันสีดา. อายุ ๖๐ ปี บ้านเลขที่ ๑๕ หมู่ ๗ บ้านเนินพัฒนา ตำบลกongsทูล อำเภอนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๗.
- บุญมา สังข์ทอง. อายุ ๔๖ ปี บ้านเลขที่ ๒๐๘ หมู่ ๗ บ้านเนินพัฒนา ตำบลกongsทูล อำเภอนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๗.

- บุญมี อินทร์คำ. อายุ ๔๙ ปี บ้านเลขที่ ๒๘ หมู่ ๗ บ้านเนินพัฒนา ตำบลกອງทูล อำเภอนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๗.
- บัวเงิน ศรีทาพรหม. อายุ ๔๕ ปี บ้านเลขที่ ๔๙ หมู่ ๗ บ้านเนินพัฒนา ตำบลกອງทูล อำเภอนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๗.
- ปิ่น กี่เกียง. อายุ ๗๗ ปี บ้านเลขที่ ๒๔๐ หมู่ ๗ บ้านเนินพัฒนา ตำบลกອງทูล อำเภอนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๘ ตุลาคม ๒๕๕๗.
- พนม สุยานาง. อายุ ๔๓ ปี บ้านเลขที่ ๔๖/๗ หมู่ ๗ บ้านเนินพัฒนา ตำบลกອງทูล อำเภอนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๗.
- เริญ ทิน้อย. อายุ ๗๑ ปี บ้านเลขที่ ๑๕๘ หมู่ ๗ บ้านเนินพัฒนา ตำบลกອງทูล อำเภอนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๗.
- เรียน ปิ่นแก้ว. อายุ ๖๘ ปี บ้านเลขที่ ๔๙ หมู่ ๗ บ้านเนินพัฒนา ตำบลกອງทูล อำเภอนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๗.
- สมจิตร ใจจะริม. อายุ ๕๙ ปี บ้านเลขที่ ๑๗/๒ หมู่ ๗ บ้านเนินพัฒนา ตำบลกອງทูล อำเภอนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๗.
- สุรียา สติดี. อายุ ๕๐ ปี บ้านเลขที่ ๖๐/๑ หมู่ ๗ บ้านเนินพัฒนา ตำบลกອງทูล อำเภอนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๗.
- อรุณ สังข์ทอง. อายุ ๔๒ ปี บ้านเลขที่ ๒๐๘ หมู่ ๗ บ้านเนินพัฒนา ตำบลกອງทูล อำเภอนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๗.

ผู้เขียน
สุพิชญา พูนมี
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

บุญข้าชะ (บุญเบิกบ้าน) งานบุญเดือนเจ็ด บ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

บุญข้าชะ ไทหล่มเรียกว่า บุญเบิกบ้าน บุญกลางบ้าน บุญคุ้ม ฯลฯ เป็นประเพณีหนึ่งในฮีตสิบสองคองสิบสี่ ซึ่งยึดถือกันมาแต่โบราณ สืบเนื่องมาจากความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ เนื่องด้วยฤดูนี้ใกล้ฤดูฝนก่อนที่จะลงมือทำไร่ไถนา ทุกชุมชนจะต้องมีพิธีหนึ่งที่นิยมทำกันคือ พิธีเลี้ยงผี เลี้ยงหอผีเจ้า ผีนาย ผีฟ้าแถน ผีแม่เหล็กดีหลักบ้านหลักเมือง ตามความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น แต่เดิมนั้นจะเป็นพิธีเลี้ยงผีโดยเฉพาะ ไม่เกี่ยวข้องกับพิธีพระสงฆ์ ดังใจความตอนหนึ่งในคำสั่งของเจ้าฟ้าจุ้มหล้าธรรณี ปฐมกษัตริย์ลาว ได้สั่งเอาไว้ว่า “สามปีใด จงให้ตัวเจ้าทั้งหลายขึ้นเพื่อไหว้เรา เมื่อถึงเชียงตุงเชียงทองนั้นแล้ว เราจักได้บูชาแถนฟ้าดิน ทั้งแถนคน แถนสังแต่่ง แถนเทือก ทั้งเผ่าเยอ เผ่าไล่ แม่ย่างาม แม่ मद ทั้งเทวดารักษาผาตึงและสบอู”

ดังนั้นผู้คนไทลาวจึงยึดถือปฏิบัติมายาวนาน จนเมื่อได้รับ
เอาคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเข้ามา จึงได้ประกอบพิธีทาง
พระพุทธศาสนาไปด้วย จะสังเกตว่าบางท้องถิ่นจะมีการทำบุญ
เบิกหอเจ้าด้วย เบิกบ้านด้วย และเบิกวัดด้วย พิธีทำบุญเบิกบ้าน
เรียกตามภาษาโบราณว่า “บุญข้าชะ” หมายถึง การชำระสะสาง
ทำความสะอาด ดังนั้นบุญพิธีนี้จึงถือว่าเป็นการชำระล้างสิ่งอัป-
มงคลต่าง ๆ ซึ่งไทหล่มถือปฏิบัติมายาวนาน ซึ่งเรียกอีกอย่างว่า
บุญเดือนเจ็ด เพราะนิยมกระทำในช่วงเดือนเจ็ด

มีเรื่องเล่าใน พระธรรมบทว่า ครั้งหนึ่งเมืองไพศาลีเกิด
ทุกข์ภัย ขยาย ภาวะข้าวยาก หนักแฉง เพราะเกิดฝนแล้ง สัตว์เลี้ยง
ต่าง ๆ ล้มตายเพราะความหิว เกิดโรคระบาด (อหิวาตกโรค) ทำให้
ผู้คนล้มตาย ชาวเมืองกลุ่มหนึ่งจึงพากันไปนิมนต์พระพุทธเจ้าให้มา
ขจัดปัดเป่า พระองค์พร้อมด้วยพระสงฆ์ ๕๐๐ รูป โดยเดินทาง
มาทางเรือใช้เวลาเดินทาง ๗ วัน จึงถึงเมืองไพศาลี เมื่อเสด็จมา
ถึงก็เกิดฝน “ท่าแก้ว” ตกลงมาอย่างหนัก จนน้ำฝนท่วมแผ่นดินสูง
ถึงหัวเข่า และน้ำฝนก็ได้พัดพาเอาซากศพของผู้คนและสัตว์ต่าง ๆ
ไหลล่องลอยลงแม่น้ำไปจนหมดสิ้น พระพุทธเจ้าทำน้ำมนต์ใส่บาตร
ให้พระอานนทน์นำไปรดทั่วพระนคร โรคภัย ไข้เจ็บ ก็สูญสิ้นไปด้วย
อานุภาพของพระพุทธเจ้าและน้ำพระพุทธรมนต์ ดังนั้นคนลาวโบราณ
และคนไทยอีสานจึงถือเป็นประเพณี เมื่อถึงเดือนเจ็ดของทุกปีจะ
พากันทำบุญข้าชะเป็นประจำทุกปี

เมื่อถึงวันทำบุญ ชาวบ้านจะพากันมารวมกันที่ศาลากลาง
บ้านโดยชาวบ้านจะนำกระท่อ กระบุงหรือครุ้งใส่ทราย กรวย
ดอกไม้ธูปเทียน ขวดน้ำสำหรับทำน้ำมนต์และฝ้ายมงคลใส่มาด้วย

เพื่อรับการสวดให้เกิดความเป็นมงคลเพื่อจะ
นำไปรด หว่าน บริเวณบ้านเรือนของตน

ชาวบ้านจะมีการกำหนดสถานที่จัด
งาน และวันเวลาที่จัดจะนิยมจัดบริเวณที่เป็น
พื้นที่ตรงกลางของหมู่บ้านซึ่งจะมีการจัด
สร้างปะรำพิธีขึ้นโดยการกางเต็นท์ สิ่งของ
ที่ใช้ในงานจะมี ดังต่อไปนี้

เครื่องร้อย คือ กระทงใส่กล้วยดิบ
หั้นเป็นชั้นจำนวน ๑๐๐ ชั้น กระทงใส่อ้อย
หั้นเป็นชั้นจำนวน ๑๐๐ ชั้น กระทงใส่บุหรี
จำนวน ๑๐๐ มวน กระทงใส่จิบหมากจิบพลู
จำนวน ๑๐๐ คำ กระทงใส่เมี่ยงคำจำนวน
๑๐๐ คำ กระทงใส่ข้าวตอกไม่มีการนับจำนวน
กระทงใส่ข้าวเปลือกไม่มีการนับจำนวนกระทง
ใส่ข้าวสารไม่มีการนับจำนวน กระทงใส่ทราย
ไม่มีการนับจำนวน และแต่ละกระทงจะมีเทียน
เล่มเล็กกับธงสามเหลี่ยมปักไว้ที่กระทง

พันทินกา นำฝ้ายมาพันเป็นลักษณะ
เหมือนกับตีนของกาไว้สำหรับเป็นใส่ของ
ประทีปที่จะจุดตอนสวดมนต์เย็น

๑ ถังทราย กรวยตอดไม้ ถูปเทียน

๒ ขัน ๕ ขัน ๔, กระทงใส่พันทินกา

๓ เครื่องร้อย

๔ พันทินกา

▲ กระทงหน้าวัว

กระทงหน้าวัว (ข้าวดำ ข้าวแดง จีบหมากจีบพลู พริก เกลือ มะเขือปลาร้า ดอกไม้ ธูปเทียน) จะใช้ทำพิธีส่งกระทงในวันที่ยี่สิบ สวดท้ายของงาน

เมื่อได้เวลาที่กำหนดช่วงเย็นวันแรกของงานชาวบ้านจะเริ่ม มารวมตัวกันที่ปะรำพิธี เพื่อจะร่วมกันฟังพระเจริญพระพุทธมนต์ เย็น และฟังเทศน์ของวันแรก

เช้าของวันที่สอง ชาวบ้านจะนิมนต์พระภิกษุสงฆ์จำนวน ๙ รูป มาฉันภัตตาหารที่ปะรำพิธี ชาวบ้านแต่ละหลังคาเรือนจะ นำข้าวปลาอาหาร และข้าวเหนียว ขนมแห้ง มาร่วมทำบุญ หลังจากที่ทำบุญเลี้ยงพระเสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านก็จะกินข้าว ปลาอาหารร่วมกันถือว่าเป็นการเสร็จพิธีช่วงเช้า

การจัดงานบุญข้าะจะจัดด้วยกัน ๓ วัน ๓ คืน จนถึงเช้าของวันที่สี่ ชาวบ้านจะนิมนต์พระภิกษุสงฆ์จำนวน ๙ รูป มาฉันภัตตาหารที่ปะรำพิธี ชาวบ้านแต่ละหลังคาเรือนจะนำข้าวปลาอาหารและข้าวเหนียว ขนมห้าง มาร่วมทำบุญและถือกระทงหน้าวัวมาวางไว้รวมกันด้วย ระหว่างที่พระภิกษุสงฆ์ท่านกำลังฉันภัตตาหาร จะมีการเป่าแคนประกอบกับเครื่องดนตรีรวมถึงมีการร้องหมอลำกันอย่างสนุกสนานเพื่อไม่ให้บรรยากาศภายในงานเงียบเหงา จากนั้นก็ได้มีการเทศน์ให้ชาวบ้านได้สดับรับฟังอีก ๑ กัณฑ์ ชาวบ้านที่มาร่วมงานมีความตั้งใจฟังสิ่งที่พระท่านเทศน์อย่างมาก หลังจากทีพระท่านเทศน์จบแล้ว พระท่านก็ให้พรญาติโยมที่มาด้วยกันทำบุญ

▲ ทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหาร ▲ ชาวบ้านท่ากกแก ร่วมงานบุญข้าะ

ช่วงเวลานี้จะมีชาวบ้านบางส่วนเริ่มเดินเข้าไปจุดเทียนจุด
ธูปที่กระทงหน้าวัดของตนเอง หลังจากทีพระให้พรเสร็จ ท่านก็สวด
ส่งกระทงหน้าวัด และจะมีพระภิกษุสงฆ์จำนวน ๔ รูป ลุกมาจาก
ที่นั่งเดินเข้ามาในบริเวณที่ชาวบ้านวางกระทงหน้าวัดไว้เป็นกลุ่ม ๆ
พร้อมกับถือแก้วใส่น้ำมนต์ถือใบไม้ประพรมน้ำมนต์ลงไปที่กระทง
หน้าวัดเพื่อความเป็นสิริมงคล เมื่อเสร็จจากพิธีที่ประรำพิธีแล้ว ก็
เป็นการส่งกระทง ถือว่าเป็นขั้นตอนสุดท้ายของพิธี ชาวบ้านบอก
ว่า การส่งกระทงจะต้องไปส่งที่บริเวณทางสามแพร่งเท่านั้น ซึ่ง
ปัจจุบันคือบริเวณหลังโรงเรียนบ้านท่ากกแก ชาวบ้านแต่ละคนจะ
ถือกระทงพร้อมขันน้ำไปด้วย เพราะจะต้องนำน้ำในขันรดไปที่กระทง
เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว ให้มารับสิ่งของที่
อยู่ในกระทงทุกอย่าง

หลังจากที่ชาวบ้านส่งกระทงเสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก็
จะร่วมกันรับประทานอาหารเข้าพร้อมหน้าพร้อมตากัน มีการพูด
คุยกันสนุกสนานเฮฮา หลังจากที่แต่ละคนรับประทานอาหารเสร็จ
แล้ว ชาวบ้านแต่ละคนก็จะนำถังทรายที่นำมารวมในพิธีกลับบ้าน
โดยจะนำทรายในถังไปโรยรอบบ้าน แล้วนำสายสิญจน์อ้อมบ้านนำ
น้ำในขวดโพรตที่เสาบ้าน ชาวบ้านเชื่อว่าเพื่อเป็นการป้องกันกันพวก
ผีปีศาจไม่ให้เข้ามาภายในบ้านของตนเอง

▼ พระภิกษุสงฆ์สวดส่งกระทงหน้าวัดและประพรมน้ำมนต์

▲ ชาวบ้านสงกระทองหน้าวัว บริเวณทางสามแพร่ง

บุญข้าอะ เป็นงานประเพณีที่มีจุดประสงค์เพื่อปัดรังควานและขับไล่เสนียดจัญไรตลอดถึงเหล่าภูตผีปีศาจหรือสิ่งชั่วร้ายให้ออกไปจากหมู่บ้าน คำว่า ข้าอะ ก็คือ ข้าระ ที่หมายถึงการล้างให้สะอาด บุญข้าอะ อาจจะเรียกว่าเป็นบุญเบิกบ้านหรือบุญบ้าน ซึ่งในงานบุญนี้นอกจากจะทำพิธีขับไล่สิ่งชั่วร้ายแล้ว ยังต้องมีการทำพิธีบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่หมู่บ้านและประชาชน ด้วยความเชื่อตามตำนานอันนี้จึงได้จัดให้มีประเพณีบุญข้าอะขึ้นในเดือนเจ็ดเป็นประจำทุกปี ในการจัดงานบุญข้าอะหรือบุญเบิกบ้าน ชาวบ้านจะตกแต่งบริเวณพิธีด้วยการนำต้นกล้วยมาสีต้นทำเป็นเสาผูกยึดด้วยสายสิญจน์และจะมีการโยงสายสิญจน์ไปยังบ้านทุกหลังในหมู่บ้าน แล้วนิมนต์พระมาเจริญพระพุทธมนต์ นอกจากนี้จะมีการนำหินเข้าพิธี เมื่อปลุกเสกแล้วพระหรือพรหมณ์ก็จะนำหินที่ปลุกเสกไปหว่านทั่วหมู่บ้าน เพื่อปัดรังควานในปัจจุบันบางหมู่บ้านที่มีขนาดใหญ่ ชาวบ้านจะนำหินใส่ถุงเขียนชื่อเมื่อเสร็จพิธีก็จะมารับกลับไปหว่านที่บ้านของตน บ้างก็นำสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบ้านของตนไปสูดหรือปลุกเสกในพิธีดังกล่าวด้วย

▲ ชาวบ้านพากันถือกระทงหน้าวัวไปยังทางสามแพร่งเพื่อส่งกระทง

บรรณานุกรม

สัมภาษณ์

ถาวร เชื่องแสง. อายุ ๔๕ ปี บ้านเลขที่ ๑๗๖ หมู่ที่ ๔ บ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๕๘.

ธัญญา คำมี. อายุ ๓๖ ปี บ้านเลขที่ ๗๖ หมู่ที่ ๘ บ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๕๘.

บัวเรียน สร้อยพรวัว. อายุ ๖๖ ปี บ้านเลขที่ ๕๐/๑ หมู่ที่ ๔ บ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๕๘.

พิณ นวลทอง. อายุ ๖๘ ปี บ้านเลขที่ ๒๗ หมู่ที่ ๔ บ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๕๘.

สิดา ท้าวเงิน. อายุ ๓๗ ปี บ้านเลขที่ ๖ หมู่ที่ ๔ บ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๕๘.

ผู้เขียน
พิทักษ์ จันทร์จิระ
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

พันธุ์ ตีกินขนมสงผี ประเพณีของคนชนชาติพันธุ์ญ้อกร (ชาวนน)

“ญ้อกร” กลุ่มชนชาติพันธุ์หนึ่งในจังหวัดเพชรบูรณ์ ชุมชนที่ใช้ภาษามอญโบราณ อยู่บนภูเขาแถบแม่น้ำป่าสักในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ กลุ่มชนดังกล่าวเรียกตนเองว่า “ญ้อกร” (Nyah-Kur) แปลว่า “คนภูเขา” คนไทยในเมืองเรียกชนกลุ่มนี้ว่า “ชาวนน” ปัจจุบันพบได้ที่ บ้านน้ำเลา ตำบลบ้านโคก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๕๐)

ประเพณีพันธุ์ ตีกินขนมสงผี ที่สืบทอดต่อกันมาหลายชั่วอายุคน ประเพณีดังกล่าว หมอพรหมณ์ประจำหมู่บ้านจะเป็นคนกำหนดวันจัดพิธีพันธุ์ ซึ่งในแต่ละปีจะจัดในช่วงก่อนสงกรานต์ ชาวบ้านมีความเชื่อเรื่องอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติ ซึ่งอำนาจเหล่านั้นอาจจะเป็นภูตผีปิศาจ เทพ หรือสัตว์ป่า ตลอดจนพระอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว เป็นต้น ผู้คนในหมู่บ้านจะทำพิธีพันธุ์ เพื่อให้สิ่งชั่วร้าย โรคภัยไข้เจ็บและภัยพิบัติต่าง ๆ ออกจากหมู่บ้านไป อันส่งผลให้ประชาชนในหมู่บ้านเกิดความสงบสุข

ต้นตฺรุษ

ตามตำนานเล่าว่าเมื่ออดีตชาวญ้อถูกรุกรานศัตรูเข้ามารุกราน โดยเข้ามาขโมยเสบียงอาหาร เพื่อข่มขวัญศัตรูและปลุกขวัญกำลังใจให้กับชาวบ้าน จึงนำต้นตฺรุษมาเป็นตัวแทนศัตรูแล้วฟันลงไปจนขาด (ลักษณะเหมือนตัดไม้ข่มนาม) เปรียบเสมือนได้รับชัยชนะแล้ว เหตุผลที่ต้องเป็นต้นตฺรุษก็เพราะว่าต้นตฺรุษมีขึ้นเฉพาะที่และใช้เวลาประมาณ ๑ ปี ในการเจริญเติบโต พิธีกรรมนี้ก็จัดขึ้นทุก ๆ ปี ปีละ ๑ ครั้งพอ ต้นตฺรุษมีลักษณะคล้ายต้นข่า ชอบอยู่ที่ป่าดิบชื้น ไม่สามารถปลูกในพื้นที่ราบได้ ขึ้นอยู่เป็นที่เฉพาะบนภูเขาตามโตรกธาร และไหล่เขา ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้านน้ำเลา

วันแรกของงานพิธีฟันตฺรุษ ชาวบ้านผู้ชายจะมารวมตัวกัน ประมาณ ๑๐ คน เพื่อเดินทางออกไปเก็บต้นตฺรุษในป่าเหนือหมู่บ้าน ในการเข้าไปในป่าจะมีผู้ที่เชี่ยวชาญในการเดินป่านำทาง และจะทำการเซ่นไหว้เพื่อบอกกล่าวกับเจ้าที่เจ้าทาง เจ้าป่าเจ้าเขา เพื่อให้การเดินทางปลอดภัยพ้นจากอันตรายทั้งปวงแก่สมาชิกผู้ร่วมเดินทาง

ชาวบ้านน้ำเลาเข้าป่าเก็บต้นตฺรุษ ▼

การเตรียมสถานที่

ชาวบ้านบางส่วนจัดเตรียมสถานที่พิธีพันตรุษ โดยมีการตั้งหอพระที่บริเวณตรงกลางของลานวัดบ้านน้ำเลา ต้นตรุษที่ได้มา (ทั้งต้นทั้งรากยาวประมาณ ๒ เมตรเศษ) นั้น นำมากองไว้ใกล้กับหอพระแล้วปักหลักขนานทั้ง ๒ ด้าน จำนวน ๖ หลัก เพื่อกันไม่ให้ต้นตรุษที่กองไว้ทลาย ระยะหลักระหว่างคู่ประมาณ ๑ เมตร ระยะห่างระหว่างคู่หลักประมาณ ๑ เมตร กองต้นตรุษสูงระดับอก ปลายหลักแต่ละคู่โยงเชือกปลายหลักแต่ละคู่ให้อยู่ในระดับเคียงกันด้วยเชือก กองต้นตรุษนั้นจะวางอยู่ห่างจากหอพระมาทางขวามือประมาณ ๑ เมตร และที่ด้านหน้าหอพระประมาณ ๑ เมตร ก็จะมีกองทรายอยู่อีก ๑ กอง ด้านข้างหอพระทางซ้ายมือจะมีโต๊ะใหญ่อยู่ ๑ ตัว (สำหรับวางแกะดอกไม้) ใต้ต้นโพธิ์ก็จะมีโต๊ะใหญ่อีก ๑ ตัว (สำหรับนักดนตรีนั่งบรรเลง)

▼ ชาวบ้านเตรียมสถานที่พิธีพันตรุษ

นอกจากนี้ชาวบ้านจะพากันเก็บดอกไม้ตามบ้านเรือนของตัวเอง และยังมีการช่วยกันเก็บหาดอกไม้ที่มีอยู่ภายในหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็น ดอกคูน ดอกตะแบก ดอกหางนกยูง นำดอกไม้ที่ได้มา จัดตกแต่งใส่แกละ (แกละในที่นี้คือภาชนะใส่ดอกไม้สานด้วยไม้ไผ่) และสิ่งสำคัญที่จะขาดไม่ได้เลยก็คือ เทียนที่แต่ละบ้านจะนำมาตามจำนวนคน และสัตว์เลี้ยงที่มีอยู่ในบ้าน หลังจากก็นำเทียนเหล่านั้นมารวมกันแล้วแยกเทียนออกเป็น ๒ กอง ระหว่างคนกับสัตว์ ซึ่งชาวบ้านจะรวบรวมกันไว้ที่บ้านผู้นำหมู่บ้าน เพื่อเป็นการสำรวจจำนวนประชากรที่มีอยู่ภายในหมู่บ้าน เนื่องจากในอดีตนั้นหมู่บ้านมีการต่อสู้ปะทะกับศัตรูที่เข้ามารุกรานจำเป็นจะต้องมีการสำรวจชาวบ้านในขณะนั้นว่ามีกำลังพลอยู่ทั้งหมดเท่าไร จะได้วางแผนเตรียมรับมือศัตรูได้อย่างเหมาะสม เพราะเหตุนี้เองจึงต้องมีการรวมทำบัญชีของหมู่บ้านขึ้นมา โดยนับจำนวนเทียนว่าเพิ่มหรือลดลงเท่าใด แทนการสำรวจประชากรในหมู่บ้าน

▼ ชาวบ้านจัดเตรียมดอกไม้สำหรับใช้ในพิธีพืชมงคล

▲ เพชรฆาตทำหน้าที่พันธุรุษ

พิธีกรรมพันธุรุษ

ลำดับแรก จะทำพิธีสงฆ์น้ำพระพุทธรูปโดยมีหมอปราหมณ์ของหมู่บ้านเป็นตัวแทนบอกกล่าวต่อหน้าองค์พระพุทธรูปและสิ่งศักดิ์สิทธิ์พร้อมกับยกขันน้ำอบน้ำปรุงขึ้นเหนือหัว หลังจากทีบอกกล่าวเสร็จหมอปราหมณ์ก็จะสงฆ์น้ำที่องค์พระก่อนแล้วจึงตามด้วย

ชาวบ้านที่มาร่วมงานกัน โดยจะเริ่มจากผู้
อาวุโสจนไปถึงเด็ก ๆ เมื่อเสร็จพิธีสงฆ์
พระพุทธรูปเป็นที่เรียบร้อยจึงจัดตั้งขบวน
แห่ไปยังวัดบ้านน้ำเลา โดยขบวนจะนำหน้า
ด้วยชาวบ้านที่ถือองค์พระพุทธรูปแล้วตาม
ด้วยชาวบ้านถือแกะดอกไม้ ถ้าชาวบ้านคน
ไหนไม่ได้ถือแกะดอกไม้ก็จะจุดเทียนถือไป
ในขบวนจากหมู่บ้านมุ่งหน้าสู่ลานพิธีที่วัด
จากนั้นขบวนแห่ก็จะเดินเวียนรอบปะรำ
พิธี ๓ รอบ โดยเวียนแบบอูตราวรรต (เวียน
ซ้าย โดยให้มือซ้ายอยู่ทางด้านใน) จากที่
เดินเวียนเทียนครบ ๓ รอบแล้ว ชาวบ้าน
จะนำเทียนที่ถือมานั้นไปปักไว้บนกองทราย
ที่เตรียมเอาไว้ ซึ่งเป็นกองพระทรายองค์
ใหญ่เพียงกองเดียวโดยชาวบ้านบางคนจะ
เขียนชื่อบรรพบุรุษของตนเองที่เสียชีวิต
ไปแล้วใส่กระดาษติดกับไม้แล้วนำไปปักไว้
ที่กองทราย เพื่อเป็นการรำลึกถึงบรรพบุรุษ
ของตนเองที่เสียชีวิต

- ๑ รำแห่รอบปะรำพิธี ๓ รอบ
๒ ชาวบ้านปักเทียนที่กองทราย

ดนตรีบรรเลงเพลงถวายดอกไม้เสร็จตามด้วยเพลงพันตรุษ
ผู้ที่จะพันตรุษเป็นชายแต่งกายด้วยชุดที่มีสีแดงเหมือนกับเพศฆราวาส
จะใส่เสื้อแขนกุดนุ่งโจงกระเบนไม่สวมรองเท้าก่อนที่จะพันต้นตรุษ
นั้นจะต้องมีการอัญเชิญมิดดาบ โดยเดินเข้าไปที่ด้านหน้าของกอง

ต้นตรุษแล้วนั่งคุกเข่ากราบลงที่พื้นดิน ๓ ครั้งแล้วจึงลุกขึ้นร่ำรอบ
กองต้นตรุษ ๑ รอบ โดยร่ำเวียนไปทางด้านซ้ายมือ หลังจากนั้นก็
เดินเข้าไปชักดาบออกมาจากฝักที่วางไว้ข้างกองต้นตรุษ ต่อจากนั้น
ก็นั่งลงถือดาบพนมมือถวายบังคม ๑ ครั้ง แล้วจึงลุกขึ้นร่ำดาบไป
รอบกองต้นตรุษอีก ๑ รอบ ในระหว่างที่ร่ำรอบกองต้นตรุษนั้น ก็จะมี
การทำท่าทางเหมือนว่าจะฟันลงไปที่กองต้นตรุษ แต่แล้วก็ไม่ฟัน
ลงไปและเดินถอยออกมา จนร่ำดาบมาถึงยังจุดเริ่มต้นแล้วถึงฟัน
ลงไปที่กองต้นตรุษ โดยการฟันนั้นจะฟันด้วยกัน ๓ จุด คือ จุดที่ ๑
โคนต้น จุดที่ ๒ กลางต้น และจุดที่ ๓ ปลายต้นตรุษ เมื่อฟันครบ
ทั้ง ๓ จุดแล้ว ฟันตรุษก็จะร่ำดาบรอบกองต้นตรุษอีก ๑ รอบแล้ว
เก็บดาบเข้าฝักที่เดิม ตามด้วยการร่ำรอบกองต้นตรุษเป็นครั้งสุดท้าย
อีก ๑ รอบเป็นอันเสร็จสิ้นการร่ำตรุษในวันแรก จากนั้นชาวบ้านก็
จะมาช่วยกันฟันแต่จะไม่ฟันให้ขาดไปทีเดียว ยังเหลือไว้สำหรับให้
ฟันอีก ๒ คืน เพราะการฟันต้นตรุษจะฟันด้วยกัน ๓ คืน

ตีกินขนม

หลังจากนั้นจะเป็นขั้นตอนการตีกินขนม โดยวัยรุ่นเด็ก ผู้ชาย
จะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่ขาววินมอมหน้าตาดำด้วยดินหม้อ (สมมุติ
เป็นผีที่อดอยาก) พวกกันแห่ยกขบวนไปตามบ้านเรือนภายในหมู่บ้าน
หลังจากที่บ้านไหนให้ขนมแล้วก็จะเสาดน้ำใส่กลุ่มที่ตีกินขนม
ระหว่างการไปขอขนมจะให้ร้องเป็นภาษาถิ่นว่า “เถิกจ้ายัน้ม” แปลว่า
“ขอขนมกินหน่อย”

การสงฆ์

ชาวบ้านจะเตรียมกระทงสงฆ์ ได้แก่ หวด กระต๊อบข้าว
กระจาด หรือ ตะกร้าเก่า ๆ อาจมีบางบ้านนำกากกล้วยมาทำเป็น
กระทงสงฆ์โดยทำเป็นรูปสามเหลี่ยมและสี่เหลี่ยมภายในประกอบ
ไปด้วยกล้วยดิบ ข้าวตอก ขนมห้าวเกรียบ หมากแห้ง มะเขือ
สีเสียด พริกแห้ง ปลาร้า เกลือ ข้าวดำ (ทำมาจากข้าวสอยคลุก
กับถ่านตำละเอียด) ข้าวแดง (ทำมาจากข้าวสอยคลุกกับปูนแดงที่
ใส่กินกับหมาก) บุหรี่ ๑ มวน

▼ กระทงสงฆ์

คำพูดของชาวบ้านตอนที่ส่งกระทงให้ผี

“อ้าวให้ผีตายโหงตายท่าไปกินด้วยกันเด้อ”

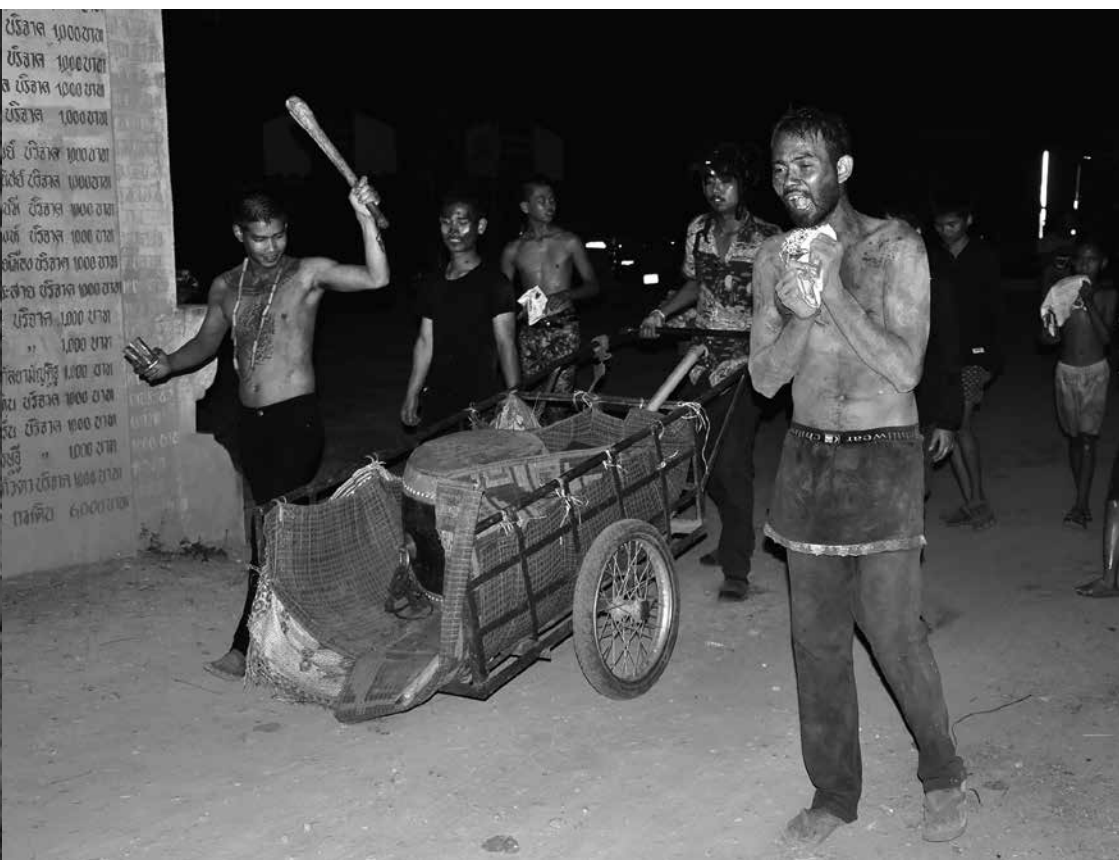
“ผีตายโหงตายท่าไปให้หมดบ้านหมดช่องเด้อ อย่ามารบกวนเด็ก
น้อยเด้อ”

“เออผีตายโหงผีตายท่าผีป่าผีดง ผีเจ๊ก ผีจิ้น ผีลาว ผีไทย ก็ให้ออก
ไปซะ ปีหน้าฟ้าใหม่ค่อยมากินด้วยกันอีก”

“อ้าวผีป่วยไข้ ผีปวดหัวมัวก้ำ ออกไปให้หมดเด้อ สงกรานต์หมด
แล้วจะไปส่งแล้ว ผีตายโหงตายท่าออกไป ปิดเป่าออกไปให้อยู่เย็น
เป็นสุข อย่าได้มีเจ็บมีไข้มีหนาว”

ซึ่งคำพูดของชาวบ้านแต่ละหลังคาเรือนจะพูดไม่เหมือนกัน

▼ ผีตีกินขนม

▲ ขบวนผิออกเดินภายในหมู่บ้านเพื่อรับกระทง

เริ่มทำพิธีสงฆ์ในเช้าวันรุ่งขึ้น หมอพราหมณ์เป็นผู้ทำพิธี บอกกล่าวเจ้าบ้านและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยใช้เหล้า ดอกไม้รูปเทียน ในระหว่างที่หมอพราหมณ์บอกกล่าวเจ้าบ้านและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่นั้น บรรดากลุ่มวัยรุ่นของหมู่บ้านที่ทำหน้าที่เป็นผี จะไปยืนรวมตัวเข้าแถวกันบริเวณด้านหน้าของศาลเจ้าบ้าน และร้องเพลงชาติไทยร่วมกัน หลังจากทีร้องเพลงชาติไทยจบแล้ว ขบวนผีจึงเริ่มออกเดินเข้าไปภายในหมู่บ้านโดยเดินตามถนนเส้นกลางหมู่บ้าน และในระหว่างเส้นทางที่ขบวนผีเดินทางไปในั้น จะมีกลุ่มชาวบ้านได้จัดเตรียมกระทงสงฆ์แขวนไว้หน้าบ้าน เมื่อขบวนผีเดินผ่านมาถึงหน้าบ้าน ชาวบ้านก็จะยื่นกระทงสงฆ์ ให้กับผีในขบวน ซึ่งก่อนหน้านั้นชาวบ้านจะนำกระทงสงฆ์ไปเรียกผีที่อยู่ตามบ้านเรือนของตนเองพร้อมกับพูดเรียกผีชั่วร้ายให้ออกไปจากบ้าน โดยให้เข้าไปอยู่ในกระทงแล้วฝากไปกับขบวนผีที่จะไปส่งยังท้ายหมู่บ้าน นอกจากนี้ก็จะมีชาวบ้านบางหลังคาเรือนที่นำเอาปืนออกมายิงสงฆ์ หรือไม่กี่จุดประทัดแทนการยิงปืน เพื่อเป็นการไล่สิ่งชั่วร้ายให้ออกไปจากบ้านเรือน

บรรดาผีจุดไฟเผาเครื่องแต่งกายและกระทงสงฆ์ที่รับมาจากชาวบ้าน ▲

เมื่อชาวบ้านเดินทางไปถึงยังบริเวณท้ายหมู่บ้านแล้ว บรรดาผีก็นำเอากระทงสงฆ์ที่ได้รับมาจากชาวบ้านนั้นไปวางรวมกัน แล้วก็ถอดเสื้อผ้าเครื่องแต่งตัวที่ได้แต่งเป็นผิวนั้นนำไปกองรวมกับกระทงสงฆ์ แล้วจึงจุดไฟเผาสິงของเหล่านั้น บรรดาวิญญาณที่ได้รับหน้าที่เป็นผีก็เดินทางไปยังต้นโพธิ์ของวัดน้ำเลา โดยจะมีคนเฒ่าคนแก่นั่งรอผูกข้อไม้ขอมือเรียกขวัญให้ ต่อจากนั้นก็พากันไปล้างตัวที่อ่างเก็บน้ำเฉลียงลับ ถือเป็นอันเสร็จงานพิธีพินตรุษอย่างสมบูรณ์แบบ

ประเพณี ความเชื่อของแต่ละชุมชน แฝงความงามทางวัฒนธรรมเอาไว้อย่างแยบคาย ความสามัคคี กลมเกลียว ความเสียสละ ถูกซ่อนไว้ในประเพณีพิธีกรรมอย่างสมบูรณ์แบบ หากมองอย่างผิวเผิน อาจคิดได้แต่เพียงว่าชาวบ้านงมงาย คร่ำครึ แต่จะมีใครสักกี่คนที่จะเห็นความงดงามของคนพื้นถิ่นเพชรบูรณ์ที่ยังรักษาประเพณีพินตรุษ และสืบทอดมาจนตราบเท่าทุกวันนี้

บรรณานุกรม

มานุษยวิทยาสลรินธร, ศุภย์. **ฐานข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย.**

กรุงเทพฯ : ๒๕๕๐.

วิโรจน์ หุ่นทอง ปวีณา บัวบาง พิทักษ์ จันทรจิระ มนชยา คลายโคก
สุพิชญา พูนมี. **รายงานการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามเรื่อง
พิธีพื้นตระกูลสงกรานต์ บ้านน้ำเลา ตำบลบ้านโคก อำเภอเมือง
เพชรบูรณ์.** สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏ
เพชรบูรณ์. ๒๕๕๘.

หัสญา ท้าวนนท์. **นาฏยประดิษฐ์ชุดรำตรุด.** รายงานผลการวิจัยงาน
ค้นคว้าริเริ่มทางนาฏศิลป์ สาขานาฏศิลป์และการละคร มหา-
วิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์. ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์

กุด ช่วยเมือง. อายุ ๗๑ ปี บ้านเลขที่ ๔๓/๑ บ้านน้ำเลา หมู่ ๕ ตำบล
บ้านโคก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่
๑๐ เมษายน ๒๕๕๘.

ฉลวย ช่วยเมือง. อายุ ๖๗ ปี บ้านเลขที่ ๑๒/๑ บ้านน้ำเลา หมู่ ๕
ตำบลบ้านโคก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อ
วันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๘.

ชอุ่ม เงินเหรียญ. อายุ ๖๐ ปี บ้านเลขที่ ๒๔/๑ บ้านน้ำเลา หมู่ ๕
ตำบลบ้านโคก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อ
วันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๕๘.

เขาวี ยืนยง. อายุ ๖๘ ปี บ้านเลขที่ ๒๕ บ้านน้ำเลา หมู่ ๕ ตำบล
บ้านโคก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่
๑๕ เมษายน ๒๕๕๘.

เดชณรงค์ เดชจันทร์. อายุ ๕๓ ปี บ้านเลขที่ ๒๙ บ้านน้ำเลา หมู่ ๕
ตำบลบ้านโคก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อ
วันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๘.

- ตัน เสือเมือง. อายุ ๘๔ ปี บ้านเลขที่ ๓๖ บ้านน้ำเลา หมู่ ๕ ตำบล
บ้านโคก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่
๑๕ เมษายน ๒๕๕๘.
- ตุ่น ม่วงจีน. อายุ ๗๓ ปี บ้านเลขที่ ๑๙ บ้านน้ำเลา หมู่ ๕ ตำบล
บ้านโคก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่
๑๕ เมษายน ๒๕๕๘.
- ไทย ยืนยง. อายุ ๔๔ ปี บ้านเลขที่ ๒๕/๒ บ้านน้ำเลา หมู่ ๕ ตำบล
บ้านโคก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่
๑๕ เมษายน ๒๕๕๘.
- บัวตัน เสือเมือง. อายุ ๘๓ ปี บ้านเลขที่ ๓๖ บ้านน้ำเลา หมู่ ๕ ตำบล
บ้านโคก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่
๑๕ เมษายน ๒๕๕๘.
- รินทร์ ทองพันธ์. อายุ ๗๕ ปี บ้านเลขที่ ๑ บ้านน้ำเลา หมู่ ๕ ตำบล
บ้านโคก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่
๑๐ เมษายน ๒๕๕๘.
- และ ช่วยเมือง. อายุ ๖๔ ปี บ้านเลขที่ ๒๑ บ้านน้ำเลา หมู่ ๕ บ้าน
น้ำเลา ตำบลบ้านโคก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์
เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๘.
- สมบัติ ช่วยเมือง. อายุ ๕๔ ปี บ้านเลขที่ ๒๖/๕ บ้านน้ำเลา หมู่ ๕
ตำบลบ้านบ้านโคก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์
เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๘.
- สมัย ยิ่งเจริญ. อายุ ๕๒ ปี บ้านเลขที่ ๘๗ บ้านน้ำเลา หมู่ ๕ ตำบล
บ้านโคก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่
๑๕ เมษายน ๒๕๕๘.
- หน่วย อินทร์สุข. อายุ ๗๕ ปี บ้านเลขที่ ๕๗ บ้านน้ำเลา หมู่ ๕ ตำบล
บ้านโคก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่
๑๐ เมษายน ๒๕๕๘.
- หวิน นิลกลม. อายุ ๖๗ ปี บ้านเลขที่ ๔๒ บ้านน้ำเลา หมู่ ๕ ตำบล
บ้านโคก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่
๑๕ เมษายน ๒๕๕๘.

ผู้เขียน
ภัทรพล พิมพ์า
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

บุญบังไฟฟ้าแดง : ความเชื่อและศรัทธาของชุมชน

ความเชื่อและความศรัทธา สองคำนี้ถูกนำมายึดโยงในระบบของสังคมไทยมาอย่างยาวนาน ทั้งที่แฝงอยู่ในรูปของงานวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม หรือจารีตของชุมชนที่ชุมชนก่อเกิดขึ้นมา คำทั้งสองคำนี้ล้วนมีความหมายที่แตกต่างกันและเชื่อมโยงกัน ดังนี้

ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความจริง หรือมีการดำรงอยู่จริง โดยอาศัยประสบการณ์ตรง การไตร่ตรอง ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ ไม่ม่งมายไร้เหตุผล เป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญา ศรัทธาที่มั่นคง หมายถึง ศรัทธาที่มีความรู้กำกับ ไม่หวั่นไหวเอนเอียงไปเพราะความไม่รู้ ความหลงงมงาย (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๓๖)

หากว่าไปแล้วประเพณีบุญบั้งไฟ จัดว่าเป็นประเพณีที่มาจากความคิดความเชื่อของคนในท้องถิ่นในเรื่องการขอฝน เมื่อเข้าฤดูแล้งตั้งนั้นเมื่อเริ่มจะเข้าสู่หน้าฝน(ฤดูฝน)ชาวบ้านก็เริ่มเตรียมตัวเพื่อต้อนรับฝนที่กำลังมาถึง จากฐานความเชื่อเหล่านี้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นชุมชน จนแปรเปลี่ยนเป็นประเพณีวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดต่อกันมา จนถือว่าเป็นงานบุญที่เป็นส่วนหนึ่งในชีวิตเราไปแล้ว แต่จริง ๆ แล้วประเพณีนี้มีทำอยู่แทบทุกพื้นที่ทั้งภาคอีสานและภาคเหนือ เมื่อถึงงานบุญเดือนหกนี้ประชาชนทุกเพศทุกวัยจะร่วมทำการละเล่นต่าง ๆ มาร่วมสนุก เพื่อเฉลิมฉลองและกระทำอย่างสม่าเสมอจนเป็นประเพณี หากใครมาช่วงเทศกาลนี้จะเห็นว่า แม้ในตลาดก็จะเจียบเหงา เพราะพ่อค้าแม่ค้าที่เป็นคนพื้นเพจริง ๆ เขาจะไม่ค้าขายจะหยุดงานและมาร่วมสนุกสนานในประเพณีต่าง ๆ ของหมู่บ้าน

ในบทความนี้จึงจะขอนำเสนอเรื่องราวงานประเพณีบุญบั้งไฟผาง ตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งจัดว่าเป็นงานประเพณีหนึ่งที่มีความสำคัญต่อความรู้สึกของคนในชุมชนอำเภอหล่มสักและใกล้เคียงเป็นอย่างมาก เพราะคนในชุมชนละแวกนี้จะผูกติด และยึดโยงกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกป้องคุ้มครองชุมชนให้อยู่รอดปลอดภัย และฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาลตามความเชื่อและความศรัทธาของชุมชนที่มีต่อเจ้าพ่อผางแดงที่สิงสถิตอยู่ ณ บริเวณภูผาแดง ซึ่งตั้งอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูผาแดง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

▲ ศาลเจ้าพ่อผาแดง บริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูผาแดง

ศาลเจ้าพ่อผาแดง ตั้งอยู่ยังบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูผาแดง ตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ห่างจากตัวอำเภอหล่มสักประมาณ ๒๐ กิโลเมตร มีลักษณะเป็นหน้าผาสองชั้น บริเวณหน้าผาจะมีลักษณะเป็นหินสีแดงทั้งบริเวณโดยรอบ จึงเรียกบริเวณนี้ว่า “ภูผาแดง”

บริเวณด้านล่างที่อยู่ข้างทางของถนนสายหล่มสัก - ขอนแก่น จะเป็นที่ตั้งของศาลเจ้าพ่อผาแดงแห่งที่ ๒ เพื่อความสะดวกในการสักการะบูชาของผู้ที่ให้ความศรัทธาต่อท่านและผู้ที่ยัญจรไปมา ส่วนบริเวณด้านบนของภูผาแดงจะเป็นที่ตั้งของศาลหลังแรกในบริเวณศาลแห่งนี้จะค่อนข้างไม่สะดวกในการทำพิธีต่าง ๆ ของชุมชน จึงได้จัดตั้งศาลแห่งที่ ๒ ดังที่ได้กล่าวมา แต่ด้วยความเชื่อและศรัทธาของชาวบ้านก็ยังคงที่จะทำพิธีศักดิ์สิทธิ์ที่แสดงถึงความศรัทธาในองค์เจ้าพ่อผาแดง ณ บริเวณศาลเจ้าพ่อที่ตั้งอยู่บนภูผาแดงนั่นเอง

บุญบั้งไฟผาแดง จะประกอบพิธีในช่วงของบุญเดือน ๖ ในช่วงของเดือนนี้จะมีการจัดทำบุญต่าง ๆ มากมายก่อนที่จะถึงพิธีบุญบั้งไฟผาแดง เช่น เลี้ยงปีศาลเจ้าพ่อ บุญวัด บุญหอ บุญบั้งไฟผาแดง และบุญบั้งไฟของชุมชน เป็นต้น งานบุญต่าง ๆ ดังกล่าวนี้นี้จะเริ่มจัดติดต่อกันมาตามลำดับความสำคัญของชุมชน คำว่า “บุญบั้งไฟผาแดง” ในที่นี้หลาย ๆ คนอาจจะมองว่าเป็นงานประเพณีบุญบั้งไฟดังที่เคยเห็นในหลาย ๆ ท้องที่ที่จัดขึ้น แต่ในที่นี้บุญบั้งไฟผาแดง คือ งานบุญที่ทางชุมชนขึ้นไปทำพิธีทางศาสนา เหมือนกับการประกอบพิธีทำบุญทั่วไป และเป็นการถวายบั้งไฟแก่เจ้าพ่อผาแดงเพื่อการเสี่ยงทาย ก่อนจัดงานบุญบั้งไฟของแต่ละชุมชน

ในการประกอบพิธีถวายบั้งไฟแด่องค์เจ้าพ่อผาแดง จะจัดขึ้นช่วงเดือนหกของทุกปี “เดือนหกในที่นี้จะอิงตามหลักจันทรคติ” ในเวลา ๐๙.๐๐ น. ชาวบ้านที่เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรมจะนัดรวมตัวกันเพื่อเดินขึ้นสู่ยอดของภูผาแดง ในระหว่างการเดินทางทุกย่างก้าวที่ชาวบ้านเดินผ่านจะเต็มไปด้วยป่าไผ่สีเขียวตลอดสองข้างทาง การขึ้นภูผาแดงต้องใช้การเดินเท้าเพราะเส้นทางที่จะถึงจุดหมายค่อนข้างลาดชันรถธรรมดาไม่สามารถขึ้นได้ จึงจำเป็นต้องเดินเท้า ในระหว่างการเดินทางนั้นชาวบ้านแต่ละคน แต่ละครอบครัวก็จะจัดเตรียมสัมภาระ ข้าวปลาอาหาร เครื่องดื่มต่าง ๆ นานาเพื่อใช้ในการเดินขึ้นสู่ยอดภู นอกจากนั้นแล้วยังต้องจัดหาอาหารคาวหวาน ดอกไม้ธูปเทียนสำหรับถวายเจ้าพ่อติดไปด้วยทุกครอบครัว โดยเฉพาะเทียนที่จะใช้ถวายเป็นสิ่งจำเป็นมากของแต่ละคน เพราะถือกันว่าเมื่อจุดเทียนถวายเจ้าพ่อเศษเทียน หรือก้นเทียนที่หลงเหลือจากเปลวไฟที่จุดนั้นมีความศักดิ์สิทธิ์ ปกป้องภัยอันตรายต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ทุกคนที่ไปร่วมงานจึงต่างพากันนำก้นเทียนกลับบ้านเพื่อนำไปบูชาต่อไป

▲ ของไหว้ พิธิบุญบั้งไฟผาแดง

▲ ถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์ ๑๐ รูป

พิธีทำบุญบั้งไฟผาแดงจะนิมนต์พระสงฆ์จำนวน ๑๐ รูป สวดมนต์ถวายแด่องค์เจ้าพ่อผาแดง พร้อมกับถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์ ในระหว่างนี้ก็จะมีการนำสิ่งของ อาหารถวายที่ศาลเจ้าพ่อ

ของไหว้ที่นำมาถวายได้แก่ ข้าวเหนียว เหล้า ๑๒ ขวด ตามจำนวนหมู่บ้าน ดอกไม้ อาหารคาวหวาน และพานขัน ๕ ขัน ๘ เป็นต้น หลังจากທີ່พระสงฆ์ฉันเพลคณะสงฆ์จะพาชาวบ้านเดินขบวนแห่รอบศาลเจ้าพ่อผาแดง ทั้งหมด ๓ รอบด้วยกัน โดยในขบวนจะประกอบไปด้วย บั้งไฟ ดนตรี นางรำเสื้อแขนยาว เมื่อเดินครบ ๓ รอบ จะเป็นขั้นตอนของการนำบั้งไฟที่จัดเตรียมมาไปจุดถวายเจ้าพ่อยังบริเวณที่เตรียมไว้ บั้งไฟที่นำไปถวายมีทั้งหมด ๕ บั้ง คือ

บั้งที่ ๑ บั้งถวายเจ้าพ่อ

บั้งที่ ๒ บั้งขอฝน

บั้งที่ ๓ บั้งข้าวปี

บั้งที่ ๔ บั้งข้าวกลาง

บั้งที่ ๕ บั้งข้าวดอ

▲ ขบวนพ็อนแบบลาน

บั้งไฟทั้งหมดนี้จุดเพื่อถวายแด่องค์เจ้าพ่อผาแดง และอีก
นัยหนึ่งก็เป็นการจุดเพื่อเสี่ยงทายฝนฟ้าในการทำเกษตร ในการจุด
บั้งไฟถ้ากระบอกนั้นขึ้นสูงแสดงว่าการเสี่ยงทายจะได้ผลดี แต่ถ้า
จุดไม่ขึ้นหรือแตกกลางคันแสดงว่าจะเกิดเหตุร้ายขึ้น หรือน้ำท่าไม่
เพียงพอ เมื่อจุดบั้งไฟถวายครบแล้วก็ถือว่าจบขั้นตอนในการทำพิธี

▲ ขบวนแห่บั้งไฟ

ในการประกอบพิธีถวายบั้งไฟแต่เจ้าพ่อผาแดง สิ่งหนึ่งที่ขาดไม่ได้เลยคือ ขบวนพ่อนแบบลานใช้คำว่า พ่อนแบบลาน (ชาวบ้านมักจะเรียกว่า พ่อนเสื้อแบบลาน) ซึ่งถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญในการถวายบั้งไฟแด่องค์เจ้าพ่อ เพราะถือว่าเป็นองค์ประกอบเปรียบเสมือนดอกไม้ประจำองค์ของเจ้าพ่อผาแดง แบบลาบ หรือ แถบลาน มาจากการนำใบลาน มาเย็บตัดเป็นริ้ว ๆ ตามตัวเสื้อการพ่อนแบบลานนี้สันนิษฐานได้ว่าเป็นการแสดงความสุขสนานของเหล่าบรรดาทหารที่ติดตามเจ้าพ่อผาแดงมาในขบวนแห่บั้งไฟสมัยก่อนในการแห่บั้งไฟนี้จะมีการตีกลองในจังหวะที่เร้าใจทำให้เหล่าบรรดาทหารรู้สึกคึกคักสนุกสนาน จึงทำท่าขยับแขน - ขา ให้เข้ากับจังหวะกลองต่อมาจึงกลายเป็นประเพณีที่ชาวบ้านนิยมแสดงสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

บรรณานุกรม

ภัทรพล พิมพา สุพิชญา พูนมี. รายงานการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม
เรื่อง บุญบั้งไฟผาแดง อำเภอห่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์.
เพชรบูรณ์ : สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏ
เพชรบูรณ์. ๒๕๕๕.
ราชบัณฑิตยสภา, สำนัก. **ศรัทธา ความเชื่อ**. [ออนไลน์] สืบค้นจาก :
<http://www.royin.go.th/?knowledges>. [๒๕๕๙, มิถุนายน ๑๕]
องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านดัว. **ประวัติตำบลบ้านดัว**. [ออนไลน์]
สืบค้นจาก : <http://bantiw.tripod.com/history.html>. [๒๕๕๘,
พฤษภาคม ๒๗]

สัมภาษณ์

คำกวน พิลากิด. อายุ ๖๓ ปี บ้านเลขที่ ๓๔ หมู่ ๙ ตำบลบ้านดัว อำเภอ
ห่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม
๒๕๕๘

จิวรร ภาพลิงห์. อายุ ๖๐ ปี บ้านเลขที่ ๔๘ หมู่ ๙ ตำบลบ้านดัว อำเภอ
ห่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม
๒๕๕๘

เตือนใจ สาบุญมี. อายุ ๗๓ ปี บ้านเลขที่ ๙๔ หมู่ ๑๐ ตำบลบ้านดัว อำเภอ
ห่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม
๒๕๕๘

ทอง จันทรสมุทร. อายุ ๕๔ ปี บ้านเลขที่ ๓๐ หมู่ ๙ ตำบลบ้านดัว อำเภอ
ห่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม
๒๕๕๘

ศรีเมือง คณเกณฑ. อายุ ๗๘ ปี บ้านเลขที่ ๖๔ หมู่ ๑๒ ตำบลบ้าน
ดัว อำเภอห่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๓
พฤษภาคม ๒๕๕๘

สงวน แก้วทะ. อายุ ๗๖ ปี บ้านเลขที่ ๓๓ หมู่ ๔ ตำบลบ้านดัว อำเภอ
ห่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม
๒๕๕๘

สำเนียง เลย์วัน. อายุ ๗๐ ปี บ้านเลขที่ ๑๑๘ หมู่ ๓ ตำบลบ้านดัว อำเภอ
ห่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม
๒๕๕๘

ผู้เขียน
มัลลิกา อุตทธี
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

งานบุญเดือนสิบเอ็ด ตักบาตรเทโวโรหณะ วัดโฆษา บ้านท่าช้าง ตำบลห้วยไร่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

บุญออกพรรษา การตักบาตรเทโวมีอยู่ทั่วประเทศ แต่การทำบุญที่ชาวบ้านนมิตสถานที่เสมือนหนึ่งไปตักบาตรบนสรวงสวรรค์ได้ถูกสรรสร้างไว้อย่างงดงาม ทำให้ผู้มาพบเห็นเกิดความประทับใจและรู้สึกอัมเอบกับการทำบุญให้ทาน จะมีที่ไหนเหมือนการทำบุญบนสวรรค์แห่งวัดโฆษา ผู้เขียนขอแนะนำเสนอเข้าสู่บรรยากาศงานบุญผ่านเรื่องราวความเชื่อที่งดงามในแบบฉบับของวัดโฆษา บ้านท่าช้าง

ความเป็นมาของประเพณีตักบาตรเทโว

ตักบาตรเทโว หมายถึง วันทำบุญตักบาตรในเทศกาลวันออกพรรษา ในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ เนื่องในโอกาสที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากเทวโลก คำว่า เทโว เรียกกร่อนมาจากคำว่า เทโวโรหณะ (เทว + โอโรหณ) ซึ่งแปลว่า การเสด็จลงจากเทวโลก

มีประวัติเล่าว่า ในสมัยพุทธกาล เมื่อองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้แล้วได้เสด็จไปประกาศพระศาสนาในแคว้นต่าง ๆ ทั่วชมพูทวีป ตลอดจนไปทรงเทศนาโปรดพระพุทธานุชาและพระประยูรญาติทั้งหลายให้บรรลุมรรคผลตามสมควรแก่อุปนิสัยของแต่ละคนแล้วพระองค์ได้ทรงรำลึกถึงพระนางสิริมหามายา ซึ่งได้สิ้นพระชนม์ไปตั้งแต่พระองค์ประสูติได้ ๗ วัน ทรงดำริที่จะสนองคุณพระพุทธานุชา ดังนั้นจึงได้เสด็จขึ้นไปจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เทศนาพระอภิธรรมปิฎกโปรดพระพุทธานุชาอยู่หนึ่งพรรษา ครั้นวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ หรือหลังวันออกพรรษา ๑ วัน พระองค์จึงได้เสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มาประทับที่เมืองสังกัสสะประชาชนต่างพากันไปเฝ้าพระพุทธองค์เพื่อทำบุญตักบาตรกันอย่างเนืองแน่น ด้วยเหตุนี้พุทธศาสนิกชนจึงถือเอา วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ เป็นวันคล้ายวันที่พระพุทธเจ้าเสด็จจากเทวโลกมาสู่เมืองมนุษย์เพื่อโปรดสัตว์ ชาวบ้านทั่วไปเรียกวันนี้ว่า “วันพระพุทธเจ้าเปิดโลก” หมายถึง เป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงเปิดโอกาสให้โลกทั้ง ๓ สามารถมองเห็นซึ่งกันและกันได้ประกอบด้วย สวรรค์โลก มนุษย์โลก และนรกภูมิ เป็นวันแห่งอิสระ เสรีภาพของเหล่านางฟ้า เทพบุตร เทพธิดาในแดนสวรรค์ ตลอดจนเหล่าภูต ผี ปีศาจ เปรต และ

อสุรกายทุกรูปทุกนามในแดนนรกภูมิ สามารถจะไปไหนมาไหนก็ได้ เมื่อเหล่านางฟ้า เทพบุตร เทพธิดาทั้งหลายได้ทราบข่าวอันเป็นมงคลยิ่งนี้ จึงได้รวมตัวกันประกอบพิธี “กวนข้าวมธุปายาส” เป็นข้าวที่กวนผสมกับน้ำผึ้ง เรียกว่า ข้าวทิพย์พิธีกวนข้าวทิพย์นี้จะต้องกระทำในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ เพื่อแจกจ่ายให้แก่เหล่านางฟ้า เทพบุตร เทพธิดาได้นำไปใส่บาตรถวายสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ขณะที่พระองค์กำลังเสด็จพระราชดำเนินลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ตรงกับวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ เรียกวันสำคัญในวันออกพรรษาวันแรกนี้ว่า “วันตักบาตรเทโวโรหณะ” ชาวบ้านเรียกวันนี้ว่า “วันตักบาตรเทโว” พุทธศาสนิกชนต่างถือปฏิบัติด้วยการทำบุญตักบาตรถวายภัตตาหาร ดอกบัว ข้าวต้มลูกโยน ข้าวสารอาหารแห้ง เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่บิดา มารดา ญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้ว ตลอดจนอุทิศส่วนกุศลนี้ให้แก่เจ้ากรรมนายเวร เพื่อให้ตนได้รับส่วนบุญกุศลอันจะก่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว และทำสืบต่อมาเป็นประจำจนทุกวันนี้

การตักบาตรเทโวนี้ บางวัดทำในวันออกพรรษา คือวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ บางวัดก็ทำในวันรุ่งขึ้น คือวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ทั้งนี้ แล้วแต่ความตกลงร่วมใจทั้งทางวัดและทางบ้าน อาหารที่นิยมตักในวันนั้น นอกจากข้าวและอาหารคาวหวานธรรมดาแล้ว ก็จะมีข้าวต้มลูกโยน ซึ่งทำมาจากข้าวเหนียวผัดกับกระเทียม และถั่วดำ แล้วนำมาห่อด้วยใบเตยหรือใบมะพร้าว โดยจะทำเป็นกรวยห่อหุ้มข้าวเหนียว และเหลือใบไว้เป็นหางยาว

▲ ประเพณีตักบาตรเทโว วัดโฆษา

ประเพณีตักบาตรเทโว วัดโฆษา

ชาวบ้านท่าช้างและชาวอำเภอหล่มสักสืบเชื้อสายมาจากลาวล้านช้างดั้งเดิมในราชอาณาจักรลาวหลวงพระบางและเวียงจันทน์ในอดีต ความเชื่อและค่านิยมด้านวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมล้านช้าง คือ “หลักอีตลีสอง คองสิบสี” การทำบุญวันออกพรรษาและตักบาตรเทโวเป็นประเพณีนิยมอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับหลักอีตลีสอง คองสิบสี นั่นเอง

วัดโฆษา ตั้งอยู่เลขที่ ๑๕๑ บ้านท่าช้าง หมู่ที่ ๒ ตำบลห้วยไร่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ชาวบ้านนิยมเรียกว่า “วัดท่าช้าง” ตามชื่อหมู่บ้าน ได้สร้างขึ้นเป็นวัดนับตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. ๒๒๖๓ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาในราว พ.ศ. ๒๔๒๗

ตักบาตรเทโว เป็นประเพณีหนึ่งของวัดโฆษา ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านท่าช้าง และหน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชน เช่น สภาวัฒนธรรมจังหวัด อำเภอลำลูกเกด สำนักงานพระพุทธศาสนา องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยไร่ เพื่อสืบสานประเพณี วัฒนธรรม ของชุมชนให้คงอยู่สืบไป ในส่วนของการจัดงานนั้นตรงกับวันออกพรรษา ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ เป็นประจำทุกปี โดยประเพณีของวัดโฆษาจะมีการตักบาตรเทโวบนสะพานไม้ มีความสูง ๓๐ เมตร ที่ชาวบ้านช่วยกันสร้างขึ้น ในช่วงก่อนถึงวันงานชาวบ้านและผู้ที่เกี่ยวข้องจะร่วมมือ ร่วมใจกันจัดเตรียมสถานที่ และเครื่องใช้ในการประกอบพิธีตักบาตรเทโว ส่วนการก่อสร้างนั้นจะขึ้นอยู่กับความสะดวกของชาวบ้านโดยไม่มีการกำหนดวันเวลาที่แน่ชัดสะดวกกันเมื่อไหร่ก็จะมาช่วยกัน ช่างส่วนใหญ่จะเป็นคนเฒ่า คนแก่ในชุมชน

ซึ่งวัสดุที่นำมาสร้างได้มาจากจิตศรัทธาของชาวบ้านที่รวบรวมไว้
สำหรับการก่อสร้าง วัสดุที่ใช้ในการทำสะพาน ได้แก่ ต้นหมาก
ไม้ไผ่ทำตอก โดยมีต้นมะพร้าวที่อยู่บริเวณวัดเป็นเสาหลักในการ
สร้างสะพาน ซึ่งด้านบนก็จะทำเป็นร้านสำหรับตั้งโต๊ะหมู่บูชาและ
ที่นั่งพระสงฆ์ พร้อมกับตั้งบาตรปัจจัย ในส่วนของสะพานนั้นยังได้
มีการตกแต่งบริเวณราวสะพานด้วยผ้าหลากสีสัน และตามหัวเสาจะ
ประดับด้วยฉัตรสามชั้นตลอดตั้งแต่ทางขึ้นจนทางลง การเดินขึ้น
ไปใสบาตรบนสะพาน ให้เดินขึ้นด้านทิศตะวันตก ลงทิศตะวันออก
ชาวบ้านที่มาร่วมงาน มีความเชื่อว่า “การได้ขึ้นไปใสบาตรบน
สะพานที่สร้างขึ้นในวันออกพรรษานั้น เปรียบเสมือนเป็นการได้ขึ้น
สวรรค์”

▼ ชาวบ้านร่วมประเพณีตักบาตรเทโว

นอกจากนี้แล้ว ชาวบ้านยังช่วยกันทำต้นผึ้งต้นกระฐูปเพื่อนำไปถวายพระในวันรุ่งขึ้นหลังจากเสร็จพิธีตักบาตรเทโว การทำต้นผึ้งต้นฐูปเป็นประเพณีที่มีมาแต่โบราณ จุดประสงค์หลักก็คือ ทำเป็นเครื่องสักการะบูชาอย่างหนึ่งสำหรับบูชาพระรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำดอกไม้ผึ้งไปถวายพระภิกษุสงฆ์ให้ได้นำไปใช้ประโยชน์และยังเชื่อว่าสามารถอุทิศส่วนกุศลไปให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้วอีกประการหนึ่ง

สำหรับการทำต้นผึ้ง ต้นฐูปนั้นโครงของต้นผึ้งและต้นฐูปจะขึ้นโครงจากไม้ไผ่ ในส่วนของต้นผึ้งนั้นโครงจะมีลักษณะคล้ายกับปราสาทและจะนำกาบกล้วยมาประกอบกับโครงต้นผึ้งทุกด้าน เพื่อนำดอกไม้มาปักตามโครงที่ทำไว้ ในการทำโครงข้างจะเป็นผู้ชายทั้งหมด และสูงวัยจะมาช่วยกันประกอบโครงเพื่อนำไปปักดอกไม้และติดรูปสำหรับต้นฐูป ส่วนดอกไม้นั้นจะเป็นหน้าที่ของผู้หญิง

- ๑ ต้นผึ้ง
- ๒ ผู้ชายช่วยกันทำโครงต้นผึ้ง
- ๓ ลูกไฟธูป

โดยใช้วัสดุคือ ขี้ผึ้งแท่ง เทียนและเศษเทียน เข้มหมุด ขม้น กระทะ เต่าถ่าน และแบบพิมพ์ที่ทำจากลูกโพธิ์ไทร (แบบพิมพ์สามารถใช้วัสดุอื่นได้ เช่น มะละกอ) ในการทำนั้น จะนำลูกโพธิ์ไทรมาลอกเปลือก ขูดยางบริเวณผิวออกให้หมดเพื่อเวลาจุ่มน้ำเทียนจะได้หลุดออกง่าย ๆ และนำมาเสียบกับไม้เพื่อทำเป็นด้ามจับ หลังจากนั้นก็จะช่วยกันตระเตรียมกระทะตัมเทียนให้ละลาย แล้วนำพิมพ์ที่ทำไว้ไปจุ่มน้ำเทียน จุ่มลงให้ลึกประมาณ ๑ - ๒ เซนติเมตร ๒ - ๓ ครั้งแล้วนำขึ้นมาจุ่มในน้ำเย็นอีกครั้งเพื่อให้เทียนแข็งตัวและหลุดออกจากแม่พิมพ์ง่ายขึ้น อีกกลุ่มหนึ่งก็จะจัดเตรียมขม้นตัดเป็นชิ้น ๆ เพื่อนำมาทำเป็นเกสรของดอกเทียน เมื่อได้ดอกเทียนดอกผึ้งพอประมาณก็จะนำมาประกอบโดยใช้ขม้นที่ปักหมุดไว้แล้ว มาเสียบลงตรงกลางของดอกเทียนแล้วนำไปประดับกับโครงต้นผึ้งที่สร้างไว้ เพื่อนำไปถวายพระในวันรุ่งขึ้นหลังจากเสร็จพิธีตักบาตรเทโว

๑ ๒ ๓ ▶

ผู้หญิงช่วยกันทำดอกผึ้ง

ชาวบ้านเข้าแถวรอขึ้นสะพานไม้เพื่อใส่บาตร วัดโฆษา ▲

ประเพณีการตักบาตรเทโว มีทั่วทุกจังหวัดยามออกพรรษา ภูมิปัญญาสำคัญของพี่น้อง บ้านท่าช้าง วัดโฆษา นำอัตลักษณ์อันโดดเด่นที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ สู่ลูกหลานที่อพยพมาแต่ล้านช้าง สร้างความงดงาม ความเลื่อมใสศรัทธา ความกลมเกลียวเหนียวแน่น เพื่อเสริมให้พุทธมามกะในชุมชนได้รักษาศิล ภาวนา ทำบุญกุศล คำคุณพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นต้นแบบอันโดดเด่นของพี่น้องชาวไทยลื้อ และรอกการมาเยี่ยมชมของท่านผู้รักในศิลปวัฒนธรรมที่วัดโฆษา ในช่วงออกพรรษาของทุกปี

บรรณานุกรม

ภัทรพล พิมพา มนชยา คล้ายโคก นิภา พิลากิต วิโรจน์ หุ่นทอง
อมรรัตน์ กาละบุตร ชนรัตน์ อุทุมอ่าง. รายงานการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามเรื่อง ประเพณีตักบาตรเทโว วัดโฆษา
ท่าช้าง ตำบลห้วยไร่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์,
เพชรบูรณ์ : สำนักศิลปและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏ
เพชรบูรณ์. ๒๕๕๗.
กรมประชาสัมพันธ์, สำนักข่าว. ประเพณีตักบาตรเทโว. [ออนไลน์]
สืบค้นจาก : <http://thainews.prd.go.th/centerweb/news/main>. [๒๕๕๗, ตุลาคม ๙]
ตักบาตรเทโว. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก : <http://th.wikipedia.org/wiki>.
[๒๕๕๗, ตุลาคม ๙]

สัมภาษณ์

กรวย ผิวฟ่อง. อายุ ๗๐ ปี บ้านเลขที่ ๑๓๓ หมู่ ๑๐ ตำบลห้วยไร่
อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม
๒๕๕๗.
กฤษณา พรหมศรี. อายุ ๗๓ ปี บ้านเลขที่ ๓๐ หมู่ ๑๐ ตำบลห้วยไร่
อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม
๒๕๕๗.
เกาะ สุชนาค. อายุ ๕๘ ปี บ้านเลขที่ ๒๘ หมู่ ๒ ตำบลห้วยไร่ อำเภอ
หล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๗.

- เชียว กองจันทิก. อายุ ๖๙ ปี บ้านเลขที่ ๖๒ หมู่ ๒ ตำบลห้วยไร่ อำเภอลำปาง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๗.
- เผื่อย นามวงศ์. อายุ ๗๖ ปี บ้านเลขที่ ๒๒ หมู่ ๒ ตำบลห้วยไร่ อำเภอลำปาง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๗.
- ผัน พาลี. อายุ ๘๒ ปี บ้านเลขที่ ๘๕ หมู่ ๑๐ ตำบลห้วยไร่ อำเภอลำปาง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๗.
- ลาน พาทา. อายุ ๘๔ บ้านเลขที่ ๔๙ หมู่ ๒ ตำบลห้วยไร่ อำเภอลำปาง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๗.
- สมภาร ทาขาว. อายุ ๗๐ ปี บ้านเลขที่ ๔๘ หมู่ ๒ ตำบลห้วยไร่ อำเภอลำปาง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๗.
- สมัย สุระคำ. อายุ ๗๐ ปี บ้านเลขที่ ๒๕ หมู่ ๒ ตำบลห้วยไร่ อำเภอลำปาง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๗.
- สวัสดี คำสุข. อายุ ๖๕ ปี บ้านเลขที่ ๔ หมู่ ๒ ตำบลห้วยไร่ อำเภอลำปาง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๗.
- อสนัย ป้องท้าว. อายุ ๔๙ ปี บ้านเลขที่ ๘๘ หมู่ ๒ ตำบลห้วยไร่ อำเภอลำปาง จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๗.

ผู้เขียน
อรอุมา เมืองทอง
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

“บุญเดือนหก” มนต์เสน่ห์แห่งอารยธรรมล้านช้าง : บุญบั้งไฟบ้านนาทราย ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

ประเพณีไทยเป็นประเพณีที่มีการยึดถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ บางประเพณีมีลักษณะคล้ายคลึงกันแต่มีชื่อเรียกแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น สามารถสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรม ความเชื่อ ความเป็นอยู่ ตลอดจนชีวิตของคนไทยในแต่ละภาคให้เห็นได้อย่างเด่นชัด (อัจฉรา ประสิทธิ์สกุลชัย, ๒๕๕๕) ประเพณีในปัจจุบันที่มีชื่อเสียงทั้งหลายล้วนผ่านกระบวนการกระทำให้เป็นที่ยอมรับในทางสังคม และได้กลายเป็นอัตลักษณ์ประจำท้องถิ่นนั้น ๆ สร้างชื่อเสียง สร้างความภาคภูมิใจให้กับคนในแต่ละท้องถิ่น (ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ และคณะ, ๒๕๕๔)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐
กล่าวว่า ประเทศไทยได้ปรับเปลี่ยนแนวทางพัฒนาประเทศด้วย
อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ทำให้ชนบประเพณีบางอย่างในสังคม
ไทยถูกกำหนดด้วยกลไกของภาครัฐ โดยโครงการเที่ยวไทยครีกครั้น
เศรษฐกิจไทยคึกคักทำให้หน่วยงานภาครัฐในระดับท้องถิ่นทั่วประเทศ
ถือเป็นจังหวะการนำต้นทุนทางวัฒนธรรมมาสร้างเป็นอัตลักษณ์
เพื่อเป็นจุดขายให้นักท่องเที่ยวได้มาเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณี และ
สัมผัสวิถีชีวิตของชุมชนในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
(การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๒๘) สิ่งที่น่าสนใจให้เห็น คือ
ประเพณีได้ถูกยกระดับจากวัฒนธรรมท้องถิ่นให้กลายเป็นวัฒนธรรม
ประจำจังหวัด และประจำชาติ เช่น ผีตาโขน บั้งไฟพญานาค งาน
แห่เทียน งานแข่งเรือฯ สิ่งเปลี่ยนแปลง คือ พิธีกรรม ความเชื่อ
ที่เป็นแก่นแท้ของประเพณีกลับไม่ใช่วัตถุประสงค์หลักของการจัดงาน
(ธเนศ วงศ์ยานนาวา, ๒๕๕๒) ซึ่งรวมถึงประเพณีบุญบั้งไฟ

บุญบังไฟ หรือ ประเพณีใน “ฮัตสึบอง” ของกลุ่มอีสาน เป็นหนึ่งในประเพณีและพิธีกรรมท้องถิ่นที่สะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อ ที่เชื่อมโยงกลายเป็นวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชาวชนบทได้อย่างชัดเจน ถือเป็นประเพณีระดับต้น ๆ ที่กลุ่มคนส่วนใหญ่หรือนักท่องเที่ยวรู้จักกันอย่างแพร่หลายไม่ว่าจะเป็นชาวไทยหรือชาวต่างชาติ (ปฐม หงษ์สุวรรณ, ๒๕๕๖) บุญบังไฟ ทั่วภูมิภาคในประเทศไทย นอกจากจะเป็นการสืบสานหรืออนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นแล้ว วัตถุประสงค์ของการจัดงานหลายแห่งกลับมุ่งประเด็นเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเศรษฐกิจ ตอบสนองความต้องการของภาครัฐ หรือบางแห่งก็เน้นการแข่งขันเพื่อเพิ่มความสนุกสนานให้กับงานยิ่งขึ้น

จากข้อมูลทีกล่าวนมาแล้วเบื้องต้น ผู้เขียนจึงขอนำเสนอและพาเยี่ยมชม “ประเพณีบุญบังไฟบ้านนาทราย” ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์มนต์เสน่ห์งานบุญเดือนหกแห่งอารยธรรมล้านช้างที่ผสมผสานความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นได้อย่างน่าสนใจ ประเพณีบุญบังไฟบ้านนาทรายเป็นอีกมิติหนึ่งที่มีความแตกต่าง และสวนทางกับงานบุญบังไฟหลายพื้นที่ที่กล่าวนำ โดยหลักการต้องยอมรับว่าบ้านนาทรายเป็นหมู่บ้านที่มีความเจริญปรากฏอยู่ชัดเจน เช่น มีเส้นทางคมนาคมที่สะดวกสบายมีอินเทอร์เน็ตเข้าถึง มีสื่อสารมวลชนและข่าวสารที่ครอบคลุม มีหน่วยงานภาครัฐดูแล และยังเป็นชุมชนที่อยู่ในแผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดเพชรบูรณ์ (ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ของจังหวัดเพชรบูรณ์, ๒๕๕๗) แต่ทำไมประเพณีบุญบังไฟของบ้านนาทรายที่ถือว่าเป็นงานใหญ่ที่สุดในแถบอำเภอหล่มเก่าจึงไม่ได้จัดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อวิถีชีวิตในเชิงเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว แต่กลับเป็นงานประเพณีที่ยังคงรักษาความเชื่อและพิธีกรรมที่ดำรงอยู่จนถึงปัจจุบันได้

ความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟที่เป็นที่รู้จักและยอมรับกันทั่วไป คือ กลุ่มเกษตรกรจะทำการจุดบั้งไฟบูชาพระยาแถนเพื่อขอให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล โดยมีตำนานพื้นบ้านของชาวอีสานเรื่องพญาคันคาก เป็นแกนหลักและที่มาของประเพณีบุญบั้งไฟในปัจจุบัน

แต่รูปแบบของประเพณีบุญบั้งไฟบ้านทราย ได้ทำให้เห็นถึงการนำเสนอตัวตนทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะการนำเรื่องราวความเชื่อและความสัมพันธ์ของตนในอดีตมาสร้างเป็นประเพณีในรูปแบบเฉพาะถิ่นของชุมชนนาทราย โดยมีผู้นำทางจิตวิญญาณที่เรียกว่า “ผีเจ้าพ่อ เจ้าแม่” หรือผีบรรพบุรุษของผู้คนในชุมชน ผ่าน “ร่างทรง” หรือผู้ที่ถูกเลือก เป็นผู้นำพิธีกรรมทุกขั้นตอน “ร่างทรงเจ้าพ่อ เจ้าแม่” ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการติดต่อกับพระยาแถนแทนชาวบ้านเพื่อขอฝน ซึ่งเจ้าพ่อ เจ้าแม่ ก็นับถือพระยาแถนเช่นเดียวกับชาวบ้าน

ภาพที่สะท้อนในงานบุญบั้งไฟแห่งนี้ ทำให้ผู้เขียนเห็นถึงพลังแห่งความเชื่อ พิธีกรรม ว่ามันคือกลไกสำคัญที่ทำให้ชุมชนบ้านนาทรายสามารถรักษาวินัยชีวิต ความเป็นปัจเจกกลุ่มที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นจนถึงปัจจุบัน

▼ ขบวนแห่บุญบั้งไฟบ้านนาทราย

“บุญเดือนหก” มนต์เสน่ห์แห่งอารยธรรมล้านช้าง : บุญบั้งไฟ
บ้านนาทราย ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ มีการจัดงานขึ้นปีละ ๒ ครั้ง ครั้งแรกเป็นงานบุญบั้งไฟสำหรับเจ้าพ่อ
เจ้าแม่ และครั้งที่ ๒ เป็นงานบุญบั้งไฟของชาวบ้านนาทราย

ครั้งที่ ๑ : งานบุญบั้งไฟที่จัดขึ้นพร้อมกับงานเลี้ยงปีไล่ผีหลวง (บุญบั้งไฟสำหรับเจ้าพ่อ เจ้าแม่)

งานบุญใหญ่ประจำปีเป็นพิธีที่สำคัญและใหญ่ที่สุดกำหนด
จัดกันในเดือนหก บรรดาร่างทรงและผู้ที่นั่งถือเจ้าพ่อเจ้าแม่จะไปอยู่
ที่ใดต้องกลับมารวมพิธีนี้ทุกครั้ง ถ้ามาไม่ได้ต้องให้คนในครอบครัว
เสียไก่ เสียเหล้า เพื่อเป็นสิ่งแทนตัวบุคคลมาร่วมงาน ถือเป็นการ
คารวะดวงวิญญาณบรรพบุรุษของหมู่บ้านนาทราย

เริ่มพิธีโดยพ่อกวนจ้ำ คือผู้ชายมีหน้าที่คอยช่วยให้คำปรึกษา
และเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการประกอบพิธีกรรมจะเริ่มพิธีด้วยการ
นำถวายอาหารหวานคาว พร้อมนำบั้งไฟจำนวน ๔ บั้งให้กับเจ้าพ่อ
อยู่คำ (เจ้าพ่อที่มีอำนาจสูงสุดของบ้านนาทราย) และเสนาทั้ง ๔
(ทหารเอกของเจ้าพ่ออยู่คำ)

▼ เจ้าพ่อ เจ้าแม่ ฟ้อนรำตรวจตราเครื่องเซ่น อาหารคาวหวาน

เมื่อพ่อกวนเจ้าทำการถวายพาอาหารหวานคาวแล้วร่างทรงเจ้าพ่อเจ้าแม่ (ไล่ตามลำดับอาวุโส) จะทำการพ้อนรำตรวดตราดูอาหารหวานคาวเมื่อพอใจจึงจะรับการถวายอาหาร ระหว่างที่มีการถวายสำหรับอาหารหวานคาวหมอแคนจะเป่าแคนเพื่อเป็นการอัญเชิญผีเจ้าพ่อ เจ้าแม่ลงมารับเครื่องไหว

สิ่งสำคัญที่จะขาดไม่ได้เลยในงานเลี้ยงปีร่างทรงเจ้าพ่อเจ้าแม่และบริวารที่จะต้องมี คือ การจุดบั้งไฟถวายพระยาแถน ซึ่งเป็นประเพณีถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษอย่างยาวนาน ชุมชนได้มีการกำหนดจำนวนบั้งไฟที่จะจุดด้วยกัน ๔ บั้ง (เพื่อบูชาท้าว

▲ พิธีจุดบั้งไฟถวายพระยาแถน

จตุโลกบาลทั้ง๔) การจุดบั้งไฟในงานเลี้ยงปีนี้เพื่อต้องการให้พระยาแถนให้รับรู้ว่ในปีนี้ได้มีการจัดงานเลี้ยงปีแล้วขอให้ข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ และจะมีการกำหนดวันจัดงานบุญบั้งไฟของชาวบ้านนาทราย โดยพรหมณ์ของหมู่บ้าน (คนเฒ่าคนแก่ที่ชาวบ้านให้การเคารพนับถือดำรงชีวิตอยู่ในศีลในธรรม) ในวันนี้ด้วยเพื่อให้ชาวบ้านได้เตรียมงานต่อไป

สถานที่ในการจุดบั้งไฟ จัดทำขึ้นโดยกลุ่มช่างทำบั้งไฟในหมู่บ้านบรียากาศเป็นไปด้วยความเรียบง่ายในแบบฉบับพื้นบ้านอยู่บริเวณไม่ไกลจาก “หอเลี้ยง” (สถานที่ประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อเจ้าแม่) ลำดับสุดท้ายทำพิธีไล่ผีหลวงที่สิ่งสถิต ณ หมู่บ้านนาทราย

ครั้งที่ ๒ : งานบุญบังไฟเพื่อขอฝนต่อพระยาแถนตามความเชื่อ ของชุมชนบ้านนาทราย

งานบุญบังไฟของชาวบ้านนาทราย จะต้องมีการมีเจ้าพ่อ เจ้าแม่ เป็นสื่อกลางในการดำเนินพิธีกรรม เพื่อติดต่อสื่อสารกับพระยาแถน ซึ่งการกำหนดวันจัดงานบุญบังไฟของชาวบ้านนั้นจะต้องดูฤกษ์ดูยาม กันในวันงานเลี้ยงปี โดยมีพรหมณ์ของหมู่บ้าน เป็นผู้หาฤกษ์และ จะต้องเป็นวันฟู (คือวันที่รุ่งเรืองเรื่องการใดก็จะปลอดภัยมีความสุข) และจะต้องไม่ตรงกับวันจม (คือวันที่ทำการใดจะเป็นให้เกิดเหตุไม่ดี และจะไม่สนุกสนาน)

▲ แท้กันที่หลอน

บรรยากาศก่อนวันงาน

พ่อกวนจำ จะเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงของหมู่บ้านออกแท้กันที่ หลอน หรือการเรียไรเงินบริจาคตามกำลังศรัทธาเพื่อช่วยเหลืองานบุญ บังไฟของหมู่บ้าน โดยออกแท้กันช่วงเวลากลางคืน เพราะชาวบ้านจะ กลับจากการประกอบอาชีพ บรรยากาศเป็นไปอย่างเรียบง่ายสนุกสนาน ในแบบฉบับพื้นบ้าน นักดนตรีร่วมขบวนแท้ประกอบไปด้วย ฆ้อง กลอง ฉาบ และหมอแคนในระหว่างที่แท้ไปจะมีการร้อง “โอ๊ะโอ๊ะ โอ๊ะโอ๊ะ โอ๊ะโอ๊ะโอ.....(แซ่กาพย์)” ขบวนแท้ตามเส้นทางในหมู่บ้าน จนครบทุกหลังคาเรือนถือว่าเป็นอันเสร็จการแท้กันที่หลอน

กลุ่มแม่แต่งหรือคนรับใช้เจ้าพ่อ
ที่เป็นผู้หญิงมีหน้าที่คอยจัดเตรียมข้าว
ของเครื่องใช้ในพิธีกรรมจะรวมตัวกันที่
วัดนาทรายเพื่อร่วมกันจัดเตรียมกรวย
ชั้น ๕ ชั้น ๘ ชั้นหมาก (จีบหมาก จีบพลู)
ต้นผึ้ง และห่อนิมนต์ (เปรียบเสมือน
จดหมายเชิญร่างทรงให้เข้าร่วมพิธีกรรม
ในวันงาน)

กลุ่มกวนจ้ำและผู้ชายในหมู่บ้าน
จะช่วยกันตกแต่งบั้งไฟโดยนำกระดาด
สี กระดาดแก้ว ฯลฯ ประดับประดาสวย
งามตามแบบชาวบ้านความพิเศษของบ้าน
นาทรายคือการทำบั้งไฟโหวตหมายถึง
การนำบั้งไฟมาเรียงรอบบริเวณส่วนหัว
ของบั้งไฟเพราะเวลาตกลงมาจากฟ้า
โหวตจะทำให้เกิดเสียงเตือนกลุ่มผู้ชาย
บางส่วนทำการสร้าง “หอไหว้ข้าวคราว”
เพื่อไว้รับรอง “ร่างทรงเจ้าพ่อเจ้าแม่”
ขณะประกอบพิธีกรรมในงานบุญบั้งไฟ
บริเวณด้านข้างศาลาการเปรียญ

แม่แต่งทำชั้น ๕ ชั้น ๘, ห่อนิมนต์ ๑ ▶
กวนจ้ำช่วยกันตกแต่งบั้งไฟ ๒
หอไหว้ข้าวคราว ๓

วันงาน : ประเพณีบุญบังไฟบ้านนาทราย

ประเพณีบุญบังไฟบ้านนาทราย ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ มีการประกอบพิธีกรรมตามลำดับงานที่น่าสนใจ ผู้เขียนขอแนะนำเข้าสู่บริบทของงานบุญบังไฟแห่งนี้โดยเริ่มจากเรื่องราวของความเชื่อในชุมชนบ้านนาทราย

แห่พระอุปคุต

การแห่พระอุปคุตในประเพณีบุญบังไฟบ้านนาทราย เกิดจากความเชื่อว่าพระอุปคุตจะทำให้มีความสวัสดิ์มีชัย และปกป้องรักษาให้งานบุญครั้งนี้สำเร็จราบรื่นด้วยดี ชาวบ้านจะรวมตัวกันที่คลองแกลบหน้าหมู่บ้าน ทำพิธีอัญเชิญพระอุปคุตขึ้นจากน้ำโดยพราหมณ์ประจำหมู่บ้านเป็นผู้นำพิธีกรรม

พราหมณ์เดินนำขบวนไปตามถนนเข้าหมู่บ้านมุ่งตรงไปที่วัดนาทราย และทำการแห่รอบสิม (โบสถ์) ๓ รอบ มีนักดนตรีพื้นบ้านตีฆ้อง ตีกลอง ตีฉาบ และเป่าแคนเป็นการสร้างบรรยากาศให้ครึกครื้น เมื่อครบรอบพราหมณ์จะนำบาตร ผ้าไตรจีวร มาประดิษฐานไว้ที่หอพระอุปคุตที่เตรียมไว้ ผู้ที่รักสนุกก็จะพ้อนรำกันตามอรัญญ์

▼ ขบวนแห่พระอุปคุต

การแห่พระอุปคุตจัดขึ้นช่วงเช้ามีดกอนโกโก้ของวันงาน ถือเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งที่จะช่วยคัดกรองผู้ศรัทธาในเนื่อนาบุญ พระพุทธรูปศาสนาอย่างแท้จริง หากใครไม่มีความเลื่อมใสศรัทธามากพอ จะไม่มีความพยายามตื่นแต่เช้ามาแห่พระอุปคุตได้แน่นอน

แห่ผ้าเจ้าพ่อ

เมื่อแห่พระอุปคุตเข้าเมืองเรียบร้อยแล้วบรรดาร่างทรง กวนจ้ำ แม่แตง นักดนตรี และชาวบ้าน เดินทางกลับไปรวมตัวกัน ณ หีบใหญ่ (บ้านของร่างทรงเจ้าพ่ออยู่ค้ำคนแรกของหมู่บ้าน) อีกครั้ง เพื่อประกอบพิธีกรรมนำห่อผ้าของร่างทรงเจ้าพ่อเจ้าแม่ที่เสียชีวิตไปแล้วเข้าร่วมงานบุญบังไฟ (ห่อที่ ๑ ห่อผ้าของเจ้าพ่อองค์ใหญ่ ห่อที่ ๒ และ ๓ เป็นผ้าของเจ้าพ่อ เจ้าแม่ องค์เล็ก ๆ ลงมา) เมื่อเสร็จพิธีอัญเชิญจึงเริ่มตั้งขบวนแห่ไปยังวัดนาทราย เพื่อนำผ้าเจ้าพ่อไปประดิษฐานสถานไว้ ณ หอไหว้ชั่วคราว แสดงให้รู้ว่าได้นำท่านผู้ล่วงลับเข้าร่วมงานบุญบังไฟในครั้งนี้เป็นที่เรียบร้อย

▼ แห่ผ้าเจ้าพ่อ

ถวายบังไฟให้เจ้าพ่อ และเบิกบังไฟ

เมื่อการแห่ผ้าเจ้าพ่อเสร็จสิ้นลง ช่วงบ่ายของวันงานบรรดาช่างทรงเจ้าพ่อ เจ้าแม่และบริวารจะกลับมาร่วมกัน ณ หีบใหญ่ อีกครั้ง เพื่อทำพิธีถวายบังไฟและบอกกล่าวเจ้าพ่ออยู่คำที่สถิตย์อยู่ ณ แห่งนี้ รับทราบวาประเพณีบุญบังไฟได้เริ่มขึ้นแล้ว

▲ ถวายบังไฟเจ้าพ่อ และเบิกบ้าน

“ช่างทรงเจ้าพ่ออยู่คำ” เริ่มทำพิธีด้วยการบอกกล่าวอัญเชิญเจ้าแต่ละองค์ลงมาประทับร่าง แล้วส่งงานขึ้น ๕ ชั้น ๘ ให้กับเจ้าพ่อขุนไทร (ลูกชาย) ตามด้วยเจ้าองค์อื่น ๆ ตามลำดับ เมื่อเจ้าทุกองค์ลงประทับร่างแล้ว เจ้าพ่อองค์ใหญ่จึงเริ่มทำพิธีถวายบังไฟ และทำน้ำมนต์ใช้ในพิธีเบิกบังไฟ โดยมีความเชื่อว่าการเบิกบังไฟจะทำให้บังไฟไม่ตกใส่ชาวบ้านและความเป็นสิริมงคลแก่งาน หลังจากนั้นบรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่ก็ลุกขึ้นพ้อนรำร่วมกันจนพอใจก่อนลงไปยังรถบังไฟที่จอดรออยู่

เจ้าพ่ออยู่คำ เดินถือดาบประจำตัว ชื่อ “ศรีคันชัย” ลงมาจากหีบใหญ่ ตามด้วยเจ้าพ่อขุนไทรถือไม้เรียวหวาย และตามด้วยเจ้าองค์อื่น ๆ ตามลำดับ ทำพิธีเบิกบั้งไฟพร้อมประพรมน้ำมนต์ไปยังรถและบั้งไฟ โดยเดินรอบรถบั้งไฟ ๑ รอบ เมื่อเสร็จสิ้นพิธีเบิกบั้งไฟก็เริ่มตั้งขบวนแห่ไปยังวัดนาทราย

ขบวนแห่บั้งไฟไปยังวัดนาทราย

เริ่มตั้งขบวนแห่จากหน้าบ้านหีบใหญ่ โดยในขบวนประกอบไปด้วยกวนจั๊ตคน ถือต้นผึ้งนำหน้าขบวน ตามด้วยเจ้าพ่ออยู่คำหรือเจ้าพ่อหลวงพิชัยถือดาบ “ศรีคันชัย” เบิกทาง ตามด้วยเจ้าพ่อขุนจบถือไม้เรียวหวายเบิกทาง ตามด้วยเจ้าองค์อื่น ๆ ตามลำดับ ถัดมาเป็นวงดนตรีบรรเลงในขบวน ตามด้วยลูกผึ้งลูกเทียน (ชาวบ้าน) รถกลองกึ่ง และปิดท้ายด้วยรถแฮ่บั้งไฟ

▼ ขบวนแห่บั้งไฟไปวัดนาทราย

เมื่อขบวนเคลื่อนเข้าวัด พระสงฆ์ ๔ รูป จะนั่งบนโต๊ะไม้ขนาดใหญ่ใต้ต้นไม้ เจริญพระพุทธมนต์และประพรมน้ำมนต์ให้กับขบวนบั้งไฟ เพื่อให้เกิดความปลอดภัยและความเป็นสิริมงคล

กวนจ้าวและร่างทรงเจ้าพ่อ เจ้าแม่ จะนำต้นผึ้งที่ร่วมในขบวนแห่เข้าไปถวายพระประธานที่อยู่ภายในสิม เมื่อเสร็จสิ้นการแห่บั้งไฟรอบสิม ศาลาการเปรียญ จึงเริ่มต้นด้วยการแห่บั้งไฟรอบสิม และศาลาการเปรียญจนครบ ๓ รอบ ด้วยความสนุกสนาน และความสามัคคีของคนในชุมชนบ้านนาทราย

สิ่งที่สังเกตเห็นในขบวนแห่ คือการนำเชือกสีแดงมาคล้องขบวนแห่บั้งไฟเอาไว้ เพื่อเป็นการป้องกัน ผี วิญญาณเร่ร่อน หรือสิ่งไม่ดีมาขวางทางขบวน ซึ่งเป็นภาพตอกย้ำให้เห็นว่าในทุกพิธีกรรมของงานถูกโยงกับความเชื่อเรื่องผีอย่างฝังแน่น แม้ว่าในโลกปัจจุบันจะพัฒนาไปสู่กระแสสังคมสมัยใหม่ก็ตาม

▲ รำฉลองบั้งไฟ

พ่อนรำฉลองบั้งไฟ ณ หอไหหัวครว

เมื่อแห่บั้งไฟรอบลิมและศาลาการเปรียญจนครบ ๓ รอบแล้ว บรรดาเจ้าพ่อ เจ้าแม่ นำขบวนเข้าไปในบริเวณหอไหหัวครวซึ่งทำจากไม้ไผ่มีรั้วกันอาณาเขตไม่ให้ชาวบ้านเข้าไปในพื้นที่บริเวณที่กันไว้ (เปรียบเสมือนเขตพระราชฐานชั้นในของเจ้าพ่อ) เพื่อทำการพ่อนรำฉลองบั้งไฟและเป็นการแสดงความเคารพกันระหว่างบรรดาเจ้าพ่อ เจ้าแม่ ที่อยู่ในระหว่างการประทับทรง เมื่อพ่อนรำจนพอใจ จึงเคลื่อนขบวนไปยังโรงเรียนบ้านนาทรายเพื่อเริ่มพิธีการจุดบั้งไฟ เป็นการบอกกล่าวพระยาแถนแทนกลุ่มชาวบ้านเพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลสำหรับทำนา ทำไร่ โดยมีร่างทรงเจ้าพ่อ เจ้าแม่เป็นประธานในการจุดบั้งไฟทุกปี

ภาพการพ่อนรำฉลองบั้งไฟ ณ หอไหหัวครว สะท้อนให้เห็นคือ กลุ่มร่างทรงเจ้าพ่อ เจ้าแม่ มีการแบ่งชนชั้นให้เห็นได้อย่างชัดเจน ผู้น้อยต้องเคารพผู้ใหญ่ และรูปแบบของเครื่องประกอบในพิธีกรรมแสดงถึงระบบเจ้าขุนมูลนาย เห็นได้จาก หอไหหัวครวเปรียบเสมือนเขตพระราชฐานชั้นในของเจ้าพ่อโดยมีสัปทน (ที่ชาวบ้าน เรียกว่า ร่ม) ใช้กลางกันแดดให้เจ้าพ่อ

▲ บรรยายกาศขณะจุดบั้งไฟ

จุดบั้งไฟ

ชุมชนเลือกโรงเรียนบ้านนาทราย เป็นสถานที่จุดบั้งไฟเพราะเป็นตำแหน่งที่ปลอดภัย ตั้งอยู่บริเวณท้ายหมู่บ้าน เมื่อร่างทรงเจ้าพ่อ เจ้าแม่ มาถึงสถานที่จุดบั้งไฟ กลุ่มวัยรุ่นในหมู่บ้านคือหัวเรี่ยวหัวแรงในการนำบั้งไฟขึ้นจุดถวายพระยาแถน โดยบั้งไฟบั้งแรกจะเป็นของเจ้าพ่ออยู่คำ - เจ้าแม่อยู่แก้ว และไล่เรียงลำดับตามจำนวนเจ้าภาพในแต่ละปี

บรรยายกาศเต็มไปด้วยความสนุกสนาน วงดนตรีพื้นบ้านมีเพียงเครื่องดนตรีไม่กี่ชิ้นกลับสร้างความสุขให้กับคนในชุมชนได้ แต่สิ่งน่าชื่นใจที่สุดในงานประเพณีบุญบั้งไฟบ้านนาทราย คือ ทุกคนมีรอยยิ้มที่ทำให้เกิดความสบายใจแก่ผู้มาเยือน

วันเก็บกากบั้งไฟ

ในวันรุ่งขึ้นถัดจากวันจุดบั้งไฟของบ้านนาทรายจะมีพิธีที่เรียกว่า “วันเก็บกากบั้งไฟ” โดยจะมีขั้นตอนและพิธีกรรมเหมือนกันกับวันแห่บั้งไฟ ในวันเก็บกากจะมีการจุดบั้งไฟจำนวน ๔ บั้ง ถือเป็นสัญลักษณ์ในการบอกกล่าวพระยาแถนและเทพประจำทิศทั้ง ๔ ว่าได้เสร็จสิ้นเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ประกอบกับความเชื่อของชุมชนเกี่ยวกับบุญบั้งไฟเป็นประเพณีแห่งความร้อน วันเก็บกากบั้งไฟจึงเป็นการสละสางเพื่อดับร้อนให้ชุมชน

บรรยากาศวันเก็บกากบั้งไฟ ▼

ประเพณีบุญบั้งไฟของบ้านนาทราย ถือว่าเป็นประเพณีที่สื่อถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ผูกพันระหว่างความเชื่อเรื่องผีกับสังคมเกษตรกรรม ความโดดเด่นของบุญบั้งไฟนาทรายคือมีการจัดงานขึ้นปีละ ๒ ครั้ง คืองานบุญบั้งไฟซึ่งจัดขึ้นพร้อมกับงานเลี้ยงปีไล่ผีหลวง และงานบุญบั้งไฟเพื่อขอฝนต่อพระยาแถนตามความเชื่อของชุมชนบ้านนาทราย ลักษณะของประเพณียังดำรงพิธีกรรมในรูปแบบเก่า ๆ การดำเนินกิจกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นจากความร่วมมือและความสามัคคีของชาวบ้านในชุมชน โดยมีร่างทรงเจ้าพ่อ เจ้าแม่เป็นสื่อกลางในการทำพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งทางหน่วยงานภาครัฐมีบทบาทเพียงให้การสนับสนุนงบประมาณเพียงเล็กน้อยเท่านั้น จะเห็นได้ว่าจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่เป็นไปด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีจึงเป็นคำถามว่าทำไมประเพณีนี้ถึงยังคงมีระบบความเชื่อของท้องถิ่นอยู่บนรากเหง้าของตัวเองได้อย่างเข้มแข็ง

ผู้เขียนเชื่อว่าหากใครหลาย ๆ คนได้ยืนอยู่ ณ จุดนี้ ต้องเกิดความรู้สึกไม่ต่างกันกับผู้เขียน คืออยากย้อนเวลากลับไปเป็นเด็กตัวเล็ก ๆ อีกครั้ง เพราะภาพที่อยู่ตรงหน้าไม่มีให้เห็นได้ง่าย ๆ ในโลกปัจจุบันที่เต็มไปด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย

ความเชื่อ พิธีกรรม ของงาน “บุญเดือนหก” บุญบั้งไฟบ้านนาทราย สามารถสร้างมนต์เสน่ห์ความประทับใจให้แก่ผู้มาเยือนจากต่างถิ่นรู้สึกอยากกลับไปบอกเล่าประสบการณ์ให้ทุกคนฟังต่อ ๆ ไป

บรรณานุกรม

- การท่องเที่ยวจังหวัดเพชรบูรณ์. ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงศาสนา
วัฒนธรรม วิถีชุมชน. เพชรบูรณ์ : ท่องเที่ยวจังหวัดเพชรบูรณ์,
๒๕๕๗.
- ธเนศ วงศ์ยานนาวา. จากประเพณีประติษฐ์สู่ความหลากหลายของ
วัฒนธรรมศึกษา อาทิ วัฒนธรรมสายตา. กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย,
๒๕๕๒.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. การขบถถึงความหมายเนื่องด้วยประเพณีบุญบั้งไฟใน
กลุ่มชาติพันธุ์อีสาน. วารสารวิถีสังคมมนุษย์ ฉบับพิเศษ ; มกราคม
– มิถุนายน ๒๕๕๖.
- ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ และคณะ. รื้อสร้างประเพณี : การเปลี่ยนแปลงของบุญ
บั้งไฟในยุคโลกาภิวัตน์. วารสารสังคมสงฆ์ไทย. ๗ (๒) ; มกราคม
– มิถุนายน ๒๕๕๔ : ๒๗-๔๘.
- อัจฉรา ประสิทธิ์สกุลชัย. ประเพณีน้ำจ๊ก. กรุงเทพฯ : ปัญญา, ๒๕๔๕.

สัมภาษณ์

- เกศินี ยังคัง. อายุ ๔๓ ปี บ้านเลขที่ ๗๕ บ้านนาทราย หมู่ ๓ ตำบลวังบาล
อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม
๒๕๕๘.
- เขียน วันเมฆ. อายุ ๘๔ ปี บ้านเลขที่ ๖๕ บ้านนาทราย หมู่ ๓ ตำบลวังบาล
อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม
๒๕๕๘.
- เข้า วันคง. อายุ ๗๓ ปี บ้านเลขที่ ๘๑ บ้านนาทราย หมู่ ๓ ตำบล
วังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่
๒๙ เมษายน ๒๕๕๘.
- ซุง ดวงอุปะ. อายุ ๗๕ ปี บ้านเลขที่ ๑๔๖ หมู่ ๓ บ้านนาทราย หมู่ ๓
ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อ
วันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๕๘.

เปลื้อง นันทะกุล. อายุ ๗๙ ปี บ้านเลขที่ ๑๒๒ บ้านนาทราย หมู่ ๓ ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๕๘.

พัต ใจเมทา. อายุ ๘๕ ปี บ้านเลขที่ ๖๒ บ้านนาทราย หมู่ ๓ ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน ๒๕๕๘.

เพชร จันทรเกิด. อายุ ๗๐ ปี บ้านเลขที่ ๗๑ บ้านนาทราย หมู่ ๓ ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๙ เมษายน ๒๕๕๘.

เพียง ชัดมัน. อายุ ๗๖ ปี บ้านเลขที่ ๙๐ บ้านนาทราย หมู่ ๓ ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๙ เมษายน ๒๕๕๘.

รวม รวงวันนา. อายุ ๘๐ ปี บ้านเลขที่ ๘๓ บ้านนาทราย หมู่ ๓ ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๕๘.

ละมุล สายทองดิ่ง. อายุ ๖๙ ปี บ้านเลขที่ ๖๒ บ้านนาทราย หมู่ ๓ ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๘.

ลั้ง ใจเมธา. อายุ ๖๘ ปี บ้านเลขที่ ๗๑ บ้านนาทราย หมู่ ๓ ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๕๘.

ห่วย บุตรศรี. อายุ ๗๗ ปี บ้านเลขที่ ๘๗ บ้านนาทราย หมู่ ๓ ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๕๘.

ไสียง แสน. อายุ ๖๖ ปี บ้านเลขที่ ๘๓ บ้านนาทราย หมู่ ๓ ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๕๘.

อวย วินยศ. อายุ ๗๑ ปี บ้านเลขที่ ๘๗ บ้านนาทราย หมู่ ๓ ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๙ เมษายน ๒๕๕๘.

ผู้เขียน
อมรรัตน์ กาละบุตร
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

แขวนทุง (ตุง) สรงน้ำเจ้าพ่อ พิธีกรรมและความเชื่อ บ้านวัดทุงธงไชย ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

บ้านวัดทุงธงไชย เป็นหมู่บ้านหนึ่งในอำเภอหล่มเก่าที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ไทหล่มอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่อพยพมาจากประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และกระจายตัวกันตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณหล่มเก่าและหล่มสักในจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งบางส่วนได้เลือกตั้งบ้านเรือน และได้หาสถานที่สร้างวัดติดท้องทุ่ง แล้วตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านวัดทุงธงไชย” (สุพัตรา จิรนนทนาภรณ์, อัญชลี สิงห์น้อย, ๒๕๕๗)

บ้านวัดทุงธงไชย ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ มีการนับถือผีผสมผสานควบคู่ไปกับพระพุทธศาสนา ระบบความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับการทรงเจ้าเข้าผีที่เรียกกันว่า “เจ้าพ่อ เจ้าแม่”

จากความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อเจ้าพ่อเจ้าแม่จึงทำให้เกิดพิธีกรรมต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับเจ้าพ่อเจ้าแม่ ถือได้ว่าเป็นการแสดงออกถึงความเคารพศรัทธาที่มีต่อเจ้าพ่อเจ้าแม่ และขอพรให้มีความอยู่เย็นเป็นสุข พิธีแขวนทุง สรงน้ำเจ้าพ่อ ถือเป็นพิธีกรรมหนึ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเจ้าพ่อ รวมถึงเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงการประกาศชัยชนะของสงครามและความโชคดี ยังเป็นสัญลักษณ์บอกเขตให้ผู้คนรับรู้ว่าเป็นบริเวณที่ปักทุงนั้นเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ และบ่งบอกว่าพิธีกรรมนั้น ๆ ได้เริ่มขึ้นและจบสิ้นลงแล้ว (จินตนา สนามชัยสกุล. ในศิลปวัฒนธรรม เพชรบุรี. ๓ (๖), ๒๕๕๖ : ๖๐ - ๖๑.)

การกำหนดวันจัดงาน จะนิยมจัดขึ้นหลังงานสงกรานต์ซึ่งแต่ละหอ (ศาล) เจ้าพ่อจะกำหนดวันที่แตกต่างกันออกไป ส่วนใหญ่จะนิยมให้ตรงกับวันพฤหัสบดี โดยภายในงานจะมีทั้งพิธีแขวนทุงและการสรงน้ำเจ้าพ่อ จะมีสิ่งของที่将在ใช้ในพิธี ดังต่อไปนี้

๑. ทุง (ตุ่ง) จะมีทั้งหมด ๖ สี (สีขาว สีแดง สีเหลือง สีเขียว สีน้ำเงิน และสีม่วง) โดยจะใช้ไหมพรมสีตามที่กำหนดใส่ถาดไว้ และจะมีห่อนิมนต์วางไว้ในถาด

๒. ห่อนิมนต์ (กรวยใบตองแบบตัดปากเท่ากัน ในกรวยใส่ดอกไม้ ๑ คู่ รูป ๑ คู่ (๒ ดอก)

๓. ขันเจ้าพ่อ ประกอบด้วย ขัน ๕ (กรวยดอกไม้ รูป ๕ กรวย ห่อนิมนต์กรวยแหลม ๑ กรวย เทียนไขสีขาว ๒ เล่ม เทียนสีเหลืองเล็ก ๒ เล่ม) ขัน ๘ (กรวยดอกไม้รูป ๘ กรวย ห่อนิมนต์กรวยพับเป็นรูปสี่เหลี่ยม ๑ กรวย เทียนไขสีขาว ๒ เล่ม เทียนสีเหลืองเล็ก ๒ เล่ม)

๔. จีบหมาก จีบพลู ยามวน

๕. เหล้า ๔๐ น้ำเปล่า

๖. ไม้ไผ่ทั้งลำไม่ตัดปลาย

ก่อนวันงานหนึ่งหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า วันสุกดิบ ร่างทรงเจ้าจะเดินทางมารวมตัวกันที่ศาลเจ้าพ่อหนองขาม เพื่อทำความสะอาดหอ (ศาลเจ้าพ่อ) มีการตกแต่งด้วยดอกไม้หลากหลายชนิดที่หาได้ภายในหมู่บ้าน และร่วมกันจัดเตรียมสิ่งของที่จะใช้ในงาน

รุ่งเช้าของวันจัดงานชาวบ้านและร่างทรงเจ้าจะเดินทางมารวมตัวกันที่ศาลเจ้าพ่อหนองขามเพื่อเริ่มงานพิธีตามขั้นตอนต่อไป
พิธีแขวนทุง

ทำชั้น ๕ ชั้น ๘, ห่อนิมนต์ ▶
ชาวบ้านช่วยกันทำทุง ▶

เริ่มจากการเชิญเจ้าเข้าทรงประทับร่าง เมื่อทุกอย่างภายในงานพร้อมทั้งหมดแล้ว ร่างทรงเจ้าแต่ละคนรวมตัวและประกอบพิธีบอกกล่าวเชิญเจ้าลงประทับร่าง พร้อมทั้งแต่งองค์ทรงเครื่องหลังจากที่แต่งองค์ทรงเครื่องเสร็จ เจ้าแต่ละองค์จะเข้าไปทำความเคารพเจ้าฟ่องค์ใหญ่ตามลำดับความอาวุโส

หลังจากที่บรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่ทำความเคารพพุดคุยกันเป็นที่เรียบร้อย จึงเริ่มประกอบพิธีถวายทุง หลังจากถวายทุงเสร็จก็นำไปมัดติดกับไม้ไผ่ที่เตรียมไว้พร้อมทั้งมีหอนิมนต์มัดติดไว้ด้วยกัน

ต่อจากนั้นบรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่เริ่มตั้งขบวนแห่ทุงรอบศาลเจ้าพ่อหนองขาม โดยในขบวนแห่จะมีเจ้าฟ่องค์ใหญ่สุด (องค์ประธาน) เดินนำหน้าถือไม้เรียวหวายตามด้วยเจ้าฟ่องค์รอง ๆ ถัดมาเดินถือตามติดกระทบกันไปเรื่อย ๆ และเจ้าฟ่องค์อื่น ๆ ซึ่งในมือจะถือหอนิมนต์องค์ละ ๑ กรวย แต่เจ้าฟอบางองค์จะถือทุงแห่ตามกันไปในขบวน การแห่จะเวียนรอบบริเวณสถานที่ของศาลเจ้าพ่อหนองขาม ๓ รอบ

เมื่อแห่จนครบ ๓ รอบ เจ้าพ่อเจ้าแม่จะช่วยกันนำทางไปปักตามจุดรอบบริเวณศาลเจ้าพ่อหนองขาม ตามด้วยบรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่ที่จุดเทียนจุดธูปถือไปปักไปที่โคนของไม้แขวนทง

พิธีสงน้ำเจ้าพ่อเจ้าแม่

หลังจากที่ประกอบพิธีแขวนทงเป็นที่เรียบร้อยแล้ว บรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่รวมตัวกันที่บริเวณหน้าหอไหว้เจ้าพ่อองค์นำไปไม้จุ่มลงไปขันน้ำพรมไปที่หอไหว้ แล้วตามด้วยเจ้าพ่อเจ้าแม่องค์ต่อ ๆ มาตามลำดับความอาวุโส ต่อจากนั้นบรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่เดินมาสงน้ำที่หิ้งของหอเลี้ยง และตามด้วยการสงน้ำให้กับเจ้าพ่อเจ้าแม่ที่มีความอาวุโสกว่า

พิธีแขวนทง ▼

การฉลองงานพิธีแขวนทุง

เมื่อการสร่งน้ำเจ้าพ่อเจ้าแม่เสร็จฉลอง บรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่จะรวมตัวและรำร่วมกันถือเป็นการเฉลิมฉลองของบรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่ ซึ่งการรำนั้นจะมีบางองค์ไปรำบริเวณหน้าหอไหว้ บางองค์จะไปรำบริเวณหน้าหอเลี้ยง บางองค์มีอากรร้องไห้และรับหิ้วบางองค์มีการเล่นสาดน้ำกัน บางองค์นำน้ำมารดตัวเองเจ้าบางองค์ที่เป็นเด็กน้อยก็ร้องไห้อยากกินนม (ชาวบ้านบอกว่า “นม” คือน้ำมะพร้าวอ่อน) หลังจากที่บรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่รำร่วมกันจนพอใจจะเข้าไปกราบเจ้าองค์ใหญ่ในหอเลี้ยงถือเป็นอันเสร็จพิธีแขวนทุงประจำปีนี้ที่ศาลเจ้าพ่อหนองขาม

▼ บรรยากาศฉลองพิธีแขวนทุง

▲ พิธีแขวนทุงที่ศาลเจ้าพ่อเหล็กซี

พิธีแขวนทุงศาลเจ้าพ่อเหล็กซี

หลังจากที่ประกอบพิธีแขวนทุงที่ศาลเจ้าพ่อหนองขามเสร็จ บรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่พากันเดินทางไปยังศาลเจ้าพ่อเหล็กซีประกอบพิธี ถวายทุงกับเจ้าพ่อเหล็กซี ตามด้วยการสงฆ์น้ำเจ้าพ่อ และแห่ทุงไป รอบบริเวณศาลเจ้าพ่อเหล็กซี ๓ รอบ โดยมีเจ้าพ่อเหล็กซีเดินถือดาบ ตีกระทบกันเดินนำหน้าขบวน ตามด้วยเจ้าพ่อเจ้าแม่องค์อื่น ๆ เดิน ตามกัน บริเวณด้านข้างของศาลทั้งซ้ายและขวาจะมีเจ้ายืนถือดาบ ประจำอยู่เปรียบเสมือนเฝ้ารักษาความปลอดภัยนั่นเอง

เมื่อการแห่ขบวนทุงจนครบ ๓ รอบ จะนำทุงไปปักบริเวณที่ได้เตรียมเอาไว้พร้อมกับมีเสียงโห่รับทันทีหลังจากปักทุงเสร็จเรียบร้อยแล้ว บรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่จะร่วมกันรำเพื่อเป็นการเฉลิมฉลองในระหว่าง ที่รำจะมีการสาดน้ำใส่กัน มีเสียงโห่เสียงร้องบั้ง จนบรรดาเจ้าพ่อ เจ้าแม่พอใจจึงประกอบพิธีเชิญเจ้าพ่อเจ้าแม่ออกจากร่างถอดเครื่อง ทรงพบเก็บถือว่าเป็นอันเสร็จพิธีแขวนทุง สงฆ์น้ำเจ้าพ่อ ในปีนี้

เรื่องผีเข้าเจ้าทรง ฟังดูแล้วค่อนข้างล้าหลัง ไม่ทันสมัย เขย
มมง่าย แต่สิ่งที่แฝงอยู่นั้น คือความสามัคคีของกลุ่มคนที่ร่วมแรง
ร่วมใจกันปฏิบัติภารกิจของชุมชนยามใดที่ชุมชนเดือดร้อนและมีการ
ร้องขอ ชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้จะยื่นมือเข้าช่วยกันอย่างหนา
แน่น ซึ่งตรงกับคำที่ทันสมัยในปัจจุบันคือ “จิตอาสา” แต่ละคนของ
เจ้าพ่อ มิได้แอบแฝงผลประโยชน์แต่ประการใด เจ้าพ่อแต่ละองค์ยัง
คงมั่นอยู่ในศีล - ทาน และปฏิบัติตามครรลองของพระพุทธศาสนา
ทั้งสิ้น ศิลปะและวัฒนธรรม ตลอดจนภูมิปัญญาของหมู่บ้านหล่ม
เก่า จึงถูกสืบสานมาจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงทุกวันนี้

บรรณานุกรม

- จินตนา สนามชัยสกุล. **วัฒนธรรมไทหล่ม : เจ้าพ่อเมืองหล่มเก่า**. วารสาร
ศิลปวัฒนธรรมเพชรบุรี. ๓ (๖) ; เมษายน - กันยายน ๒๕๕๖ :
๖๐ - ๖๑.
- จักขุมาลย์ วงษ์ท้าว และวิโรจน์ ทุ่งทอง **รายงานการลงพื้นที่เก็บข้อมูล
ภาคสนาม เรื่องพิธีแหวนทุ่ง (ตุง) สรงน้ำเจ้าพ่อ ศาลเจ้าพ่อ
หนองขาม บ้านวัดทุ่งธงไชย ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า
จังหวัดเพชรบูรณ์**. เพชรบูรณ์ : สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๖.
- สุภัตรา จิรันทนาภรณ์ อัญชลี สิงห์น้อย. **รายงานการวิจัย ภูมิามของ
หมู่บ้านในเขตภาคเหนือตอนล่าง จังหวัดเพชรบูรณ์**. พิษณุโลก :
สาขาวิชาภาษาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์,
๒๕๕๗.

สัมภาษณ์

ขจรศักดิ์ บุญเสริม. อายุ ๕๖ ปี บ้านเลขที่ ๒๖ หมู่ ๑๑ บ้านวัดทุ่งธงไชย ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๖.

หนูศิริ กางถิ่น. อายุ ๘๙ ปี บ้านเลขที่ ๖๔ หมู่ ๑๑ บ้านวัดทุ่งธงไชย ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๖.

ประทีป จันทรืทา. อายุ ปี บ้านเลขที่ ๒๗๒ หมู่ ๖ บ้านกุดช้าง ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๖.

ประเทือง ทองเต็ม. อายุ ๖๐ ปี บ้านเลขที่ ๕๒ หมู่ ๗ บ้านวัดทุ่งธงไชย ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๖.

พูนสุข กีรัมย์. อายุ ๕๗ ปี บ้านเลขที่ ๘๘ หมู่ ๖ บ้านกุดช้าง ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๖.

มยุรี ศิริกาจนพงศ์. อายุ ๖๐ ปี บ้านเลขที่ ๑๔๔ หมู่ ๑๑ บ้านวัดทุ่งธงไชย ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๖.

ลา บุญกอง. อายุ ๖๓ ปี บ้านเลขที่ ๖๓ หมู่ ๔ บ้านวัดตาต ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๖.

ผู้เขียน
วิโรจน์ หุ่นทอง
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

พิธีเสนเรือนไทยทรงดำ บ้านลำตะคร้อ ตำบลกันจ อำเภอ빙สามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์

ชาวไทยทรงดำหรือลาวโซ่ง เป็นชนเผ่าไทยกลุ่มหนึ่งซึ่งมีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่บริเวณดินแดนสิบสองจุไทยในเวียดนามเหนือ ปัจจุบัน คนไทยมักเรียกพวกเขาว่า “ลาวโซ่ง” หรือ “ไทยโซ่ง” เนื่องจากอพยพผ่านมาทางประเทศลาว ซึ่งคำว่า โซ่ง เป็นคำที่ถูกเรียกตามเครื่องแต่งกายเพราะนุ่งซ่งดำหรือกางเกงสีดำ ปัจจุบันนิยมเรียกว่า “ไทยทรงดำ” ลาวโซ่งปัจจุบันพบในจังหวัดเพชรบุรี ราชบุรี นครปฐม สุพรรณบุรี ลพบุรี สระบุรี กาญจนบุรี สุโขทัย พิจิตร และพิษณุโลก ชาวไทยทรงดำได้อพยพเข้ามาในประเทศไทยสมัยกรุงธนบุรี ปี พ.ศ. ๒๓๒๒ เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบัน

ชาวไทยทรงดำ ส่วนใหญ่ในหมู่บ้านได้อพยพถิ่นฐานมาจาก
อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี และได้มาตั้งถิ่นฐานใหม่ที่ตำบลกันจ
อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๘ เป็นต้นมา
จนถึงปัจจุบัน สาเหตุที่อพยพเพราะมีผู้คนเกิดมากขึ้นทำให้ที่ทำกิน
ไม่เพียงพอ ภาษาที่ใช้ จะใช้ภาษาลาวโซ่งที่จะพูดคุยกับลาวโซ่งด้วย
กัน และจะใช้ภาษาไทยพูดกับคนที่ไม่ใช่ลาวโซ่งโดยกำเนิด แม้ชาว
ลาวโซ่งจะสนิทสนมคุ้นเคยกับชาวไทยหรือชนกลุ่มอื่นมากเพียงใด
แต่ชาวลาวโซ่งส่วนใหญ่ก็ยังคงรักษาประเพณีพิธีกรรมดั้งเดิมของ
ตนไว้อย่างครบถ้วน ได้แก่ พิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อและสภาพ
ความเป็นอยู่ของตน เช่น พิธีเสนเรือน พิธีแต่งงาน พิธีศพ การ
แต่งกายจะนิยมแต่งชุดดำ หรือสีครามเข้มเป็นประจำจนได้ชื่อว่า
“ลาวทรงดำ” หรือ “ไทยทรงดำ” หรือ “ผู้ไทยดำ” แล้วยังมีการ
แต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ของตน คือสวมเสื้อฮักกับซ่งขาฮัก ซึ่งเป็น
กางเกงขายาวสำหรับผู้ชาย และเสื้อฮักกับผ้าถุงสำหรับหญิง หญิง
ลาวโซ่งจะไว้ผมยาวและเกล้าเป็นมวยทรงสูงไว้ที่ท้ายทอย ชาวไทย
ทรงดำส่วนมากจะมีความผูกพันกับเครือญาติมีความเป็นกันเอง
วัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำ ได้แก่ การขับร้อง ดนตรี ประเพณี
พิธีกรรม และการละเล่นต่าง ๆ (ชุณนาพร นครจินดา, ๒๕๕๓)
บ้านลำตะคร้อ ตำบลกันจ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็น
อีกพื้นที่หนึ่งที่มีกลุ่มไทยทรงดำหรือลาวโซ่งตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ และ
นำเอาวัฒนธรรมประเพณีที่ได้สืบทอดจากบรรพบุรุษของกลุ่มตนมา
ยึดถือปฏิบัติกันในชีวิตประจำวัน เช่น พิธีเสนเรือนหรือพิธีเสนเฮือน
พิธีปาดตง พิธีแปงขวัญ เป็นต้น

“พิธีเสนเรือนไทยทรงดำ” เป็นพิธีเซ่นไหว้ผีเรือนของชนเผ่าไทยดำ ซึ่งเป็นผิบรรพบุรุษ ได้แก่ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย และบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ตามปกติพิธีเสนเรือนจะปฏิบัติกันทุกครอบครัวเป็นประจำทุกปี หรือ ๓ ปีต่อครั้ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฐานะและความพร้อมของครอบครัว เพื่อคุ้มครองบุตรหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข ทำมาหากินเจริญก้าวหน้า ผู้ประกอบพิธีกรรมคือ หมอเสน ส่วนผู้ร่วมพิธีได้แก่บรรดาลูกหลานและญาติ ๆ รวมทั้งแขกที่เชิญเข้าร่วมงาน ถ้าเจ้าบ้านหรือสมาชิกภายในครอบครัวเป็นพนักงานของรัฐหรือมีตำแหน่งสำคัญก็จะเชิญแขกมาเป็นจำนวนมาก

การประกอบพิธีเสนเรือนไทยทรงดำนั้นตามปกติจะจัดขึ้นปีละ ๑ ครั้ง หรือในทุก ๆ ๓ ปีถึงจะจัดก็มีตามแต่ฐานะของครอบครัวส่วนจะจัดขึ้นในวันเดือนใดนั้นก็ขึ้นอยู่กับความสะดวก ซึ่งส่วนใหญ่จะจัดในช่วงเดือนคู่ ยกเว้นเดือนเก้าและเดือนสิบจะไม่ประกอบพิธีเสนเรือน พิธีเสนนี้มีทั้งพิธีเสนเรือนธรรมดาสำหรับคนชั้นสามัญ และพิธีเสนเรือนผู้ต่ำสำหรับตระกูลที่สืบเชื้อสายมาจากเจ้า พิธีเสนเรือนแบ่งขั้นตอนการจัดงานออกเป็น ๒ ขั้นตอนดังนี้

๑. เตรียมงาน

- ก่อนการทำพิธีเสนเรือน เจ้าของบ้านจะต้องซ่อมแซมบ้านเรือนไว้ให้มั่นคง และจะต้องมีการทำ “อุ” คือน้ำเมาชนิดหนึ่งที่ทำจากปลายข้าวกับแอลกอฮอล์เรียกกันโดยทั่วไปว่า “เหล้าแอลบ”
- กำหนดวันจัดพิธีเสนเรือน เจ้าของบ้านจะต้องปรึกษาหมอผีประจำหมู่บ้าน เลือกวินวันดีหรือวันมงคลที่ควรจัดงาน การไปปรึกษาหมอเสนต้องไปช่วงบ่าย เพราะจะถึงบ้านหมอเวลาแดดร่ม

พอดี และจะต้องจัดชุดเซ่นหมากพลู ยาสูบ ไปเป็นของกำนัลให้กับ
หมอเสนเมื่อหมอเสนรับของกำนันแล้วจะนำไปบูชาครูที่หิ้งบูชา

เครื่องเซ่นไหว้ ประกอบด้วยหมู ที่ชาวไทยทรงดำส่วนใหญ่
จะเลี้ยงไว้สำหรับใช้ในพิธีกรรม ซึ่งเจ้าของบ้านจะนำมามัดขากับไม้
แล้วให้ลูกเขยหรือหลานเขยคล้องเสื้อหามหมูขึ้นบ้านไปวางไว้ใน
ห้อง กะลื้อห้อง แล้วทำความเคารพบอกกล่าวผีเรือน ต่อจากนั้น
จึงนำหมูมาประกอบอาหารที่ใช้ในพิธีและเลี้ยงแขก

- หมู ชาวบ้านจะเลี้ยงกันเองทุกครัวเรือน เมื่อถึงวันจัดพิธี
จะฆ่าหมูที่เลี้ยงไว้ ซึ่งมีน้ำหนักประมาณ ๓๐ - ๔๐ กิโลกรัม สำหรับ
เซ่นไหว้และประกอบอาหารเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน

- ไก่ เจ้าของบ้านจะต้องฆ่าไก่ ๓ ตัว ต้มให้สุก ไก่ตัวที่ ๑
พร้อมกับเหล้า ๑ ขวด จะมอบให้หมอเสนนำไปบูชาครู ส่วนไก่ที่
เหลืออีก ๒ ตัว (รวมทั้งเครื่องในไก่ด้วย) พร้อมกับเหล้าอีก ๑ ขวด
จะนำไปเซ่นผีเรือน

ชาวบ้านฆ่าหมูเพื่อใช้เซ่นไหว้ ▼

- การลัมหมูมีการเตรียมหมูทั้งตัวไว้แล้วชำแหละเป็นชิ้นๆ ตัดส่วนต่าง ๆ ของลำตัวออกเป็นส่วน ๆ เพื่อใช้ในพิธีเช่นส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งจะแบ่งไว้ทำอาหารเลี้ยงแขก การฆ่าหมูทำกันก่อนเช้าตรู่ของวันงาน

- อาหารที่ใช้ในพิธีและเลี้ยงแขกที่ขาดไม่ได้เด็ดขาด คือ แกงไก่ใส่หน่อไม้เปรี้ยว ต้มกระดูกหมูผักกาดดอง ลาบหมู แกงบอน ใส่กะทิ และขนมจีน น้ำยา

▼ อาหารที่ใช้ทำพิธี และเลี้ยงแขก

๒. วันงานพิธีเสน

เมื่อได้เวลาประมาณ ๐๑.๐๐ น. ของวันงาน ทางเจ้าภาพจะ จุดธูปบอกพระภูมิเจ้าที่ว่าจะเริ่มฆ่าหมู แล้วก็จะนำเหล้าและขันหมาก (เชี่ยนหมาก) เข้าไปบอกผีในท้องผี (กะล่อท้อง) แล้วชาวบ้านก็จะ เริ่มฆ่าหมู คนที่มาฆ่าหมูนั้นจะเป็นชาวบ้านที่ไม่ใช่คนที่นับถือผีเดียวกัน และต้องเป็นชาวบ้านที่นับถือผีคนละผีกับเจ้าภาพ

หลังจากที่ได้ทำการฆ่าหมูและผ่าท้องเอาเครื่องในออกมาล้างแล้ว จะนำเอาเครื่องในใส่สาหร่ายและให้ลูกเขยช่วยกันหามหมูขึ้นเรือนนำเข้าไปในกะล่อห้อง (ห้องผี) เพื่อทำการฆ่าและหมูออกเป็นชิ้นส่วน

หลังจากที่ฆ่าและหมูเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก็จะนำหมูที่เหลือจากการที่ได้เลือกชิ้นหมูที่จะใส่ปานเผื่อน (ภาชนะใส่เครื่องเช่นผีเรือน) นั้นนำไปทำอาหารสำหรับใช้ในพิธีและเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน

หมูที่ฆ่าและแล้วนำไปทำอาหารสำหรับใช้ในงานพิธีและเลี้ยงแขก ▼

วันทำพิธีเสน

- พิธีเสนเจ้าของบ้านจะไปรับหมอผีแต่เช้าก่อนเวลาอาหารเช้า การเสนเรือนจะเริ่มพิธีจากหมอผีเหียนประมาณ ๐๙.๐๐ น. หมอผีแต่งกายตามแบบโซ่งสวม “เสื้อฮี” (เสื้อแขนยาว) ชวงขาฮี (กางเกงขายาว) ถือพัดขนนก เมื่อถึงบ้านหมอเข้านั่งในห้องพิธีทันที เจ้าของบ้านนำ “ปั๊บ” (สมุดรายชื่อคนตาย) มาให้หมอเป็นคนอ่านเองหรือให้คนอื่นอ่านก็ได้

- เลี้ยงอาหารเช้าที่เรียกว่า “จ่ายหมอ” แก่หมอผีด้วย ผู้ที่จะร่วมสำหรับอาหารกับหมอต้องเป็นเครือญาติเดียวกัน อาหารโดยทั่วไปประกอบด้วยข้าวเหนียว (ในสมัยหลังมีข้าวเจ้าเพิ่มขึ้นมา) เนื้อหมู จูบ (ลาบ) เลือดหมู แกงป่า ผัดเผ็ด ฯลฯ

- การเสนเป็นหน้าที่ของหมอผี ในตอนเช้าเมื่อหมอผีไปอยู่ในห้องทำพิธีทำหน้าที่ติดต่อกับผีที่ร่วมสกุลเดียวกันมาพร้อมกันทั้งหมด หมอผีจะเชิญผีกินอาหาร ๒ มื้อเท่านั้น คือมื้อเช้าและมื้อกลางวัน เมื่อเรียกเชิญมาแล้วก็จะขอให้คุ้มครองผู้ซึ่งมาร่วมเป็นเครือญาติคนใหม่อีกด้วยไม่ว่าจะเป็นชายหรือสະไ้ของบ้านนั้น หลังจากนั้นหมอผีจะกล่าวเชิญวิญญาณผีกลับสรวงสวรรค์แล้วกล่าวลาผีเป็นเสร็จพิธี ซึ่งของที่ใช้เช่นผืนนั้น คนในบ้านห้ามกินแต่ยกให้หมอผีกินได้

- หมอเสนจะคล้องเสื้อฮี ถือวี (พัด) มีผู้ช่วย ๑ คน บอกกล่าวบางตอนในกรรมพิธีเจ้าของบ้านจะให้เหล่าชาวแก่หมอเสนและนำอาหารมาเลี้ยง ได้แก่ ถาดไก่ช้อง คือการตักปีกและขาไก่มาเรียงแกงไก่ใส่หน่อไม้เปรี้ยว ๑ ขาม ข้าว ๑ ขาม ข้าวเหนียว หมอเสนจะรับอาหารและเรียกญาติพี่น้องมาช่วยรับประทานอาหารด้วยกัน

หลังจากรับประทานอาหารเสร็จแล้วหมอเสนจะทำพิธี
เรียกวินญาณพ่อ แม่ บรรพบุรุษมากินอาหารโดยคืบอาหารในพาน
เพื่อนใส่รูที่ฝาข้างบ้าน เป็นช่องส่งอาหารให้ผีเรือนโดยเรียกชื่อผี
เรือนทีละคนพิธีเช่นมีขั้นตอนการไหว้ ๖ ครั้ง และมีชื่อเรียกต่าง ๆ
กัน พิธีการครั้งที่ ๑ “เสนปางแปง” หรือ “เสนปางแปง” เป็นการ
เรียกวินญาณ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย บรรพบุรุษ มากินอาหาร

- สิ่งสำคัญในการเสนอยู่กับการแต่งโต๊ะ หมอเสนจะเป็น
ผู้จัดวางเครื่องเช่นเป็นสำหรับใน “ปานเพื่อน” ก่อนวางก็ต้องใช้
ใบตองสดปูไว้ ๓ ชั้นก่อน แล้วจึงวางเครื่องเช่นโดยแบ่งเป็น ๗ กอง
เครื่องเช่นประกอบด้วยจับหมู (จับหมูคือยำเนื้อหมู) ต้องมีทุกครั้ง
ขาดไม่ได้ แล้วนำไส้หมูที่ต้มแล้ววางรอบจับหมู หลังจากนั้นนำ
ใบตองสดอีก ๓ ใบปิดทับ นอกจากนั้นยังต้องเตรียมข้าวเหนียวหนึ่ง
๗ ห่อ เนื้อหมูต้ม ๗ ห่อ เนื้อไก่ ๗ ห่อ ข้าวต้มมัดใส่กล้วย ๗ มัด
มันเทศต้ม ๗ หัว เผือกต้ม ๗ หัว กล้วยอ้อยอย่างละ ๗ ทั้งสิ้น รวม
ทั้งตะเกียบ ๗ คู่ เหล้า ๑ ขวด หมากพลูยาสูบ และน้ำร้อนวางไว้
ด้วยกันเมื่อจัดอาหารเรียบร้อยแล้ว พวกญาติก็จะช่วยกันยกสำรับ
เข้าห้องเสน ทำท่าทางว่าหนักจนต้องวางพักถึง ๒ ครั้ง ครั้งที่ ๓
จึงเข้าห้องพิธีเสน หลังจากนั้นก็เป็นหน้าที่ของหมอผี

พิธีการครั้งที่ ๒ “เสนก้าก” เป็นการเรียกวินญาณพี่น้อง
ที่มีพ่อเดียวกันที่ตายดี ตามด้วยเรียกชื่อญาติที่ตายไม่ดีมากินอาหาร
อันดับสุดท้ายเรียกว่า “สามสิบล่า” และเริ่มพิธีใหม่เรียกว่า “ก้าตือก้า”
เป็นการอวยพรญาติพี่น้องที่มีชีวิตอยู่

พิธีการครั้งที่ ๓ “เสนสองตีบ” เป็นพิธีที่หมอเสนจะยกปาน
เพื่อนใส่เครื่องเช่นที่หึ่งในกะล่อห้องมาเติมอาหาร แล้วเรียกชื่อ พ่อ
แม่ ตามลำดับมากินอาหารโดยส่งอาหารทางช่องที่ผนัง

พิธีการครั้งที่ ๔ “เซ่นเหล้า” (เซ่นเหล้าหลวง) ผู้ช่วยหมอ
เสนจะช่วยรินเหล้าส่งให้หมอเสน เพื่อนำไปเซ่นผีเรือน หมอเสนจะ
เรียกชื่อพ่อกินก่อน และตามด้วยแม่ และญาติตามลำดับ แล้วเท
เหล้าทิ้งในรูที่ฝาบ้าน และกล่าวอวยพรคำพูดที่ดีต่าง ๆ

พิธีการครั้งที่ ๕ “เซ่นเหล้าล้างแกง” เป็นพิธีกินอ้มแล้วจะ
ล้างถ้วยชามเล็กงานเลี้ยงแล้ว โดยหมอเสนจะรินเหล้า เรียกให้ผี
เรือนตั้งแต่พ่อ แม่ และญาติที่เป็นผีเดียวกันมากิน

พิธีการครั้งที่ ๖ “เซ่นเหล้ากู่” เป็นการรินเหล้าแล้วเชิญ
วิญญาณบรรพบุรุษมากินเหล้า จากนั้นจะมีคนมาช่วยยกพานเพื่อน
ออกจากกะลื้อห้อง แล้วแบ่งเครื่องเซ่นให้หมอเสน และแจกญาติ ๆ
ไปรับประทานที่บ้าน หมอเสนจะกล่าวคำขวัญ “ส่งล้าเรือน” เป็นการ
อวยพรให้ขวัญอยู่ดีมีสุข เป็นอันเสร็จพิธี (วิโรจน์ หุ่นทอง, ๒๕๕๒)

รินเหล้าเซ่นผี ▼

▲ ลูกหลานร่วมดื่มเหล้า

พิธีเสนเรือนผู้ตำ (ผู้ท้าว) เป็นพิธีกรรมที่ชาวไทยทรงดำหรือลาวโซ่งที่มีฐานะเป็นผู้ตำ คือมีตระกูลที่สืบเชื้อสายมาจากเจ้าในอดีต พิธีการเริ่มจากพิธีเสนเหล้าหลวงก่อน ตามด้วยพิธีเสนปางแปง หมอเสนจะนั่งอยู่ในห้องกะล่อห้อง ทำพิธีเรียกเจ้าของบ้านมากินหมู และอาหารในปานเพื่อน ด้วยวิธีหย่อน “ห่อหล่อ” ทั้งลงใต้ถุนทางช่องพื้นไม้กระดาน พิธีแปงไต (ใต้) เป็นพิธีเรียกขวัญในถุ้งใต้ของผู้ตำที่เข้าพิธีเสน ถุ้งใต้มีลักษณะเป็นถุ้งผ้าเล็ก ๆ แขนงไว้คู่กับภาชนะจักสานเป็นสัญลักษณ์แทนของขวัญผู้ชายไทยทรงดำ

การเช่นครั้งที่ ๑ “แปงไต” หมอเสนจะทำพิธีที่ห้องก๊ววัน ซึ่งเป็นห้องที่ต่อออกมาจากส่วนที่เป็นระเบียบบ้าน เป็นห้องที่อยู่ของผีผู้ท้าวโดยเฉพาะ

การเช่นครั้งที่ ๒ “มอบปานงาย” เจ้าของบ้านจะเตรียมเครื่องเช่น มีเหล้า ไก่ต้มสุก ใส่ลงในปานเพื่อน แล้วหมอเสนจะทำพิธีและกล่าวอวยพร จากนั้นพวกเขาตีที่มาร่วมงานจะร่วมกันรับประทานอาหารกัน เป็นอันเสร็จพิธี (สมคิด ศรีสิงห์, ๒๕๓๗)

พิธีเสนเรือนไทยทรงดำ บ้านลำตะคร้อ ตำบลกั้นจูล อำเภอบาง

ลูกหลานยกบ้านเฟือนเซนต์ ▲

บึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์ ก่อเกิดมาจากความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ว่าคอยคุ้มครองให้อยู่เย็นเป็นสุข ซึ่งผีที่ชาวไทยทรงดำให้ความสำคัญได้แก่ ๑. ผีถน (ผีฟ้า) เป็นเหมือนเทพเจ้าสูงสุด เชื่อว่าผีถนเป็นผู้สร้างโลกและสามารถทำลายโลก ๒. ผีบ้านผีเรือน เป็นผีที่คุ้มครองป้องกันบ้านเรือนให้ร่มเย็นเป็นสุขและความอุดมสมบูรณ์ อาจจะสถิตอยู่ตามป่า ภูเขา หรือต้นไม้ ๓. ผีบรรพบุรุษ เป็นผีปู่ย่าตายาย หรือ พ่อแม่ ที่ถึงแก่กรรมไปแล้ว ซึ่งจะถูกอัญเชิญขึ้นมาไว้บนเรือน ณ ห้องผีเรือนหรือห้องของบรรพบุรุษที่เรียกว่า “กะลือห้อง” คนภายนอกห้ามเข้าไปเด็ดขาดถ้าใครเข้าไปโดยไม่บอกกล่าวถือว่า ผิดผีเจ้าของบ้านอาจได้รับเคราะห์ร้าย และต้องจัดพิธีเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษทุกปี

จะเห็นได้ว่าชาวไทยทรงดำ ยังยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี ในส่วนที่ลึกซึ้งลงไปคือความกลมเกลียวของครอบครัว การให้ความสำคัญทางเครือญาติ ลำดับชั้น การให้เกียรติ และไม่ก้าวล่วง บิดา มารดา ตลอดจนบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว กิจกรรมต่าง ๆ นำมาซึ่งความเป็นปึกแผ่นของสังคมที่ควรจะนำมาปรับใช้ให้เป็นแบบอย่างที่ดี และเหมาะสมกับสังคมยุคปัจจุบันต่อไป

บรรณานุกรม

- ชูษณาพร นครจินดา. **ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทยทรงดำ (ลาวโซ่ง) บ้านบึงคัด หมู่ ๑๑ ตำบลบางระกำ อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก**. นักศึกษา กศ.ปป. สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม, ๒๕๕๓.
- วิโรจน์ หุ่นทอง. **สารานุกรม หมวตวัฒนธรรม : เรื่อง ประเพณี อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก**. พิษณุโลก : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๒.
- วิโรจน์ หุ่นทอง และปวีณา บัวบาง. **รายงานการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม เรื่องพิธีเสนเรือนไทยทรงดำ บ้านลำตะค้อ ตำบลกันจ้อ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์**. เพชรบูรณ์ : สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์. ๒๕๕๘.
- สมคิด ศรีสิงห์. **รายงานการวิจัย เรื่อง วัฒนธรรมของไทยโซ่งดำ (ลาวโซ่ง) ในจังหวัดพิษณุโลกและ พิจิตร**. สนับสนุนการวิจัยโดยสำนักงาน ๕ คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๗.

สัมภาษณ์

กัญญารัตน์ คล้ายใจตรง. อายุ ๒๓ ปี บ้านเลขที่ ๑๒๕ หมู่ ๕ ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๘.

กาญจนา จันทร์สวดี. อายุ ๕๒ ปี บ้านเลขที่ ๕๒/๙๐ หมู่ ๔ บ้านลำตะคร้อ ตำบลกันจ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๘.

ชมพู เรียบใจดี. อายุ ๖๓ บ้านเลขที่ ๑๗๐ หมู่ ๔ ตำบลกันจ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๘.

ตอง สุริวงศ์. อายุ ๗๐ ปี บ้านเลขที่ ๒๔๑ หมู่ ๔ ตำบลกันจ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๘.

ถวัลย์ สีตวง. อายุ ๖๕ ปี บ้านเลขที่ ๑๗ หมู่ ๑๓ บ้านบึงนาจาน ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๘.

ทอง ประพงษ์. อายุ ๗๒ ปี บ้านเลขที่ ๓๐๕ หมู่ ๔ ตำบลกันจ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๘.

ทองคำ แร่เพชร. อายุ ๗๒ ปี บ้านเลขที่ ๕๙ หมู่ ๔ บ้านลำตะคร้อ ตำบลกันจ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๘.

ทองเคียม จงธรรม. อายุ ๖๐ ปี บ้านเลขที่ ๘๓ หมู่ ๑๒ บ้านเนินละคร ตำบลนาสนุ่น อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๘.

ทองปาน วงศ์ชัยยา. อายุ ๔๐ ปี บ้านเลขที่ ๙ หมู่ ๑๒ ตำบลนาสนุ่น อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๘.

- นางธนพร เลียบใจดี. อายุ ๕๕ ปี บ้านเลขที่ ๓๕ หมู่ ๔ บ้านลำตะคร้อ ตำบลกันจุก อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๘.
- บุญ ชันเคลือบ. อายุ ๔๗ ปี บ้านเลขที่ ๑๒๔ หมู่ ๖ บ้านโคกสว่าง ตำบลสระกรวด อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๘.
- บุญช่วย เรียบสวยดี. อายุ ๕๖ ปี บ้านเลขที่ ๘/๑ หมู่ ๔ ตำบลกันจุก อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๘.
- บุญรอด มีตา. อายุ ๗๘ ปี บ้านเลขที่ ๑๖๐ หมู่ ๔ ตำบลกันจุก อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๘.
- บุญเรือน จันทร์สวยดี. อายุ ๖๑ ปี บ้านเลขที่ ๑๖๐/๒ หมู่ ๔ บ้านลำตะคร้อ ตำบลกันจุก อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๘.
- เผื่อ ตาลเพชร. อายุ ๘๘ ปี บ้านเลขที่ ๕๗/๑ หมู่ ๔ ตำบลกันจุก อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๘.
- พั่น คนสะอาด. อายุ ๗๒ ปี บ้านเลขที่ ๑๒๗ หมู่ ๔ ตำบลกันจุก อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๘.
- มณฑา ใจดี. อายุ ๕๘ ปี บ้านเลขที่ ๑๔๑/๒ หมู่ ๔ บ้านลำตะคร้อ ตำบลกันจุก อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๘.
- เล็ก สายหยุด. อายุ ๖๐ ปี บ้านเลขที่ ๑๖๔ หมู่ ๔ บ้านลำตะคร้อ ตำบลกันจุก อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๘.

- วิภาดา ประไพเมือง. อายุ ๔๐ ปี บ้านเลขที่ ๗๑/๒ หมู่ ๑๕ บ้าน
ลำตะคร้อ ตำบลกันจ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์,
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๘.
- เศียร แร่นธร. อายุ ๖๔ ปี บ้านเลขที่ ๙๕ หมู่ ๔ ตำบลกันจ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๘.
- สมหวัง พฤชา อายุ ๖๔ ปี บ้านเลขที่ ๙/๑ หมู่ ๔ ตำบลกันจ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๘.
- สำราญ ตาลเพชร. อายุ ๕๗ ปี บ้านเลขที่ ๓๘๔ หมู่ ๔ บ้านลำตะคร้อ ตำบลกันจ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๘.
- สำริด ทาวีทอง. อายุ ๗๙ ปี บ้านเลขที่ ๘๐/๑ หมู่ ๔ ตำบลกันจ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๘.
- ไสว สุริวงษ์. อายุ ๗๑ ปี บ้านเลขที่ ๒๑๙ หมู่ ๔ บ้านลำตะคร้อ ตำบลกันจ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๘.
- เอิญ แคชัย. อายุ ๖๓ ปี บ้านเลขที่ ๕๗ หมู่ ๑๒ บ้านเนินละคร ตำบลนาสนุ่น อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๘.

ผู้เขียน
จันทร์พิมพ์ มีเปี่ยม
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

สืบตำนานเรื่องเล่า “กำฟ้าไทยพวน”

มนุษย์มีความผูกพันอยู่กับสังคมวิถีชีวิตของชนชาติตั้งแต่เกิดซึ่งสิ่งที่สำคัญที่ทุกคนต้องปฏิบัติและรู้จักคือขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมรวมถึงคติความเชื่อต่าง ๆ ที่บรรพบุรุษได้ให้เรียนรู้อบรมสั่งสอนสืบต่อกันมาถือได้ว่าสิ่งเหล่านี้เป็นแบบแผนของสังคมในแต่ละชนชาติ สังคมแต่ละสังคมย่อมมีความแตกต่างในวัฒนธรรมและคติความเชื่อ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับค่านิยมทางสังคมที่ผู้คนส่วนใหญ่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นบรรทัดฐานเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามความคิดความเชื่อเพื่อความเจริญแห่งตนและสังคม ประเพณีไทยเป็นผลมาจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม เมื่อเกิดปัญหาขึ้นมามนุษย์ก็พยายามหาวิธีการแก้ปัญหาและแนวปฏิบัติในสมัยก่อนมักอาศัยความเชื่อเป็นตัวแก้ปัญหาอย่างหนึ่ง

ที่มาของชาวไทยพวนในจังหวัดเพชรบูรณ์

พวน เป็นคำเรียกของกลุ่มคนที่ตั้งอยู่ในแคว้นเชียงขวาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว แคว้นเชียงขวาง มีแม่น้ำสายสำคัญไหลผ่านคือ แม่น้ำพวน ซึ่งชาวเชียงขวางนิยมตั้งถิ่นฐานทำกินบริเวณลุ่มแม่น้ำและทำอาชีพเกษตรกรรม ทำไร่ไถนา เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๓๒๒ ในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงโปรดให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกยกทัพไปตีเวียงจันทน์และหัวเมืองต่าง ๆ หนึ่งในนั้นคือเมืองเชียงขวางได้ถูกกวาดต้อนและเอาลาวเวียงจันทน์ ลาวพวนรวมถึงลาวโซ่งมาอยู่ในเมืองสระบุรี ลพบุรี นครนายกและฉะเชิงเทรา ต่อมาประมาณปี พ.ศ. ๒๓๓๕ สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ เมืองแกลงและเมืองพวนแข็งข้อต่อเวียงจันทน์ เจ้าเมืองเวียงจันทน์จึงยกทัพไปปราบและกวาดต้อนผู้คนส่งมากรุงเทพฯ ลาวโซ่งถูกต้อนไปอยู่ที่เพชรบุรี ส่วนลาวพวนถูกส่งมาอยู่เมืองลพบุรี สระบุรี นครนายก ฉะเชิงเทรา ราชบุรีและจันทบุรี ราวปี พ.ศ. ๒๓๗๐ เจ้าอนุวงศ์เมืองเวียงจันทน์ได้ก่อกบฏต่อกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าให้พระยาราชสุภาวดี (เจ้าพระยาบดินทร์เดชา) เป็นแม่ทัพไปปราบและกวาดต้อนชาวลาวมาไว้ที่ปราจีนบุรี สระแก้ว ลพบุรีและพิจิตร และจากเหตุที่กล่าวมาข้างต้นพบว่าชาวพวนในเพชรบูรณ์น่าจะมีการอพยพมาจากหลายท้องที่หนึ่งในนั้นคือจังหวัดลพบุรีและจังหวัดพิจิตร ซึ่งมีอาณาเขตติดกับจังหวัดเพชรบูรณ์ เพราะพบว่าประเพณีกำฟ้าของชาวไทยพวนมีการอนุรักษ์อยู่ในบ้านโคกเจริญ อำเภอนนแดน จังหวัดเพชรบูรณ์ซึ่งได้รับอิทธิพลของประเพณีกำฟ้ามาจากชาวบ้านป่าแดง จังหวัดพิจิตร มีการสืบทอดกิจกรรมต่าง ๆ อาทิ การทำบุญ การทำข้าวจี การทำข้าวหลาม เป็นต้น

ตำนานกำฟ้าไทยพวน

มีเรื่องเล่าว่า เจ้าชมพุกษัตริย์ผู้ครองเมืองพวนได้ยกทัพไปรบกับหลวงพระบางแล้วมีชัย หลังจากยกทัพกลับเมืองพวนแล้วเจ้าชมพุกก็ไม่ยอมตกเป็นเมืองขึ้นของเวียงจันทน์อีกต่อไป จึงประกาศเป็นเอกราช เจ้านนท์แห่งนครเวียงจันทน์ จึงยกทัพไปปราบเมืองพวน และจับเจ้าชมพุมานำประหารชีวิต ซึ่งในขณะที่ทำพิธีการประหารอยู่นั้นเกิดฟ้าผ่าลงมาถูกด้ามหอกที่ใช้ประหารเจ้าชมพุกหักสะบั้นลง ทหารแห่งเมืองเวียงจันทน์รู้สึกกลัวและวิ่งกระเจิงหนีไปเจ้านนท์ทราบเหตุอัศจรรย์เห็นว่าเจ้าชมพุกเป็นผู้ที่มีบุญบารมี จึงรับสั่งให้นำเจ้าชมพุกกลับไปครองเมืองพวนตามเดิมด้วยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในครั้งนี้ทำให้ชาวพวนมีความศรัทธาในฟ้าจึงทำการบูชาและนับถือฟ้าทำให้เกิดเป็นประเพณีกำฟ้าขึ้นมาจนถึงทุกวันนี้

ประเพณีกำฟ้าไทยพวน

กำฟ้าเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณกาลของชาวไทยพวนที่เชื่อว่าการนับถือบูชาฟ้าเป็นการแสดงกตเวทิตาต่อฟ้าที่ท่านได้คุ้มครองให้มีอายุยืนยาว ให้อยู่ดีกินดีมีฝนตกต้องตามฤดูกาล มีข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ และหากไม่เชื่อหรือไม่ปฏิบัติตามเมื่อออกไปทำงานอาจถูกฟ้าผ่าได้ นี่คือการเชื่อที่สอนสั่งให้ชาวพวนรักในความเป็นวัฒนธรรมอันดีงาม และสืบทอดสิ่งที่ดีไว้ให้คงอยู่คู่ลูกหลานชาวพวนต่อไป ประเพณีกำฟ้าของชาวไทยพวนเป็นประเพณีที่มีการสืบทอดกันมาจนถึงลูกหลานในปัจจุบันตามจังหวัดต่าง ๆ ในประเทศไทยได้สืบทอดประเพณีนี้ให้คงอยู่ เช่น จังหวัดสระบุรี จังหวัดลพบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดนครนายก จังหวัดปราจีนบุรี จังหวัดอุดรธานี จังหวัดหนองคาย จังหวัดแพร่ จังหวัดสุโขทัย จังหวัดอุดรธานี จังหวัดพิจิตรรวมถึงจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งได้มีการสืบทอดประเพณีนี้มาจนถึงปัจจุบัน

▲ ชาวบ้านเผาข้าวหลามเพื่อถวายพระ

ประเพณีกำฟ้า ยังคงปฏิบัติกันอยู่ในหมู่ชาวพวนเกือบทุกจังหวัด แต่ละท้องที่จะกำหนดวัน เวลา โดยจะคาดเคลื่อนกันไปบ้าง ในห้วงเวลาของเดือนอ้าย ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือนยี่ ขึ้น ๑๓ ค่ำ และเดือน ๓ ขึ้น ๓ ค่ำ ทั้งนี้เป็นการตกลงของชาวพวนในแต่ละท้องที่เดิมชาวพวน โดยทั่วไปจะถือเอาวันที่มีผู้ได้ยินเสียงฟ้าร้องครั้งแรกในเดือน ๓ ให้เป็นวันเริ่มกำฟ้า (แต่การยึดถือตามแนวนี้นักเกิดปัญหาคนนั้นได้ยินคนนี้ไม่ได้ยิน) การที่ได้ยินเสียงฟ้าร้องครั้งแรกในเดือน ๓ นี้ ถือกันว่าฟ้าเปิดประตูนํ้า

คำว่า “กำ” ในภาษาพวน หมายถึง การนับถือสักการะ คำว่า “ฟ้า” หมายถึงเจ้าฟ้า เจ้าแผ่นดิน หรือผู้ที่อยู่สูงเทียมฟ้า คือ เทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่อาจมองเห็นได้ ดังนั้นคำว่า “กำฟ้า” จึงหมายถึงการนับถือฟ้า สักการะบูชาฟ้า เป็นงานบุญพื้นบ้านอย่างหนึ่งของชาวไทยพวนโดยเชื่อกันว่า เมื่อได้มีการทำบุญประกอบพิธีกรรมตั้งบายศรีและประกาศขอพรจากเทวดาผู้รักษาฟ้าแล้ว เทวดาจะบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล

ขั้นตอนของประเพณีกำฟ้าไทยพวน

ประเพณีกำฟ้ามีขั้นตอนการจัดกิจกรรม ดังนี้

๑. ก่อนวันกำฟ้า ๑ วัน คือวันขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๓ จะถือเป็นวันสุกดิบแต่ละบ้านจะหยุดทำงานทุกชนิด เช่น ทำไร่ ทำนา ทอหูกปั่นฝ้าย ตีเหล็ก เป็นต้น แม้แต่อุปกรณ์เครื่องมือทำมาหากินก็ต้องเก็บเข้าที่เข้าทางให้เรียบร้อย คงเหลือแต่อุปกรณ์ในการหุงหาอาหารในแต่ละมื้อจะทำข้าวปุ้นหรือขนมจีน พร้อมทั้งน้ำยา และน้ำพริกไว้เลี้ยงดูกัน มีการทำข้าวหลามเผา (บางที่จะทำในวัด จึงเรียกว่า “ข้าวหลามทิพย์”) จะใช้ในพิธีบายศรีและที่เหลือก็แจกแบ่งปันกันกินด้วยความเชื่อกันว่าใครก็ตามที่กินข้าวหลามจะไม่โดนฟ้าผ่ามีการทำข้าวจี ซึ่งข้าวจีทำโดยนำข้าวเหนียวที่นึ่งสุกแล้วนำมาปั้นเป็นก้อนขนาดพอเหมาะ อาจจะใส่ไส้หวานหรือใส่ไส้เค็มหรือไม่ใส่ไส้เลยก็ได้ เสียบเข้ากับไม้และทาโดยรอบด้วยไข่แล้วนำไปปิ้งไฟจนสุกหอม ข้าวจีจะนำไปเช่นไหว้ผีฟ้าและแบ่งกันกินในหมู่บ้านที่นึ่ง พอถึงเวลาสามโมงเย็น ชาวไทยพวนก็จะร่วมกันทำบุญ เมื่อพิธีสงฆ์เสร็จสิ้นลงเจ้าพิธีซึ่งเป็นผู้รู้ในหมู่บ้านทำหน้าที่สวดเบิกบายศรีบูชาผีฟ้าแล้ว

อ่านประกาศอัญเชิญเทวดาให้มารับเครื่องสังเวย เสร็จแล้วจึงเป็นการรำขอพรจากผีฟ้าเพื่อให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุข จากนั้นก็จะแยกย้ายกลับบ้านของตน ตกตึกก่อนที่จะเข้านอนคนเฒ่าคนแก่จะเอาไม้ไผ่เคาะที่เตาไฟแล้วพูดในสิ่งที่เป็นามงคล เพื่อให้ผีฟ้าผีบ้านผีเรือน ได้ช่วยปกป้องรักษาคนในครอบครัวให้มีความสุขและทำมาหากินข้าวปลาอาหารสมบูรณ์

๒. พอถึงวันกำฟ้าวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ จะเริ่มตั้งแต่รุ่งเช้าไปถึงกลางคืน โดยจะมีกิจกรรมร่วมกันและการพบปะสังสรรค์ระหว่างเครือญาติด้วยกัน เช่น ทุกคนในบ้านจะไปทำบุญที่วัด มีการใส่บาตรด้วยข้าวหลาม ข้าวจี ตกตอนบ่ายจะมีการละเล่นไปจนถึงกลางคืน ในปัจจุบันประเพณีกำฟ้าแต่ละท้องถิ่นอาจมีรายละเอียดแตกต่างกันออกไป ซึ่งมีบรรยากาศความสนุกสนานท่ามกลางเสียงแคนและการละเล่นพื้นบ้านได้แก่ ช่วงชัย มอญซ่อนผ้า นางดั่ง เป็นต้น

▲ พิธีสงฆ์ในเช้าวันงานประเพณีกำฟ้า

ความสำคัญของประเพณีกำฟ้า

นอกจากตำนานกำฟ้าที่เกิดขึ้นเป็นประเพณีกำฟ้าแล้ว ชาวพวนมีความสามารถในการเกษตร โดยเฉพาะการทำนา ทำให้ตั้งนั้นชาวนาต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติจึงมีความเกรงกลัวต่อฟ้ามาก จึงมีการเซ่นไหว้สักการะบูชาฟ้า ซึ่งชาวบ้านรู้สึกสำนึกในบุญคุณของฟ้าที่ดลบันดาลน้ำฝนมาให้ทำการเกษตรสาเหตุที่เกิดประเพณีกำฟ้า เพราะชาวไทยพวนมีอาชีพทำนาจึงมีวิถีชีวิตผูกพันกับฟ้า ไม่กล้าทำให้ฟ้าพิโรธเพราะกลัวว่าฟ้าจะไม่ตกต้องตามฤดูกาล หรือฟ้าจะผ่าคนตาย เพื่อผีฟ้าเทวดามีความพึงพอใจ ยังเป็นการแสดงความขอบคุณผีฟ้าที่ประทานฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล ความชุ่มชื้น ความอุดมสมบูรณ์ ความมีชีวิตของคน สัตว์และพืชต่าง ๆ จึงเกิดเป็นประเพณีกำฟ้าขึ้นในการบูชาฟ้านั้นแต่เดิมยึดถือเอาวันที่มีผู้ที่ได้ยินเสียงฟ้าร้องครั้งแรกในเดือน ๓ เป็นวันเริ่มประเพณีแต่เนื่อง

จากปัจจุบันนี้ไม่สามารถได้ยีนได้ทุกคนจึงได้กำหนดให้วันกำฟ้าเป็นวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ ของทุกปี มีบางท้องถิ่นจัดประเพณีกำฟ้าปีละ ๓ ครั้ง จากประเพณีกำฟ้าของชาวไทยพวนพบว่าชาวไทยพวนยังรักษาความงดงามของชาวพวนรักในวัฒนธรรมอันดีของตนโดยการปลูกฝังลูกหลานให้ร่วมทำกิจกรรมเพื่อมิให้ประเพณีสูญหาย มีความเป็นสิริมงคลและที่สำคัญเป็นมรดกแห่งสังคมที่แสดงถึงภูมิปัญญาของบรรพชนชาวไทยพวนที่แฝงไว้ด้วยคุณค่าแห่งความกตัญญู กตเวทิต์ การสร้างขวัญกำลังใจความสมัครสมานสามัคคีในหมู่คณะ โดยมีความเชื่อศรัทธาในพิธีกรรมบูชาฟ้าเป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจและนอกจากนั้นกิจกรรมที่ชาวพวนถือปฏิบัติกันในระหว่างกำฟ้ามี ๓ ประการ คือ

ประการที่ ๑ งดเว้นจากการงานที่ปฏิบัติอยู่เป็นประจำทั้งหมด

ประการที่ ๒ ทำบุญใส่บาตร

ประการที่ ๓ ประกอบพิธีตั้งบายศรีบูชาฟ้าและประกาศขอพรจากเทพยดาที่รักษาท้องฟ้าหรือผีฟ้า

ชาวบ้านใส่บาตรด้วยข้าวหลาม ข้าวจี ▼

วิถีชีวิตและภาษาของชาวไทยพวน

ชาวพวนมีนิสัยรักความสงบ ใจคอเยือกเย็น มีความโอบอ้อมอารี ยึดมั่นในศาสนา รักอิสระ มีความขยันขันแข็งในการประกอบอาชีพ เมื่อว่างจากการทำไร่นาก็จะทำงานหัตถกรรม คือ ผู้ชายจะสานกระบุง ตะกร้า เครื่องมือหาปลา ส่วนผู้หญิงจะทอผ้า เช่น กลุ่มทอผ้ามัดหมี่ลพบุรี เป็นต้น

อาหารชาวไทยพวนที่มีประจำทุกครัวเรือนคือ ปลา ร้า เมื่อมีงานบุญมักนิยมทำขนมจีนและข้าวหลาม ส่วนอาหารอื่น ๆ จะเป็นอาหารง่าย ๆ ที่ประกอบจากพืชผัก ปลา ที่มีในท้องถิ่น เช่น ปลาต้ม ปลาต้มผัก เป็นต้น

ด้านความเชื่อชาวพวนมีความเชื่อเรื่องผี จะมีศาลประจำหมู่บ้านเรียกว่า ศาลตาปู่หรือศาลเจ้าปู่บ้าน รวมทั้งการเล่นในเทศกาลก็จะมีการเล่นผีนางด้ง ผีนางกวก ประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวพวนคือ ประเพณีใส่กระจาด ประเพณีกำฟ้า ซึ่งเป็นประเพณีที่แสดงถึงการสักการะฟ้า เพื่อให้ผีฟ้าหรือเทวดาพอใจ เพื่อไม่ให้เกิดภัยพิบัติ

ภาษาพวนชาวพวนมีภาษาเป็นของตนเองมาช้านานโดย
 ลักษณะเด่นของคำพวนคือหากใช้ ก เป็นตัวสะกดจะไม่ออกเสียง
 ตัวสะกด ดังเช่น หูก หู ปาก เป็น ปะม แบก เป็น แบะ คำที่ใช้
 ไ- ไ้ม้วนส่วนใหญ่จะออกเป็นเสียงสระเออ เช่น บ้านไ้ - บ้าน
 เต่อมไ้ - เส่อมไ้ - เหือส่วนสระ ไ- ไ้ม้วนจะออกเสียงตามรูป
 เช่น ผัดไทยไ้ไ้ จะพูด ผัดไทยเสอไ้ ไ้ไม่มีเสียงควบกล้ำ ร ล ว
 ใช้ตัว ฮ แทน ร เช่น เรือน - เอือน เรา - เอา รำเรียน - อ่ำเรียน
 ตัวอย่างภาษาพวน เช่น

ภาษาไทยพวน	ภาษาลาวเวียง	ภาษาไทยกลาง
ไปกะเลอ	ไปไล	ไปไหน
เอ็ดผิเลอ	เอ็ดหยัง	ทำอะไร
ไปแท้้อ	ไปอิหลิตัว	ไปจริง ๆ หรือ

บรรณานุกรม

ธีระวัฒน์ แสนคำ. **เมืองเพชรบูรณ์และเมืองหล่มสักกับศึกเจ้าอนุวงศ์.**

เพชรบูรณ์ : ไทยมีเดียเพชรบูรณ์, ๒๕๕๖.

แปลก สนธิรักษ์. **พิธีกรรมและลัทธิประเพณี.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. พระนคร:
โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๐๔.

วิเชียร วงศ์วิเศษ. **ไทยพวน.** กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, ๒๕๒๕

สายชล ผดุงพันธ์. **เพลงพื้นบ้านในประเพณีกำฟ้าของชาวพวน ตำบล
หาดเสี้ยว อำเภอสรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย.** การศึกษาค้นคว้า
ด้วยตนเอง มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๕.

สัมภาษณ์

จำปา ชีวาลัย. บ้านโคกเจริญ ตำบลชนแดน อำเภอชนแดน จังหวัด
เพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๙ กันยายน ๒๕๕๖.

เปิ้ล ชีวาลัย. บ้านโคกเจริญ ตำบลชนแดน อำเภอชนแดน จังหวัดเพชรบูรณ์,
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๙ กันยายน ๒๕๕๖.

รัชดา ชีวาลัย. บ้านโคกเจริญ ตำบลชนแดน อำเภอชนแดน จังหวัด
เพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๙ กันยายน ๒๕๕๖.

ระทม เครือขวัญ. บ้านโคกเจริญ ตำบลชนแดน อำเภอชนแดน จังหวัด
เพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๙ กันยายน ๒๕๕๖.

ศรินวล ปานทอง. บ้านโคกเจริญ ตำบลชนแดน อำเภอชนแดน จังหวัด
เพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๙ กันยายน ๒๕๕๖.

สมควร ดีแก้ว. บ้านโคกเจริญ ตำบลชนแดน อำเภอชนแดน จังหวัด
เพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๙ กันยายน ๒๕๕๖.

สนั่น แหยมแก้ว. บ้านโคกเจริญ ตำบลชนแดน อำเภอชนแดน จังหวัด
เพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๙ กันยายน ๒๕๕๖.

สว่าง เครือขวัญ. บ้านโคกเจริญ ตำบลชนแดน อำเภอชนแดน จังหวัด
เพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๙ กันยายน ๒๕๕๖.

ผู้เขียน
มนชยา คลายไศก
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

สืบชะตาแม่น้ำป่าสัก : ศรัทธาจากคนต้นน้ำ

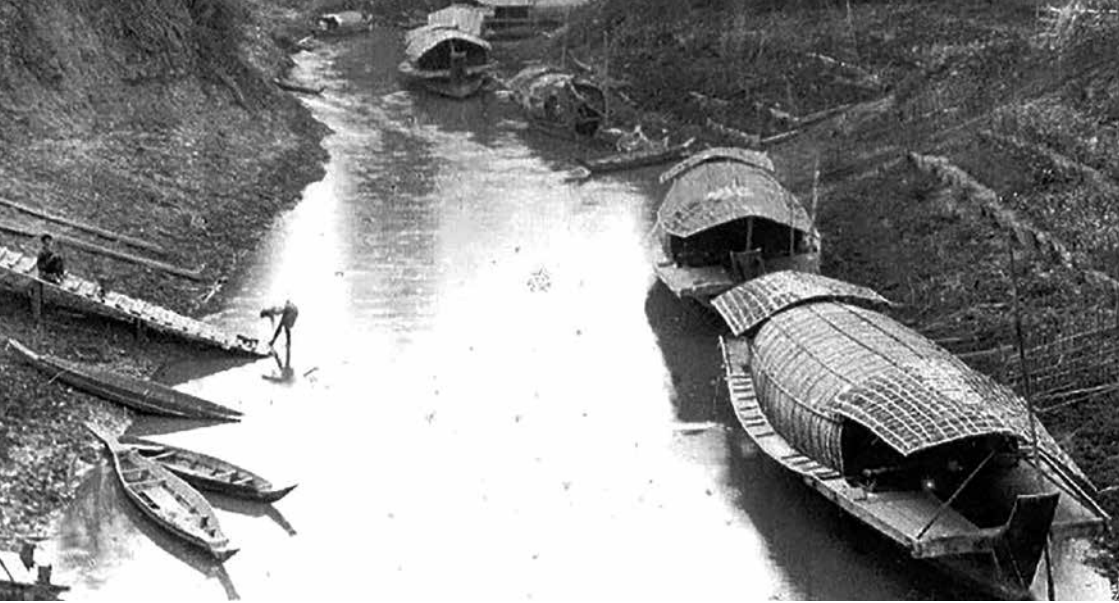
“...ท้องที่มณฑลเพชรบูรณ์บอกแผนที่ได้ไม่ยาก คือ ลำแม่น้ำสักเป็นแนวแต่เหนือลงมาได้มีภูเขาสูงเป็นเทือกลงมาตามแนวลำน้ำทั้ง ๒ ฟาก เทือกข้างตะวันออกเป็นเขาปันน้ำต่อแดนมณฑล นครราชสีมา เทือกข้างตะวันตกเป็นเขาปันน้ำต่อแดนมณฑลพิษณุโลก เทือกเขาทั้งสองข้างนั้น บางแห่งก็ห่าง บางแห่งก็ใกล้ลำแม่น้ำสัก เมืองหล่มสักอยู่ที่สุดลำน้ำสักทางข้างเหนือต่อลงมาถึงเมืองเพชรบูรณ์ ตรงที่ตั้งเมืองเพชรบูรณ์เทือกเขาเข้ามาใกล้ลำน้ำ ดูเหมือนจะไม่ถึง ๔๐๐ เส้น แลเห็นต้นไม้บนเขาถนัดทั้ง ๒ ฝ่าย ทำเลที่เมืองเพชรบูรณ์ตอนริมลำแม่น้ำเป็นที่ลุ่ม ฤดูน้ำ ๆ ท่วมแทบทุกแห่งพื้นที่ลุ่มขึ้นไปเป็นที่ราบทำนาได้ผลดี เพราะอาจจะขุดเหมืองชักน้ำจากลำห้วยมาเข้านาได้เหมือนเช่นที่เมืองลับแล พื้นที่ราบขึ้นไปเป็นโคกสลับกับแอ่งเป็นหย่อม ๆ ไปจนถึงเชิงเขาบรรทัด บนโคกเป็นป่าไม้เต็งรังเพาะปลูกอะไรอย่างอื่นไม่ได้ แต่ตามแอ่งนั้นเป็นที่น้ำซับเพาะปลูกพันธุ์ไม้ของงามดี เมืองเพชรบูรณ์จึงสมบูรณ์ด้วยกสิกรรม...”

▲ แม่น้ำป่าสักบริเวณวัดไตรภูมิ

เนื้อความจากเรื่อง ความไข้เมืองเพชรบูรณ์ พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ช่วงหนึ่งบรรยายถึงครั้งมาเยือนเพชรบูรณ์ไว้อย่างชัดเจน และเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างเมืองเพชรบูรณ์กับแม่น้ำวิถีพื้นที่คนเพชรบูรณ์ที่มีแม่น้ำป่าสักเป็นสายเลือดสำคัญต่อการดำรงชีวิต

แม่น้ำป่าสัก กำเนิดจากเทือกเขาเพชรบูรณ์ ไหลจากด่านซ้าย จังหวัดเลย ผ่านเพชรบูรณ์ตั้งแต่เหนือจรดใต้ และแบ่งเมืองเพชรบูรณ์ออกเป็นสองฟากฝั่งถือเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่หล่อเลี้ยงคนเป็นจำนวนมาก หลายชีวิตเกิดและเติบโตริมสองฝั่งแม่น้ำ อาศัยอยู่กันเป็นกลุ่มเป็นก้อน ด้วยความที่เพชรบูรณ์เป็นเมืองเก่ามาช้านาน จึงมีหลักฐานปรากฏการตั้งรกรากถิ่นฐานตั้งแต่เมื่อครั้งอดีตผู้คนดำรงชีวิตอยู่กับ ภูเขา ป่าไม้ และแม่น้ำ ทำมาหากินอยู่กันแบบวิถีเกษตรกรรม หรือแม้กระทั่งการเดินทางในอดีตนั้นก็ต้องไปมาหาสู่กันโดยเรือรวมถึงการติดต่อค้าขายที่ต้องใช้เส้นทางแม่น้ำป่าสักนี้

แม่น้ำป่าสักบริเวณโค้งวัดไตรภูมิ ▲

ดังที่ได้ทราบจากเรื่องความไข้เมืองเพชรบูรณ์ ที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้ทรงประพันธ์ไว้ตอนหนึ่งว่า “...ถามพวกชาวเมืองเพชรบูรณ์ เขาบอกว่าเรือบรรทุกสินค้าเหล่านั้น ไม่ได้ขึ้นล่องทางลำน้ำสักตลอด ประเพณีของพวกพ่อค้าเมื่อใกล้จะถึงเวลาน้ำหลาก เขาบรรทุกสินค้าลงเรือเตรียมไว้ พอน้ำท่วมฝั่งก็ล่องเรือหลักลำน้ำสักตอนมีไม้ล้มกีดขวางไปตามที่ลุ่มที่น้ำท่วมบนตลิ่งจน ถึงที่กว้างพ้นเครื่องกีดขวาง จึงล่องทางลำน้ำสัก เมื่อส่งสินค้าแล้วก็รีบซื้อของในกรุงเทพฯ บรรทุกกลับขึ้นไปให้ทันในฤดูน้ำ พอถึงเมืองเพชรบูรณ์ก็เอาเรือขึ้นคานเรือบรรทุกสินค้าขึ้นล่องแต่ปีละครั้งเดียวเท่านั้น...”

จากเนื้อความตอนนี้ เราได้ทราบว่าการล่องเรือขนส่งสินค้าของพ่อค้าเมืองเพชรบูรณ์ทำได้เพียงปีละครั้งเท่านั้น นี่สะท้อนให้เห็นชัดถึงอิทธิพลของแม่น้ำป่าสักที่กำหนดวิถีการใช้ชีวิตของคนได้ คนที่นี้จึงผูกพันและใกล้ชิดกับแม่น้ำป่าสัก ทำให้ทุกชีวิต ไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ หรือแม้กระทั่งต้นไม้ใบหญ้าล้วนเป็นหนี้บุญคุณแม่น้ำป่าสักด้วยกันทั้งสิ้น

แม่น้ำปาสักมีความสำคัญมาตั้งแต่สมัยโบราณกาลผ่านผู้คนหลายช่วงอายุ และยังคงหล่อเลี้ยงผู้คนจากรุ่นสู่รุ่นได้ใช้ประโยชน์กันถ้วนทั่ว ทุกคนไม่ปฏิเสธว่าแม่น้ำปาสักสำคัญเพียงใด แต่จะมีสักกี่คนที่จะสำนึกถึงแม่แม่น้ำอย่างแท้จริงนานวันไปแม่น้ำ ย่อมเกิดการเปลี่ยนแปลงหากไม่ช่วยกันดูแลรักษา ระบบนิเวศอาจถูกทำลายด้วยด้วยน้ำมือมนุษย์ หรือบางครั้งสายน้ำอาจแห้งขอดบ้างตามฤดูกาล อันจะส่งผลโดยตรงต่อผู้ที่ต่างต้องใช้น้ำทำมาหากิน เมื่อเกิดการเหือดแห้งขาดแคลน คล้ายกับว่าแม่น้ำกำลังจะตาย ชาวบ้านจึงต้องหากุศโลบายยืดอายุของแม่น้ำให้อยู่รอดยืนยาว ไม่ว่าจะเป็นการปลูกป่า รักษาต้นไม้ ช่วยกันดูแลแม่น้ำให้ใสสะอาดอุดมสมบูรณ์ หรือแม้กระทั่งต้องพึ่งพาสังค์กดีสิทธิ์อย่างการทำพิธี “สืบชะตา”

คนไทยผูกพันกับความเชื่ออยู่ตลอดเวลา ตั้งแต่เกิด แก่ เจ็บ ตาย ไม่ว่าจะทำอะไรก็มักจะผูกโยงกับความเชื่อเสมอ เรียกได้ว่าความเชื่อฝังลึกอยู่ในวิถีชีวิตไทยมาช้านาน อาจเป็นเพราะด้วยความ เป็นสังคมเกษตรกรรมที่ต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ ดิน ฟ้า อากาศ ชาวบ้านจึงผูกพันและเชื่อในปรากฏการณ์ธรรมชาติ หรือตีความสิ่งที่ผิดแปลกไปจากเดิมตามความเชื่อ เชื่อนในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทพเทวดา ไชยฉลาม ไสยศาสตร์ คาถาอาคม หรือการนับถือผี ความเชื่อเหล่านี้ สร้างให้เกิดวัฒนธรรมการบูชา เช่นไหว้ บวงสรวง เนื่องจากเชื่อว่า สิ่งที่ตนเคารพบูชาจะสามารถดลบันดาลให้สมปรารถนาได้ตามที่ตน

ร้องขอ ในชีวิตประจำวันก็เช่นกัน ความเชื่อแทรกซึมอยู่ในทุก ๆ กิจกรรมตลอดเวลา กิน เวลานอน การทำมาหากินหาเลี้ยงชีพ หรือการสร้างที่อยู่อาศัย ความเชื่อยังคงอยู่คู่กับคนไทย และฝังแน่นแบบหยั่งรากลึก ประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ยังคงปฏิบัติมาอย่างสม่ำเสมอ ท่ามกลางการพัฒนาและเติบโตของสังคม

พิธีสืบชะตา เป็นพิธีกรรมหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับความเชื่อและปฏิบัติกันสืบกันมาแต่สมัยก่อน ในประเทศไทยนั้นพบว่า มีพิธีสืบชะตาในจังหวัดทางภาคเหนือ ด้วยความเชื่อของชาวล้านนาที่ว่า การต่อชะตาเป็นการต่ออายุต่อชีวิตคนหรือบ้านเมืองให้มีความสุข ความเจริญ และเสริมความเป็นสิริมงคล ส่วนใหญ่แล้วจะนิยมทำพิธีต่อชะตาให้คนในวันคล้ายวันเกิดบ้าง หรือเมื่อหายจากการเจ็บป่วยบ้าง หรือแม้แต่ใครก็ตามที่โดนหักท้วงเรื่องดวงไม่ดี ราชสีไม่พ่องหน้าตาดูหมองเศร้า ก็มักจะจัดให้มีพิธีสืบชะตา หรือต่อชะตา เพื่อปัดไล่สิ่งชั่วร้าย และให้ชีวิตดีขึ้น จากศรืฐาและความเชื่อที่ฝังแน่นในวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน วัฒนธรรมต่าง ๆ จึงอิงจากความเชื่อเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านจึงใช้ความเชื่อผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์แม่น้ำ เป็นผลให้เกิดการนำพิธีสืบชะตาคนมาประยุกต์ใช้กับแม่น้ำบาง ยามใดแม่น้ำเหือดแห้ง หรือแม้แต่จำนวนปลาลดลง แม่น้ำไม่อุดมสมบูรณ์แล้ว ก็จะทำพิธีสืบชะตาเพื่อต่ออายุแม่น้ำให้ยืนยาว จึงเกิดเป็น “พิธีสืบชะตาแม่น้ำ” ขึ้น

▲ บริเวณงานพิธีสืบชะตาแม่น้ำป่าสัก บ้านสักง่า

เพชรบูรณ์จัดพิธีสืบชะตาแม่น้ำป่าสักทุกปี ที่ตำบลศิลาอำเภอลำทะเมนชัย ซึ่งน้อยคนนักที่จะทราบว่าพิธีกรรมนี้อยู่ ความเป็นมาของการจัดพิธีสืบชะตาแม่น้ำป่าสักนี้ ครูศิลา ม่วงงาม เล่าว่า เริ่มต้นจากเหตุการณ์อุทกภัยดินโคลนถล่มหมู่บ้านในเขตต้นน้ำป่าสักของตำบลศิลา เมื่อวันที่ ๒๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๘ และทำให้ ๖ หมู่บ้านของตำบลศิลา ได้แก่ หมู่ที่ ๒ บ้านสักง่า หมู่ที่ ๓ บ้านอุมกะ-หาด หมู่ที่ ๔ บ้านวังกันหวด หมู่ที่ ๕ บ้านหินโงน หมู่ที่ ๑๐ บ้านห้วยผักกูด และหมู่ที่ ๑๔ บ้านกลาง ตกเป็นพื้นที่ประสบภัยธรรมชาติ ซึ่งมีผลมาจากอิทธิพลของพายุ ฝนตกหนักในเขตอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลยช่วงรอยต่อเชื่อมกับตำบลศิลา ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำป่าสักสร้างความเสียหายให้กับบ้านเรือน ทรัพย์สิน และพืชผลทางการเกษตรเป็นจำนวนมาก บ้านเรือนหลายหลังถูกน้ำพัดพังหายไปกับสายน้ำ

หลังจากเหตุการณ์อุทกภัยได้สงบลง ทางชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของต้นน้ำป่าสัก จึงร่วมกันคิดหาวิธีที่จะสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นในชุมชน ให้ทุกคนรู้สึกห่วงแหนและช่วยกันดูแลรักษา จึงได้ร่วมกันจัดตั้งเครือข่ายรักษ์ต้นน้ำป่าสักขึ้น เพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกิจกรรมสำคัญที่ถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมา คือ พิธีทำบุญสืบชะตาแม่น้ำป่าสัก ซึ่งถูกกำหนดให้จัดขึ้นในวันที่ ๔ ธันวาคม ของทุกปี โดยจัดหมุนเวียนไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ทั้ง ๖ หมู่บ้านที่เป็นเครือข่ายร่วมกัน นับนับเป็นจุดเริ่มต้นของพิธีสืบชะตาแม่น้ำป่าสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

เข้าปีที่ ๑๑ แล้ว ที่คนต้นน้ำแห่งนี้จัดพิธีสืบชะตาแม่น้ำป่าสักขึ้น ปีนี้โอกาสดีผู้เขียนได้ไปร่วมพิธีครั้งนี้ด้วย เส้นทางการเดินทางจากตัวเมืองเพชรบูรณ์สู่บ้านสักง่า ตำบลศิลา อำเภอหล่มเก่า ใช้เวลาเดินทางราว ๒ ชั่วโมง เมื่อเข้าเขตบ้านสักง่าเป็นเส้นทางที่สูงชันและคดเคี้ยวค่อนข้างมาก เนื่องจากสักง่าเป็นหมู่บ้านในหุบเขา จึงต้องใช้ความระมัดระวังอย่างมากในการเดินทาง แต่ก็สนุกสนานตื่นเต้นกันมากทีเดียว เมื่อถึงยังหมู่บ้าน เราต้องจอดรอไว้แล้วเดินข้ามธารน้ำป่าสักเพื่อไปยังสถานที่จัดงาน

เมื่อข้ามไปถึงฝั่งสถานที่จัดงาน สิ่งแรกที่ได้พบคือ รอยยิ้ม และการต้อนรับจากชาวบ้านสักง่า พร้อมข้าวปลาอาหารที่ยกมารับแขกร่วมงาน มีผู้ใหญ่หลาย ๆ ท่านนั่งทานอยู่ก่อนแล้ว พูดคุยสนทนากันอย่างเป็นกันเอง บรรยากาศอบอุ่น อิ่มเอมใจ รับพิธีมงคลที่ กำลังจะเริ่มขึ้น

▲ บรรยากาศการเดินทางไปยังบริเวณพิธีสืบชะตาแม่น้ำป่าสัก บ้านสักง่า

ช่วงเวลาก่อนงานพิธีจะเริ่ม ได้มีโอกาสพูดคุยกับชาวบ้าน สักง่า ทำให้ทราบว่าก่อนวันงานนั้น ชาวบ้านจะพร้อมใจกันเตรียม ทุกสิ่งอย่างสำหรับประกอบพิธี แรงงานผู้ชายจะช่วยกันจัดสถานที่ สร้างแท่นทำพิธี เตรียมที่ทางสำหรับรับรองแขก ประดับตกแต่ง บริเวณโดยรอบงาน บรรดาแม่บ้านก็จะช่วยกันเตรียมวัตถุดิบสำหรับ ประกอบอาหาร ทั้งทำเลี้ยงคนวันเตรียมงาน และทำไว้สำหรับวัน ประกอบพิธีด้วย นอกจากนี้ก็จะต้องเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ที่ใช้ในพิธี ให้ตรงตามที่กำหนดไว้ ส่วนใครที่พอจะมีทักษะงานฝีมือก็จะตั้งใจ ทำพานบายศรีสู่ขวัญด้วยความประณีตสวยงาม เพื่อนำเข้าพิธีสืบทอด ในวันเช้ารุ่งขึ้น

พิธีสืบทอดแม่น้ำป่าสัก บ้านสักง่า ตำบลศิลา นอกจากจะเป็นพิธีสืบทอดแม่น้ำแล้ว งานนี้จัดให้มีการปล่อยพันธุ์ปลาเพื่อ ถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม และยังเป็นการสร้าง

▲ บรรยายภาคในครัวตอนเช้า และการเลี้ยงข้าวปลาอาหารก่อนเริ่มพิธี

สมดุลของระบบนิเวศให้แม่น้ำป่าสักอีกทางหนึ่งด้วย ในส่วนของ
เช้าวันประกอบพิธีนี้บรรยากาศโดยรอบตึกคึกคัก มีเด็ก ๆ วิ่งเล่นกัน
สนุกสนาน ชาวบ้านพากันมาเตรียมงานแต่เช้าตรู่ บรรดาแม่บ้าน
ต่างสาละวนกันอยู่ในครัว ช่วยกันปรุงอาหารเลี้ยงแขกที่มาร่วมพิธี
อย่างไม่ขาดตกบกพร่อง อาหารพื้นถิ่นแบบง่าย ๆ ของชาวบ้าน
สักง่าแต่รับรองแขกได้อย่างน่ารักเป็นกันเองตามวิถีชาวบ้านอย่าง
น่าประทับใจ

มองไปยังบริเวณแม่น้ำป่าสัก มีการสร้างแท่นกลางน้ำไว้
สำหรับประกอบพิธี โดยสร้างเป็นสะพานกว้างประมาณสองเมตร
ทอดยาวเชื่อมระหว่างฝั่งบ้านสักง่าไปยังอีกฝั่ง ซึ่งเป็นอำเภอด่านซ้าย
จังหวัดเลย มีทางมะพร้าวทำเป็นซุ้มประตูก่อนเข้าสู่บริเวณทำพิธี
ที่บริเวณประกอบพิธีนั้นปูด้วยเสื่อสีแดงประดับตกแต่งด้วยราชวัตร
ฉัตรทองทั้งสี่มุมบอกอาณาเขตมณฑลพิธี ทั้งฉัตรเงิน ฉัตรทอง
ประดับธงทิว และโยงสายสิญจน์โดยรอบบริเวณงาน ตรงกลางแท่น
พิธีนั้นมีเครื่องประกอบพิธีวางอยู่ มีพานบายศรีสู่ขวัญ เครื่องเซ่นไหว้
ไก่ต้ม ข้าวเหนียว กล้วยสุข เหล้า น้ำเปล่า ใบพลู เทียน ฝ้ายผูกแขน
ข้าวเรียง ไผ่ต้ม และขันครุหมอขวัญ เตรียมไว้พร้อมรอเวลาฤกษ์
งามยามดีที่พิธีจะเริ่ม

ถัดมานั้นเป็นบริเวณที่สำหรับประกอบพิธีสงฆ์ และที่รับรอง
แขกผู้ร่วมงาน ซึ่งมีทั้งผู้เฒ่าผู้แก่ ลูกเด็กเล็กแดง และผู้ใหญ่ใน
ท้องถิ่น รวมถึงชาวบ้านจากทั้ง ๖ หมู่บ้านที่เป็นเครือข่ายรักษาด่านน้ำ
ป่าสัก เมื่อพิธีเปิดงานเสร็จสิ้นแล้ว ก็เข้าสู่ขั้นตอนพิธีสงฆ์ สวดมนต์
รับศีลรับพรจากพระสงฆ์เพื่อความเป็นสิริมงคล และร่วมกันถวาย
ภัตตาหารเพลแด่พระคุณเจ้าด้วยความอิมเอบ

▲ ทำพิธีสืบทอดแม่น้ำป่าสัก

จากนั้น เข้าสู่ช่วงของพิธีพราหมณ์ที่บริเวณแท่นทำพิธีกลางน้ำ โดยมีหมอปราหมณ์พื้นถิ่นเป็นผู้นำในการประกอบพิธี พิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์นี้เริ่มขึ้นด้วยการบวงสรวงเทพเทวดา ถวายเครื่องเซ่นสักการะที่ได้จัดเตรียมไว้ และกล่าวขอขมาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องรักษาแม่น้ำ กล่าวทำขวัญและสืบทอดต่ออายุแม่น้ำ ให้ยืนยาวอุดมสมบูรณ์ ตลอดการทำพิธีสืบทอดนี้ สัมผัสได้ถึงพลังความศรัทธาชาวบ้านจะพากันยกมือพนมไหว้ตลอดการทำพิธี แสดงถึงความเคารพยำเกรงที่มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องรักษาดูแลแม่น้ำป่าสักความนอบน้อม ความสำนึกในบุญคุณมหาศาลของพระแม่คงคาแห่งนี้ ความรัก ความหวงแหนที่มีต่อแม่น้ำป่าสัก ชาวบ้านต่างถือว่าวันนี้เป็นวันที่ทุกคนจะได้มีโอกาสกล่าวขอขมาต่อแม่น้ำผ่านพิธีสืบทอด

หลังจากเสร็จสิ้นพิธีสืบทอดดาเรียบร้อยแล้ว ทุกคนจะพากัน
ปล่อยพันธุ์ปลาลงแม่น้ำป่าสักเพื่อการอนุรักษ์และขยายพันธุ์และเพิ่ม
ความสมบูรณ์แก่ธรรมชาติ จากนั้นจะร่วมรับประทานอาหารกลางวัน
ด้วยกัน เด็ก ๆ ในหมู่บ้านต่างพากันเล่นน้ำอย่างสนุกสนาน ส่วน
ผู้ใหญ่ก็จะช่วยกันเก็บข้าวของที่ใช้ในงานก่อนที่จะแยกย้ายกันกลับ
บรรยากาศตั้งแต่เริ่มจนจบงานนี้เต็มไปด้วยกลิ่นไอความเป็นพื้นบ้าน
พื้นถิ่น เรียบง่ายและเป็นธรรมชาติในรูปแบบของชาวบ้าน และที่
สำคัญคือ ศรัทธาต่อแม่น้ำที่หมู่บ้านสีกงายังคงรักษาไว้ได้อย่างดี

แม้ว่าสังคมในสมัยนี้ จะมีวิวัฒนาการในการแก้ไขจัดการ
 ปัญหาเรื่องน้ำหลากหลายวิธี การรณรงค์อนุรักษ์ในรูปแบบคนรุ่นใหม่
 ไม่ว่าจะทางสื่อสารมวลชนที่ประชาสัมพันธ์กันอย่างคึกคัก ด้วยความ
 ก้าวหน้าของมนุษย์ที่พัฒนาไปด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย แต่เป็นที่
 น่าสนใจว่าพิธีกรรมสืบชะตาแม่น้ำป่าสัก เป็นพิธีกรรมแบบโบราณ
 ของชาวบ้านยังไม่หายไปจากสังคม ความเชื่อ ความศรัทธาอีกทั้ง
 กุศโลบายจากภูมิปัญญายังคงถูก ถ่ายทอดผ่านพิธีกรรมสืบชะตา
 แม่น้ำป่าสักมาจนกระทั่งทุกวันนี้ หวังผลเพียงให้เกิดความรักและ

ห่วงแหนแม่น้ำป่าสัก ร่วมมือร่วมใจกันเพื่อช่วยดูแลต้นน้ำแห่งนี้ รวมถึงสร้างจิตสำนึกความรู้สึกสำนึกผิดหากเคยทำลาย หรือละเลยแม่น้ำ ชาวบ้านสักร่างยัดถือปฏิบัติพิธีกรรมนี้มาอย่างสม่ำเสมอทุก ๆ ปี และที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือ ผู้คนที่มาร่วมพิธีมีตั้งแต่ผู้เฒ่าผู้แก่ คนวัยทำงาน หนุ่มสาว วัยรุ่นไปจนถึงเด็ก ๆ นั้นทำให้สัมผัสได้ว่า ไม่ว่าจะเป็นคนรุ่นไหนก็ตามต่างก็มีความศรัทธาในสิ่งเดียวกัน คือ ศรัทธาใน พิธีสืบชะตาแม่น้ำป่าสักสะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งทาง วัฒนธรรมพื้นถิ่นของคนที่นี่ยังคงปฏิบัติกันมาอย่างน่าชื่นชม บางที วิถีชีวิตที่ ดูเรียบง่ายกันเองเช่นนี้ แท้จริงแล้วกลับเป็นความงดงาม และความจริงใจที่ซ่อนตัวอยู่ในหมู่บ้านเล็ก ๆ กลางป่าต้นน้ำแห่งนี้

บรรณานุกรม

- พระมหาดวงรัตน์ จีตรัตโน (กิจประภานนท์). **อิทธิพลของธัมมปัททฐกถาเรื่องอายุวัฒนกุมารต่อประเพณีสิบชะตาของล้านนา**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐
- ภัทรพล พิมพา วิโรจน์ หุ่นทอง นางสาวปวีณา บัวบาง นางสาวมนชยา คลายไศก. **รายงาน การเก็บข้อมูลภาคสนามเรื่องพิธีต่อชะตาแม่น้ำป่าสัก บ้านสักง่า ตำบลศิลา อำเภอห่มเกล้า จังหวัดเพชรบูรณ์**. สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๙.
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. **นิทานโบราณคดี**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพฯ : เขษมบรรณกิจ, ๒๕๐๓.

สัมภาษณ์

- วันชัย วงศ์ศิริ. อายุ ๔๒ ปี บ้านเลขที่ ๑๖ หมู่ ๒ บ้านสักง่า ตำบลศิลา อำเภอห่มเกล้า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๕๘.
- ศิลา ม่วงงาม. อายุ ๕๗ ปี โรงเรียนบ้านสักง่า (หินโง่น) ตำบลศิลา อำเภอห่มเกล้า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๕๘.

คุณชยางค์ทิพย์ ไชยदानนท์

เกิด ๒๘ กันยายน ๒๔๙๓

การศึกษา

ประถมศึกษา โรงเรียนไผ่จิตวิทยา

มัธยมศึกษา โรงเรียนวิทยานุกูลนารี

โรงเรียนราชินีบน

เรียนจบดีไซน์เนอร์ จากประเทศฝรั่งเศส

เจ็ต้อย....ของลูกน้อง

ฟ้าประทาน คุณชยางค์ทิพย์ มาคู่ชาติ
ลูกเมืองเพชรฯ เกสดีฟ้า คุณค่ามี

เป็นหญิงแกร่ง สร้างงานเก่ง แถมใจกล้า
จากฝรั่งเศส เธอสดใส ใจจดทน

ทั้งขยัน ทั้งถี่ถ้วน แถมซื่อสัตย์
คนจริงจัง ทำจริงใจ ไม่รอเวลา

มีแต่ให้ ใจถึง คอยเทอา
ของไร้ค่า นำมาคุณ สร้างทุนทรัพย์

นามเจ็ต้อย คอยติดตาม ตามลูกน้อง
สร้างสรรค์คน ให้มีค่า รัญญคุณ

กระจายแจก คนยากจน ที่ทันทิว
ด้วยเมตตา เอื้ออารี มีครรลอง

เปรี๊ยะปราด แหลมคม สมศักดิ์ศรี

ยอดสตรี สืบปัญญา ไชยदानนท์

จบดีไซน์เนอร์มา ไม่หมองหม่น

กล้าเหมือนชาย ปัญหาชน ไม่ชักช้า

รู้แจ้งจัด ประหยัดจริง หญิงก้าวหน้า

นักพัฒนา บุคลากร คิดซ้อนซับ

นำของเก่า มาแอพพลาย หลายมุกกลับ

หัวสร้างสรรค์ พร้อมสรรพ ค่าคุ้มทุน

รัก ประองตอง ซื่อกระตือรือร้น ไม่เคืองขุน

เธอจึงอุ่น อยู่ใน ใจลูกน้อง

มักหอบหิ้ว หวานคาว พร้อมข้าวของ

รักคนงาน เหมือนรักน้อง จ้องให้ทาน

ของเหลือใช้ ฝึสั้งเกต เศษขยะ
ซังกิไลขาย ได้เงินมา ค่าประมาณ
สอนให้คิด ทำความดี มีสาระ
สร้างบุญทาน เป็นทุนไว้ ไม่อับจน
สงข้าวน้ำ ให้คุณแม่ ทุกเช้าค่ำ
กตัญญู รู้พระคุณ มิเสื่อมคลาย
อาราธนา หลวงพ่อพุทธมหารธรรมราชา
ทั้งตระกูล พุณสวัสดิ์ ขจัดตรม
คิดสิ่งใด สำเร็จได้ ดังประสงค์
เจริญรุ่ง จรุงฟ้า ทัวสารทิต

ไม่เลยละ รวบรวมไว้ ได้สืบสาน
รวมลูกน้อง แล้วแบ่งหาร ปันทุกคน
กตัญญู รู้คุณพระ รักเหตุผล
ทั้งปลายต้น เพื่อชาติหน้า พาสบาย
บำรุงรักษั เป็นประจำ บุญแจกจ่าย
จึงโฆจิตานนท์ คนทั้งหลาย ได้ชื่นชม
โปรดปกปักรักษา ให้งามสม
คนนิยม ลูกหลานฉลาด สุขญาติมิตร
ทรัพย์มั่นคง สถาพร สุนทรสถิตย
เป็นหลักคิด ให้เพชรบูรณ์ เพิ่มพูนเทอญ

ประพันธ์โดย

ผศ. กมล บุญเขต

ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม